

Tlaleho E Lekotsweng Botjha Ya
Kharikhulamo Ya Naha
Bakeng Sa Dikereiti R - 9
(Dikolong)

Dipuo
Sesotho
Puo Ya Lapeng/Hae

DEPARTMENT OF EDUCATION
(LEFAPHA LA THUTO)

E phatlaladitswe ke
Lefapha laThuto

Sol Plaatjie House
123 Schoeman Street
Private Bag X895
Pretoria 0001
Afrika Borwa

Mohala: +27 12312 - 5911
Fekese: +27 12321- 6770

120 Plein Street
Private Bag X9023
Cape Town 8000
Afrika Borwa

Mohala: +27 21465- 1701
Fekese: +27 21461- 8110

<http://education.pwv.gov.za>

© 2002 Lefapha la Thuto

ISBN 1-919917-08-X

Gazzete No: 23406, Vol 443, May 2002

Tokomane ena e tlameha hore e balwe e le karolo ya Tlaleho e lekotsweng botjha ya Kharikhulamo ya Naha ya Dihlopha/Dikereiti R - 9 (Dikolong).

Tlaleho ena ya Kharikhulamo ya Naha e kenyelletsa:

1. Tjhebokakaretso
2. Ditlaleho tse robedi tsa Tikoloho tsa ho lthuta
 - Dipuo
 - Mahlale a Tlhaho
 - Mahlale a Phedisano
 - Bonono le Botjhaba
 - Tlwaetso ho tsa Bophelo
 - Mahlale a kgwebo le Tsamaiso le
 - Thekenologi

THLOKOMEDISO HO MMADI

Lefapha la Thuto le motlotlo ho nehelana ka Tlaleho e Lekotsweng Botjha ya Kharikhulamo ya Naha bakeng sa Dikereiti tsa R-9 ka dipuo tsohle tse 11 tsa semmuso tsa Aforika Borwa.

Tsela ya ho ngola ho ya ka melawana ya puo e itseng le ho fetolela puong e nngwe ke e rarahaneng ka ho fetisisa e bileng e phephetsa. Maemong a mangata tlotlontswe le molawana wa ho bopa dipolelo bakeng sa kharikhulamo di ne di lokela ho ntshetswa pele ke batho ba sebetsang ka ditokomane tsena. Ditokomane tsena di ile tsa behwa tekong moo ho nang le ditsebi lebaleng la thuto hore di di sekaseke.

Lefapha la Thuto le sheba ditokomane tsena e le qaleho ya tsela ya ho ntlafatsa le ho hodisa Dipuo tsa rona. Re amohela/dumella le ho kgothaletsa batho ba lepatlelong la thuto ho sebedisa ditokomane tsena e le motheo wa kgolo e tswelang pele.

MOKGWA WA HO SEBEDISA BUKA ENA

- Bakeng sa tlhahisoleseding e akaretsang sheba:
 - Ho lelekela Tlaleho ya Kharikhulamo ya Naha Kgaolong ya 1 - sena se tla nehelana ka tlhahisoleseding ho Thuto e thehilweng hodima Diphetho, Tlaleho ya Kharikhulamo e lekotsweng botjha bakeng sa Dikereiti tsa R - 9 (Dikolong), le Mananeo a ho Ithuta.
 - Ho lelekela Tikoloho ya ho Ithuta Kgaolong ya 1 - sena se tla nehelana ka selelekela ho Tlaleho ya Tikoloho ya ho Ithuta ho kenyeletsa le matshwao a yona, botebo le Diphetho tsa ho Ithuta;
 - Tekolo bakeng sa Moithuti - kgaolo ena e nehelana ka tataiso ho dintlhatheo tsa Tekolo ho Thuto e Thehilweng hodima Diphetho, ho hlalosa tekolo e tswelang pele, le ho nehelana ka mehlala ya ho boloka direkoto/ditlaleho.
 - Manane a tshupiso a nehelana ka kakaretso ya lenane la mantswe le ditlhaloso tsa ona tsa Kharikhulamo le Tekolo.
- Mmele/sebopeho sa buka ena se arotswe ka dikgaolo tse mmalwa. Ho nale kgaolo e le nngwe bakeng sa Mophato ka mong wa Mokgahlelo/Bente ya Thuto le Thupello e Akaretsang - Mophato wa Motheo, Mophato o Mahareng le Mophato o Phahameng. E nngwe le e nngwe ya dikgaolo tsena e nale karolwana ya selelekela se se kgutshwanyane, e latelwang ke Maemo a Tekolo bakeng sa Mophato. Ebile ho nale kgaolo ka Tekolo ya Moithuti.
- Maemo a Tekolo a Mophato o mong le o mong a hlhiswa ka tsela e tla etsa hore ho kgonahale hore ho latelwe kgatelopele. Hona ho bolela hore Maemo a Tekolo bakeng sa Mophato ka nngwe a hlhlamantswe hore titjhere a kgone ho bapisa kgatelopele selemo le selemo.sena se baka hore ho be le dibaka tse sa ngolwang letho, hobane ha se Maemo a Tekolo kaofela ha wona a nang le ao o ka bapiswang le ona kereiting enngwe le e nngwe.
- Matshwao a itseng a ya sebediswa ho phatlalla le buka ena kaofela ha yona hore a tataise titjhere ho fumana tlhahisoleseding eo a e batlang. Matshwao ao ke ana:

Maemo a Tekolo

Kereiti/Sehlopha

Diphetho tsa ho Ithuta

DIKAHARE

KGAOLO 1: SELELEKELA 1

HO LELEKELA TLALEHO YA KHARIKHULAMO YA NAHA	1
Thuto e theilweng hodimo Diphetho	1
Tlaleho e lekotsweng Botjha ya Kharikhulamo ya Naha:	
Tlaleho tsa Tikoloho tsa ho Ithuta	2
Tlaleho e Lekotsweng Botjha ya Kharikhulamo ya Naha:	
Mananeo a ho Ithuta	3
Kabo ya Nako	3
Tekolo	3
Mofuta wa titjhere o labalabelwang/lebelletsweng	4
Mofuta wa moithuti o labalabelwang/lebelletsweng	4
HO LELEKELA TIKOLOHO YA HO ITHUTA YA DIPUO - SESOTHO	5
Tihaloso	5
Mokgwa wa ho kenyelletsa Botemengateng	5
Puo ya ho Ithuta le ho Ruta	6
Sepheo	6
Matshwao a ikgethang le boholo	7
Diphetho tsa ho Ithuta tsa Dipuo	8

KGAOLO YA 2: MOPHATO WA MOTHEO (DIKEREITI TSA R - 3) 11

SELELEKA	11
Tsepamiso	11
Ntshetsopele ya Puo: Tsela e tswelang pele butle	11
Mokgwa wa katamelo o lekalekaneng wa ntshetsopele	
ya ho ruteha ho baleng le ho ngoleng	11
Ho ahella hodima Tsebo	12
Ho kgothaletsa ho itlhakisa	12
Kgokahanyo ya Diphetho tsa ho Ithuta	12

DIPHETHO TSA HO ITHUTA	13
Sepheho sa ho Ithuta sa 1: Ho Mamela	13
Sepheho sa ho Ithuta sa 2: Ho Bua	13
Sepheho sa ho Ithuta sa 3: Ho Bala la ho Boha	13
Sepheho sa ho Ithuta sa 4: Ho Ngola	13
Sepheho sa ho Ithuta sa 5: Ho Nahana le ho Fana ka mabaka	14
Sepheho sa ho Ithuta sa 6: Sebopeho sa Thutapuo le Tshebediso	14

MAEMO A TEKOLO LE DITEMA	15
Maemo a Tekolo le Ditema tsa Kereiti ya R	15

DITEMA TSE KGOTHALETSWANG	16
Sepheho sa ho Ithuta sa 1: Ho Mamela	16
Sepheho sa ho Ithuta sa 2: Ho Bua	17
Sepheho sa ho Ithuta sa 3: Ho Bala la ho Boha	18
Sepheho sa ho Ithuta sa 4: Ho Ngola	20
Sepheho sa ho Ithuta sa 5: Ho Nahana le ho Fana ka mabaka	21
Sepheho sa ho Ithuta sa 6: Sebopeho sa Thutapuo le Tshebediso	22
Maemo a Tekolo le Ditema tsa Dikereiti tsa 1-3	23

DITEMA TSE KGOTHALETSWANG	23
Sepheho sa ho Ithuta sa 1: Ho Mamela	26
Sepheho sa ho Ithuta sa 2: Ho Bua	30
Sepheho sa ho Ithuta sa 3: Ho Bala la ho Boha	36
Sepheho sa ho Ithuta sa 4: Ho Ngola	44
Sepheho sa ho Ithuta sa 5: Ho Nahana le ho Fana ka mabaka	52
Sepheho sa ho Ithuta sa 6: Sebopeho sa Thutapuo le Tshebediso	58

KGAOLO YA 3: MOPHATO O MAHARENG (Dikereiti tsa 4-6)	62
--	-----------

SELELEKELA	62
Tsepamiso	62
Mefuta e fapaneng ya ditema	62
Diketsahalo tsa ho ithuta tse hokahantsweng	62
Dikahare tse nammeng le tsa mefutafuta	62

DIPHETHO TSA HO ITHUTA	64
Sepheho sa ho lthuta sa 1: Ho Mamela	64
Sepheho sa ho lthuta sa 2: Ho Bua	64
Sepheho sa ho lthuta sa 3: Ho Bala la ho Boha	64
Sepheho sa ho lthuta sa 4: Ho Ngola	64
Sepheho sa ho lthuta sa 5: Ho Nahana le ho Fana ka mabaka	65
Sepheho sa ho lthuta sa 6: Sebopeho sa Thutapuo le Tshebediso	65

MAEMO A TEKOLO LE DITEMA	65
Maemo a Tekolo le Ditema tsa Dikereiti tsa 4-6	66

DITEMA TSE KGOTHALETSWANG	66
Sepheho sa ho lthuta sa 1: Ho Mamela	72
Sepheho sa ho lthuta sa 2: Ho Bua	78
Sepheho sa ho lthuta sa 3: Ho Bala la ho Boha	82
Sepheho sa ho lthuta sa 4: Ho Ngola	90
Sepheho sa ho lthuta sa 5: Ho Nahana le ho Fana ka mabaka	96
Sepheho sa ho lthuta sa 6: Sebopeho sa Thutapuo le Tshebediso	100

KGAOLO YA 4: MOPHATO O PHAHAMENG (Dikereiti tsa 7-9)	104
---	------------

SELELEKELA	104
Tsepamiso ya Maikutlo	104

DITEMA TSA HO ITHUTA	105
Sepheho sa ho lthuta sa 1: Ho Mamela	105
Sepheho sa ho lthuta sa 2: Ho Bua	105
Sepheho sa ho lthuta sa 3: Ho Bala la ho Boha	105
Sepheho sa ho lthuta sa 4: Ho Ngola	105
Sepheho sa ho lthuta sa 5: Ho Nahana le ho Fana ka mabaka	105
Sepheho sa ho lthuta sa 6: Sebopeho sa Thutapuo le Tshebediso	106

MAEMO A TEKOLO LE DITEMA	106
Maemo a Tekolo le Ditema tsa Dikereiti tsa 7-9	107

DITEMA TSE KGOThALETSWANG	107
Sepheho sa ho lthuta sa 1: Ho Mamela	110
Sepheho sa ho lthuta sa 2: Ho Bua	114
Sepheho sa ho lthuta sa 3: Ho Bala la ho Boha	120
Sepheho sa ho lthuta sa 4: Ho Ngola	126
Sepheho sa ho lthuta sa 5: Ho nahana le ho Fana ka mabaka	132
Sepheho sa ho lthuta sa 6: Sepopeho sa Thutapuo le Tshebediso	142

KGAOLO 5: TEKOLO YA MOITHUTI	151
-------------------------------------	------------

SELELEKELA	151
-------------------	------------

DINTLHATHEO TSA TEKOLO TSE SEBEDISWANG HO THUTO E THEHILWENG HODIMA DIPHETHO	152
Tlhaloso	152
Matshwao a sehlooho	152
Sepheo sa Tekolo	152

TEKOLO E TSWELANG PELE	153
Matshwao a Tekolo e tswelang pele	153
Mawa a Tekolo	154
Mosebetsi e Tlwaelehileng ya Tekolo	155

HO HLOKOMELA TEKOLO	155
Batho ba hlahlobang	155
Lenaneo la Sekolo la Tekolo	155

HO BOLOKA DIREKOTO	156
Dibuka ta direkoto	156
Dikhoutu tsa sebediswang bakeng sa ho hlahlobo	157
Dikhoutu tsa Naha	158
Dipallo tsa tswelopele/kgatelopele	158
Porofaele ya moithuti	158

DIRAPOROTO	159
Tlhahisoleseding e lokelang ho Kenngwa Diraporotong	159
Dikarete tsa ho tlaleha/repota	160

MANANE A TSHUPISO	161
--------------------------	------------

LENANE LA MANTSWE LE DITLHALOSO TSA ONA BAKENG SA KHARIKHULAMO LE TEKOLO	161
---	-----

LENANE LE MANTWE LE DITLHALOSO TSA WONA TSA TIKOLOHO YA HO ITHUTA	164
--	-----

KGAOLO YA 1 SELELEKELA

HO LELEKELA TLALEHO YA KHARIKHULAMO YA NAHA

Molaotheo wa Rephapoliki ya Aforika Borwa, 1996 (Act 108 of 1996) o nehelana ka motheo bakeng sa phetoho ya kharikhulamo le ntshetsopele Aforika Borwa. Selelekela sa Molaotheo se hlalosa hore maikemisetso a molaotheo ke ho:

- Phekola dikarohano tsa nako e fetileng le ho bopa setjhaba se thehilweng ka makgabane a demokerasi, toka ya phedisano/boahisani, le ditokelo tsa botho tsa motheo
- Ntlafatsa boleng ba bophelo ba baahi bohle le ho rarolla bokgoni ba motho e mong le e mong.
- Beha motheo wa setjhaba sa demokerasi se amohelanang, seo ho sona mmuso o theilweng hodima thato ya batho mme moahi e mong le e mong a sireleditsweng ka ho lekana ke molao.
- Ho aha Aforika Borwa e tshwarahaneng ya demokerasi, e nang le bokgoni ba ho nka sebaka sa yona se tshwanetseng jwalo ka naha e ipusang lelapeng la matjhaba.

Thuto le kharikhulamo di nale seabo sa bohlokwa seo di se etsang ho elellwa maikemisetso ao. Kharikhulamo e ikemiseditse ho hlalisa bokgoni bo feletseng ba moithuti ka mong jwaloka moahi wa Aforika Borwa ya lokolohileng.

Thuto e thehilweng hodima Diphetho

Thuto e thehilweng hodima Diphetho e bopa motheo wa Kharikhulamo ya Aforika Borwa. E labalabella ho kgontsha baithuti bohle ho fihlella bokgoni ba bona ka ho phethahala. Sena e se etsa ka ho totobatsa diphetho tse lokelwang ho fihlellwa qetellong ya tsamaiso e nngwe le e nngwe. Diphetho di kgothaletsa tsamaiso thutong. e tsepanisitsweng ho moithuti le e behilweng hodima diketsahalo. Tlaleho e Lekotsweng Botjha ya Kharikhulamo ya Naha e aha diphetho tsa yona tsa ho Ithuta bakeng sa Mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Akaretsang bakeng sa Dikereiti tsa R - 9 (bakeng sa dikolo) hodima diphetho tse hlokolosi le diphetho tsa ntshetsopele tse neng di kgothaletswa ke Molaotheo tsa ntshetswa pele ke tsamaiso ya demokerasi.

Diphetho tse hlokolosi/bohlokwa di labalabella baithuti ba tla kgona ho:

- Hlwaya le ho rarolla diqaka mme ba etse diqeto ka ho sebedisa ho nahana ka tshekatsheko le boiqapelo bo tebileng.
- Sebetsa ka katleho le ba bang sehlopheng, mokgatlong le setjhabeng.
- tlhophisa, ho itaola le ho laola mesebetsi ya bona kapa seo ba se etsang ka boikarabelo le ka bokgoni.
- Bokella, ho manolla; ho hlophisa le ho hlahloba tlhahisoleseding ka tshello.
- Buisana ka katleho ka tsebediso ya ditshwantsho/tse bohuwang, matshwao kapa bokgoni ba puo ka mekgwa e fapaneng.

- Sebedisa mahlale/saense le thekenoloji ka katleho mme ka kelohloko ba bontshe boikarabelo malebana le tikoloho le bophelo ba ba bang.
- Bontsha kutlwisiso ya lefatshe jwalo ka sete ya tsamaiso tse amanang ka ho lemoha hore maemo a ho rarolla diqaka, ha a sebetse a le mang jwalo ka sehlekehleke.

Diphetho tsa ntshetsopele di labalabella baithuti bao hape ba tla kgona ho:

- Nahana le ho batlisisa mefuta e fapaneng ya mawa a ho ithuta ka katleho.
- Ba le seabo jwalo ka baahi ba nang le boikarabelo, bophelong ba setjhaba sa selehae, sa naha le ditjhabeng tsa lefatshe lohle.
- Ba hlokolosi botjhabeng le bokgabaneng ba bonono maemong a fapaneng a phedisano.
- Batlisisa menyetla ya thuto le mesebetsi le
- Ho ntshetsa pele menyetla ya tsa kgwebo.

Dintlha tse kang bofuma, ho se lekalekane, bomorabe, bong, dilemo, ho sa itekanela le diphephetso tse kang lefu la Kwatsi ya bosollathapi (HIV/AIDS) kaofela di susumetsa botebo le mokgwa oo baithuti ba ka bang le seabo ho ithuteng. Tlaleho e Lekotsweng Botjha ya Kharikhulamo ya Naha, bakeng sa dikereiti tsa R - 9 e amohela mokgwa wa ho akaretsa ka ho totobatsa bonyane ba ditlhokeho bakeng sa baithuti bohle. Ditlaleho tsohle tsa Tikoloho tsa ho Ithuta di leka ho bopa tlhokomelo/temoho ya dikamano pakeng tsa toka ya phedisano ditokelo tsa botho, tikoloho e maemong a lokileng, le ho se kgetholle. Baithuti ba bile ba kgothaletswa ho hlahisa tsebo le kutlwisiso ya ho fapana/phatlalla ho unneng ha naha ena, ho kenyeletsa le dikarolwana tsa setso bodumedi le boitshwaro bo amohelahleng ba ho fapana hona.

Tlaleho e Lekotsweng Botjha ya Kharikhulamo ya Naha: Tlaleho tsa Tikoloho tsa ho Ithuta

Tlaleho e Lekotsweng Botjha ya Kharikhulamo ya Naha, bakeng sa Dikereiti/dihlopha tsa (R - 9) e bopilwe ka Tjhebokakaretso le Ditlaleho tsa Tikoloho tsa ho Ithuta tse robedi bakeng sa:

- Dipuo;
- Mmetse;
- Mahlale a Tlhaho;
- Mahlale a Phedisano;
- Bonono le Botjhaba;
- Tlwaetso ho tsa Bophelo;
- Mahlale a Kgwebo le Tsamaiso le;
- Thekenoloji.

Tlaleho e nngwe le e nngwe ya Tikoloho ya ho Ithuta e hlwaya Sephetho sa mantlha sa ho ithuta se lokelwang ho fihlellwa qetellong ya Kereiti ya 9. Hape Tlaleho e nngwe le e nngwe ya Tikoloho ya ho ithuta e totobatsa Maemo a Tekolo a tla thusa ho fihlella Diphetho tsa ho Ithuta. Maemo a Tekolo a ya hlahoswa bakeng sa kereiti ka nngwe mme ho hlahoswa le botebo le bophara ba seo baithuti ba lokelang ho se tseba le ho kgona ho se etsa. Maemo a Tekolo a Tlaleho ya Tikoloho e nngwe le e nngwe ya ho Ithuta a bontsha mokgwa oo ntshetsopele ya dintlathao le bokgoni di ka etsahalang kateng ha nako e ntse e tsamaya. Maemo a Tekolo a ka hokahanngwa dikereiting tsohle le ho kgabanyana le dikereiti tsohle. Phihlello ya kamano e - nepahetseng/lekaneng pakeng tsa kgokahanyo ho kgabanyana le Tikoloho tsa ho Ithuta (moo ho hlokalang le

maemong a nepahetseng a thuto) le kgatelopele ya dintlhatheo ho tloha kereiting e nngwe ho ya ho e nngwe ke tse bohareng ba kharikhulamo ena.

Tlaleho e Lekotsweng Botjha ya Kharikhulamo ya Naha: Mananeo a ho Ithuta

Tlaleho e Lekotsweng Botjha ya Kharikhulamo ya Naha e ikemiseditse ho phahamisa boikemisetso le boiphihlollo matijhereng, a tla beng a ikarabella ho tlhahiso ya Mananeo a bona a ho Ithuta. Bakeng sa ho tshehetsa tsamaiso ena Lefapha la Thuto le nehelana ka leano la ditataiso le itshetlehleng ho Tlaleho enngwe le e nngwe ya Tikoloho ya ho Ithuta. Diporofensi di tla hlahisa dtataiso tse ding moo ho hlokalang bakeng sa ho kenyeletsa maemo a fapaneng.

Dintlhatheo le bokgoni tsa motheo tsa Tlaleho tsa Tikoloho tsa ho Ithuta tsa Tlaleho e lekotsweng Botjha ya Kharikhulamo ya Naha di tjhaella Mananeo a ho Ithuta monwana. Jwalo ka ha Tikoloho tsa ho Ithuta di nehelana ka dintlhatheo, bokgoni, le makgabane tse lokelwang ho fihlellwa kereiting ka nngwe, Mananeo a ho Ithuta a totobatsa botebo ba ho Ithuta le diketsahalo tsa Tekolo bakeng sa mophato ka nngwe. Mananeo a ho Ithuta a bile a nale dipallo tsa tshebetso tse nehelanang ka sekgahla le tatelano ya diketsahalo tsena selemo le selemo, mmoho le mehlala ya ho mekgwa ya ho rala dithuto tse ka kenngwang tshebetsong nako e nngwe le e nngwe.

Mophatong wa Motheo, ho na le Mananeo a mararo a ho ithuta: Ho Ruteha, Tsebo ya Dipalo le Bokgoni ho tsa Bophelo. Mophatong o Mahareng, Dipuo le Mmetse di dula e nngwe le e nngwe e le lenaneo le ikemetseng la ho ithuta. Mananeo a mang a ho Ithuta a ka kopanngwa ke dikolo ka ho tjhaellwa monwana ke mafapha a thuto a diporofensi. Diporofensi ka botsona di ka hlahisa diqeto tsa porofensi yohle bakeng sa ho kopanngwa ha mananeo a ho ithuta Mophatong o Mahareng. Mophatong o Phahameng ho na le mananeo a ho ithuta a robedi, a itshetlehleng hodima Ditikoloho tsa ho Ithuta. Kabo ya nako e behilwe bakeng sa Tikoloho e nngwe le e nngwe ya ho Ithuta Dikereiting le Mephatong yohle.

Kabo ya nako

Kabo ya nako ke diporosente tsa dihora tse lokelwang ho behellwa ka thoko bakeng sa ho ruta ho hlophisitsweng. Bekeng e nngwe le e nngwe ya sekolo, matijhere a sekolong dihora tse 35; dihora tseo ba rutang ka tsona di tla fapana mephatong e fapaneng. Mophatong wa Motheo, ho lokela hore ho be le dihora tse 22,5 tsa ho ruta dikereiting tsa 1 le 2, le dihora tsa ho ruta tse 25 kereiting ya 3. Mophatong o Mahareng, ho tla ba le dihora tse 26,5 tsa ho ruta. Mophatong o Phahameng, kereiti ya 7 e tla ba le dihora tse 26,5 mme dikereiti tsa 8 le 9 di tla ba le dihora tse 27,5 tsa ho ruta.

Tekolo

Tlaleho e nngwe le e nngwe ya Tikoloho ya ho Ithuta e kenyeletsa karolo e hlophisitsweng hantle ka tekolo. Sebopeho se itshetlehleng hodima diphetho se sebedisa mekgwa ya hlahlobo e kgonang ho kenyeletsa dintlha tsa fapaneng tsa dintlhatheo. Tekolo e lokela ho nehelana ka dipontsho tsa diphihlollo tsa moithuti ka mokgwa o nang le tshusumetso le bokgoni, o bile o netefatsa hore baithuti ba hokahanya le ho sebedisa bokgoni. Tekolo e lokela ho thusa baithuti ho etsa dikahlolo ka ha tshebetso ya bona, ba behe diphetho bakeng sa kgatelopele le ho qhoholotsa ho ntshetsa pele ho ithuta.

Mofuta wa titjhere o labalabelwang/lebelletsweng

Matitjhere ohle le barutisi ba bang ke baphehisi ba sehlooho phetohong ya thuto Aforika Borwa. Tlaleho ena e Lekotsweng Botjha ya Kharikhulamo ya Naha e nale tjhebello pelo ya matitjhere a rutehileng ka nepo, ba nang le boiphihlelo, ba ikemiseditseng, le ho tsotella. Ba tla kgona ho phethisa mesebetsi e fapaneng e tshwantshisitsweng ho Tsamaiso le Maemo bakeng sa Matitjhere. Tsena di kenyeletsa ho ba balamodi ba ho ithuta, batoloki le ba ralang Mananeo a ho ithuta le disebediswa, baetellipele, batsamaisa, le baokamedi, baithuti, bafuputsi, le baithuti ba bophelo bohle, ditho tsa setjhaba, baahi, baruti, bahlahlobi, le baipabodi ba mophato kapa tikoloho ya ho ithuta.

Mofuta wa moithuti ya labalabelwang/lebelletsweng

Ho phahamiswa ha makgabane ho bohlokwa, e seng feela molemong wa ho intshetsa pele, empa le ho nnetefatsa hore boitsebahatso ba setjhaba sa Aforika Borwa, bo ahilwe hodima makgabane a fapaneng le ao e neng e le motheo wa thuto ya kgethollo. Mofuta wa moithuti ya lebelletsweng, ke ya tla beng a susumetswa ke makgabane ana mme a etsa dintho ho latela ditabatabelo tsa setjhaba se thehilweng hodima tlhompho ya demokerasi, tekano, seriti sa botho, bophelo, le toka ya phedisano. Kharikhulamo e batla ho bopa moithuti wa bophelo bohle ya nang le boitshepo, ya nang le ho ruteha, tsebo ya dipalo, ya nang le bokgoni bo bongata, ya nang le ho jarelana mofokolo/kutlwelobohloko, ka hlompho ya tikoloho le bokgoni ba ho ba le seabo setjhabeng jwaloka moahi ya hlokolosi a bile a le mafolofolo.

HO LELEKELA TIKOLOHO YA HO ITHUTA YA DIPUO - SESOTHO

Tlhaloso

- Dipuo tsohle tsa semmuso di le leshome le motso o le mong e leng, Afrikaans; English; isiNdebele; isiXhosa; isiZulu; Sepedi; Sesotho; SiSwati; Setswana; Tshivenda le Xitsonga le.
- Hore e kenyelletsa dipuo tse ding tse amohetsweng ke lekgotla la dipuo la Afrika Borwa (PANSALB) le (SAFCERT) “South African Certification Authority,” Puo ya matshwao le Mongolo wa difofu.

Tikoloho ya ho Ithuta bakeng sa puo ka nngwe ya semmuso ho nehelanwa ka tsona ka dikarolo tse tharo, e nngwe le e nngwe e nale mothamo yona: Puo ya lapeng, Puo ya pele ya tlatsetso le Puo ya bobedi ya tlatsetso. Naheng e nang le dipuo tse ngata jwalo ka Aforika Borwa, ho bohlokwa hore baithuti ba fihlelle boemo bo hodimo bonyane puong tse pedi mme ba kgone ho buisana le ba bang ka tse ding.

Mokgwa wa ho kenyelletsa Botemengateng

Tikoloho ya ho Ithuta ya Dipuo e tsamaellana le leano la Lefapha la Thuto la - puo - thutong. Leano lena le fa Makgotla a Taolo ya Dikolo, boikarabelo ba ho kgetha maano a puo a dikolo, a loketseng maemo a tsona mme a tsamaellane le leano la kenyelletso botemengateng. Tlaleho ya Tikoloho ya ho Ithuta ya Dipuo e fana ka tshehetso qetong efe le efe eo sekolo se e etsang. E latela mokgwa wa kenyeletso botemengateng:

- Baithuti bohle ba ithuta puo ya bona ya hae/lapeng le bonyane puo e le nngwe ya semmuso.
- Baithuti ba ba le bokgoni puong ya bona ya tlatsetso, ha ka hlakoreng le leng puo ya bona ya hae/lapeng e bolokilwe e bile e ntshetswa pele.
- Baithuti bohle ba ithuta Puo ya Seaforika bonyane dilemo tse tharo qetellong ya bente ya Thuto le Thupello e Akaretseang. Maamong a mang ho ka ithutwa yona e le puo ya bobedi ya tlatsetso.

Puo ya hae/lapeng, puo ya pele le ya bobedi ya tlatsetso, ho sebetsanwa le tsona ka mekgwa e fapaneng:

- Maemo a Tekolo a puo ya hae, a akanya hore baithuti ba tla sekolong ba kgona ho utlwisisa le ho bua puo. A tshehetsa ntshetsopele ya bokgoni bona haholoholo malebana le mefuta e fapaneng ya phadimeho (ho bala, ho ngola, ho boha le phadimeho tse hlokolosi). A fana ka kharikhulamo e matla ho tshehetsa puo ya ho ruta le ho ithuta.
- Puo ya pele ya tlatsetso e akanya hore baithuti ha se hore hakaalo ba na le tsebo ya puo ena ha ba fihla sekolong. Kharikhulamo e qala ka ho aha bokgoni ba baithuti ba ho utlwisisa le ho bua puo ena. Hodima motheo ona e aha phadimeho. Baithuti ba kgona ho fetisa mefuta ya phadimeho, eo ba e fumaneng puong ya bona ya pele ya Tlatsetso. Kharikhulamo e fana ka tshehetso e matla ho baithuti ba sebedisang puo ya bona ya pele ya tlatsetso, e le puo ya ho ruta le ho ithuta ka nako e nngwe mokgahlelong wa Thuto le Thupello e Akaretsang. Qetellong ya sehlopha/kereiti 9, baithuti bana ba lokela hore ba be ba kgona ho sebedisa puo ya bona ya hae, le ya pele ya tlatsetso ka bokgoni le ka boitshepo bakeng sa merero e fapaneng e kenyelletsang le ho ithuta.
- Puo ya bobedi ya tlatsetso e hopoletswe baithuti ba batlang ho ithuta dipuo tse tharo. Puo ya boraro e ka nna ya ba ya semmuso kapa ya baditjhaba. Maemo a Tekolo, a netefatsa hore baithuti ba kgona ho sebedisa puo mererong e akaretsang ya kgokahano. A akanya hore ho tla fanwa ka nako e nyenyane puong ya bobedi ya tlatsetso ho ena le ho ya hae kapa ya pele ya tlatsetso.

Tikoloho ya ho ithuta ya dipuo e akaretsa dipuo tsohle tsa semmuso tse leshome le motso o mong e leng:

- Dipuo tsa hae/lapeng
- Dipuo tsa pele tsa tlatsetso, le
- Dipuo tsa bobedi tsa tlatsetso.

Puo ya ho Ithuta le ho Ruta

Re kgothalletsa hore puo ya moithuti ya hae e sebediswe bakeng sa ho ithuta le ho ruta moo ho kgonehang. Sena se bohlokwa haholo Mophatong wa Motheo moo baithuti ba ithutang ho bala le ho ngola.

Moo baithuti ba lokelang ho fetoha ho tloha puong ya hae, ho ya ho ya tlatsetso bakeng sa ho ithuta le ho ruta, hona ho ralwe ka hloko:

- Puo ya tlatsetso e kenngwe e le thuto ho tloha tlase ka moo ho ka kgonehang.
- Puo ya hae/lapeng e lokela hore e tsamaiswe mmoho le ya tlatsetso ka moo ho ka kgonehang.
- Ha baithuti ba kena sekolo moo puo ya ho ithuta le ho ruta e leng puo ya tlatsetso, matitjhere le sekolo ba etse sebaka ho faneng ka thuso e ikgethileng le ho ithuta ho tlatsetso, ho fihlela nakong eo moithuti a tla beng a kgona ho ithuta ka tshwanelo ka Puo ya ho Ithuta le ho Ruta.

Sepheo/Maikemisetso

Dipuo ke tshiya tsa maphelo a rona. Re hokahana le ho utlwisisa lefatshe la rona ka puo. Ka hoo puo e fana ka sebopeho boitsebahatsong le tsebong ya rona.

Dipuo di sebetsa mererong e mengata e hlahellang ho Tlaleho ya Tikoloho ya ho Ithuta Dipuo. Tsena ke:

- *Bakeng sa motho* - ho ntshetsa pele le ho boloka boitsebahatso, ho boloka dikamano lapeng le setjhabeng, le bakeng sa ho intshetsa pele le boithabiso.
- *Kgokahano/Puisano* - ho buisana ka tshwanelo le ka bokgoni maemong a fapaneng a phedisano.
- *Thuto* - ho bopa disebediswa tsa ho nahana le ho fana ka mabaka, le ho fana ka tlhahisoleseding.
- *Kananelo ya botle* - ho qapa, ho bapala ka menahano ka ditema tsa phetelo, tse bohuwang le tse ngolwang.
- *Botjhaba* - ho utlwisisa le ho ananela dipuo le botjhaba bo fapaneng mmoho le lefa le fuperweng ke tsona.
- *Dipolotiki* - ho phephetsa matla, ho susumelletsa batho ntlheng kapa mohopolong o itseng, ho beha ba bang dibakeng tse itseng, le ho ntshetsa pele, ho boloka le ho fetola boitsebahatso.

MATSHWAO A IKGETHANG LE BOHOLO (TEKANYO)

Tikoloho ya ho ithuta ya Dipuo e na le seabo sefe kharikhulamong?

- E ntshetsa pele ho bala le ho ngola, e leng motheo wa bohlokwa wa mefuta e fapaneng ya bokgoni.
- Ke mokgwa oo ka ona dithuto tse ding di ka rutwang ka hara kharikhulamo jwalo ka mmetseng le thutong ya mahlale a phedisano.
- E kgothalletsa kutlwisiso ya ho tswakana ha botjhaba bo sa tshwaneng, le ho fumana ntlhakemo tse ding le kutlwisiso e hlokolosi ya mohopolo wa botjhaba.
- E tsosolosa boinahanelo le ketsahalo ya boiqapelo mme ka ho etsa jwalo, dipheo tsa bonono le botjhaba di ntshetswa pele.
- E fana ka tsela ya ho tsamaisa tsebo le ho phahamisa dipheo tse ngata tsa thuto ya mahlale, thekenoloji le thuto ya tikoloho.
- E ntshetsa pele disebediswa tsa bohlokwa ho beng moahi ya nang le boikarabelo.

Dipuo: ho kopanya tsebo, bokgoni le makgabane

Ho na le diphetho tsa ho ithuta tse tsheletseng tsa mantlha.

- Diphetho tse nne tse qalang di akaretsa mefuta e mehlano e fapaneng ya bokgoni (ho mamela, ho bua, ho bala, ho boha le ho ngola).
- Sephetho sa bohloko se amana le tshebediso ya dipuo bakeng sa ho nahana le ho fana ka mabaka, e leng ho bohlokwa bakeng sa Puo ya ho Ithuta le ho Ruta.
- Sephetho sena ha se a keyeletswe kharikhulamong bakeng sa puo ya bobedi ya Tlatsetso, kaha maikemisetso a yona ha se ho lokisetsa baithuti ho sebedisa puo eo jwaloka puo ya ho ithuta le ho ruta.
- Sephetho sa botshelela se amana le tabataba ya puo - medumo, mantswe le thutapuo - ditemeng. Tsebo ena e kenngwa tshebetsong ka bokgoni ba puo bo hlalotswang diphethong tse ding.

Diphetho tsena di ngotswe hore di fane ka mefuta e ikgethileng ya tsebo le bokgoni, le ho di etsa hore di hlake di be di utlwisishe. Leha ho le jwalo, ha re sebedisa puo, re hokahanya tsebo, bokgoni le makgabane ho itotobatsa. Motheo wa sehlooho wa Tlaleho ya Tikoloho ya ho ithuta ya Dipuo ke kgokahanyo ya dikarolo tsena tsa puo ka ho bopa le ho hlalosa ditema.

DIPHETHO TSA HO ITHUTA TSA DIPUO

Sephetho sa ho Ithuta sa 1: Ho Mamela

Moithuti o kgona ho mamela hore a fumane tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maemong a fapaneng.

Sephetho sa ho Ithuta sa 2: Ho Bua

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le nepahalo ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Sephetho sa ho Ithuta sa 3: Ho Bala le ho Boha

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, hore a fumane tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi bokgabaneng ba botjhaba le ba maikutlo ditemeng tsa ho ithuta.

Sephetho sa ho Ithuta sa 4: Ho Ngola

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa mererong e mengata e phatlaletseng.

Sephetho sa ho Ithuta sa 5: Ho Nahana le ho Fana ka Mabaka

Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding bakeng sa ho ithuta.

Sephetho sa ho Ithuta sa 6: Sebopeho sa Thutapuo le Tshebediso

Moithuti o a tseba mme o kgona ho sebedisa medumo, mantswe le thutapuo ho bopa le ho hlalosa ditema.

Kgokahanyo ya diphetho

Ho mamela le ho bua, ho bala le ho boha, ho ngola, ho nahana le ho fana ka mabaka, le tsebo ya medumo, mantswe le thutapuo, leha di hlahiswa jwalo ka diphetho tse arohaneng, di hokahanngwe ha o ruta le ha o hlahloba.

Mehlala

Baithuti:

- Ba mamela mofuta o itseng wa tema (j.k. tlhaloso ya ketsahalo e tswelang jwalo ka ho rafuwa ha kgauta kapa ho etswa ha pampiri);
- Ba bala le ho manolla matshwao a sehlooho a tema e nngwe ya mofuta wona oo (j.k. ho sebedisa lekgathe

lejwale, leetswa, ba sebedisa mantswe a hokelang a kang ‘ya pele’, ‘e latelang’, ‘e be’);

- Ba rala le ho bopa tema e ntjha ya wona mofuta oo, ho kenyelletswa le ditshwantsho tse sebopehong sa mmapa wa tlhalohanyo.

Ho etsa (bopa) le ho hlalosa ditema

Ho kgona ho bopa le ho hlalosa ditema, baithuti ba hloka tsebo ka puo, tsebo ka ditema, le bokgoni bo fapaneng ba puo le mawa.

Ditemana e ka ba tsa:

- molomo, j.k. puo.
- se ngolwang, j.k. lengolo.
- se kopantseng tse ngotsweng le tse bohuwang, j.k. papatso;
- diphatlalatsi tsa ho phatlalatsa melaetsa le tsebo, j.k. filimi kapa tema ya thelebishene;

Tsebo ya puo le ditema e kenyelletsa tsebo ka:

- Maemo - sepheo, sehlooho le bamamedi;
- Sebopeho sa tema, j.k. ya thothokiso kapa ya papatso;
- Ditlwaelo le mekgwa ya phedisanong e amanang le puo, j.k. ka moo o dumedisang batho ka dipuo tse fapaneng;
- Thutapuo, medumo le tlotlontswe ya puo;
- Ho ngola le ho peleta temeng e ngotsweng;
- Ditshwantsho le moralo temeng e bohuwang;

Ho hokahanya ho ithuta puo: makgabane

Ditema tsohle di jere/fupere makgabane a ka bang molemo (j.k. demokerasi) kapa a seng molemo/a hanyetsang (j.k. a kgethollang ka bong le ka ho ya ka botjhaba). Makgabane ana ka mehla ha a totobala. Baithuti ba lokela ho ela hloko le ho ka sekaseka makgabane a teng ditemeng tseo ba di balang le ho di boha, le ho tseo ba ipopelang tsona.

Ha ba sekaseka, moo ho kgonehang, ba phephetse makgabane a fumanwang ditemeng tsa molomo, tse bohuwang le tse ngolwang, baithuti ba tla:

- Ithuta ka moo ditema di hlahisang lehlakore le itseng la batho le diketsahalo.
- Ntshetsa pele bokgoni bo hlokolosi ba ho hlahloba, ha ho kgoneha ba hanane le mehopollo ena le makgabane a amanang le yona.
- Ba lemoha ka moo ba hlahisang makgabane a bohlokwa ditemeng tseo ba iketseditseng tsona - ho etsa mohlala: mamellano, tlhompho, boithabiso, botle, ho qabola, ho tlala papadi, ho se thabe, kgalefo.

Ho hokahanya ho ithuta puo: Mehopollo ya sehlooho/Mokotaba.

Ho ithuta puo ho ka nna ha hokanngwa ka mokotaba e fapaneng. Tshebediso ya mokotaba e dumella moithuti ho eketsa tlotlontswe e amanang le sehlooho.

Kgetho e entsweng hantle ya mokotaba le dihlooho e tsosolosa thahasello ya moithuti. Ho fihlella sena o lokela

ho leka ho:

- Fumana tekatekano dihloohong le ho mokotaba e fapaneng e tsosang thahasello ya banana le bashanyana, ya baithuti ba mahaeng le ba ditoropong - le dihlooho tse kopanyang baithuti ba dikarolo tsena;
- Kgetha dihlooho tse tsamaellanang le maphelo a baithuti, hape di ba tlosa hore ba fete ho tseo ba seng ba ntse ba di tseba. Ho teha ka mohlala, ba ka ithuta ka dinaha le ka mefuta e fapaneng ya botjhaba;
- Kgetha mokotaba le dihlooho tse hokanang le Diphetho tsa Bohlokwa le tsa Ntshetsopele. Ho teha ka mohlala, baithuti ba sebetsana le dintlha tsa bohlokwa tsa ditokelo tsa botho le tikoloho tse kang, bofutsana, HIV/AIDS, ditokelo tsa mobu/naha le ho ba basebedisi ba dintho/bosebedisi ba dintho;Ditokelo tsa botho le toka ya tikoloho

Ditokelo tsa Botho le Toka ya Tikoloho

Dipuo ke sesebediswa sa bohlokwa sa ho fihlella ditokelo tsa botho le toka ya tikoloho. Ka tshedediso ya Maemo a Tekolo, Tlaleho ya Tikoloho ya ho Ithuta ya Dipuo, e labalabela ho ntshetsa pele sesebediswa sena ho fihlella bokgoni ba sona bo felletseng. Baithuti ba lokela ho ba dibui tsa boitshepo puong tse pedi (kapa ho feta), tse nang le disebediswa tsa bohlokwa tsa ho utlwisisa lefatshe la bona le ditema tse buuwang le tse ngotsweng ka lona. Ba lokela hore ba kgone ho manolla ditema tsena mme ba kgone ho di ngola hape ka tsela tse tla hodisa kgonahalo malebana le ditokelo tsa botho le toka ya tikoloho.

KGAOLO YA 2

MOPHATO WA MOTHEO

(KEREITI YA R - 3)

SELELEKELA

Baithuti bohle ba fihla sekolong ba na le tsebo le bokgoni bo phahameng ba puo ya hae/lapeng. Tsena ba di ntsheditse pele ka dikamano tseo ba bileng le tsona le ba bang tikolohong ya hae, maemong a ho hlokomelwa, ho otlwa le ho bapala. Ka ha tikoloho tsa malapa di fapane (ha di tshwane), tsebo eo bana ba tlang sekolong ka yona le yona ha e tshwane. Le ha ho le jwalo, seo ba se tsebang se lokela ho, se sebediswa ntshetsopeleng ya puo ya bona. Hona ho bohlokwa kgolong ya bona, ho kopaneng ha bona le ba bang, le ho fihlella ho ithuta lefatsheng le ba potapotileng.

Karolong e latelang re hlalosa ha kgutshwanyane:

- Tsebo eo moithuti a seng a ntse a na le yona;
- Ditikoloho/maemo a ho ithuta;
- Dintlhatheo le mekgwa ya katamelo e tataisang kharikhulamo ena.

Tsepamiso

Ha baithuti ba kena dihlopheng/dikereiting tsa R le 1, ba se ba ithutile ho ho ngata ka ho mamela mme ba kgona ho bua ka botebo bo fapaneng ba bokgeleke le boitshepo. Ba hodisitswe ka botjhaba, meetlo le tsebo e fumanwang tikolohong ya lapeng mme tsena ke karolo ya bona ya tsebo ya puo. Phaposi ya borutelo e lokela ho ba sebaka sa ho keteka, ho hlompha le ho aha hodima seo baithuti ba se tsebang.

Ntshetsopele ya Puo: Tsela e tswelang pele Butle

Ntlhatheo e tataisang ho ruta le ho ithuta ho bala le ho ngola Kharikhulamong ena, ke ya hore kgolo ya puo e kenyelletsa ketsahalo e fihlellwang ka hanyane. Diphoso ke karolo ya tlhaho ya ketsahalo ena mme ka tshehetso puo ya baithuti ka tshehetso e tla nepahala ho fetisisa kaha ba n a le menyetla e mengata ho sebedisa le ho ntshetsa pele tsebo le bokgoni ba bona ba puo.

Mokgwa wa Katamelo o Lekalekaneng wa Ntshetsopele ya ho Ruteha ho baleng le ho ngoleng

Kharikhulamong ena re sebedisitse mokgwa wa tekatekano ntshetsopeleng ya ho bala le ho ngola. E lekalekane hobane e shebane haholo le thuto e itlhalang eo baithuti ba e hlokaneng ho se tseba hore ba kgone ho ithuta ho bala le ho ngola ka katleho, ho ba kenyeletsa ho baleng dibuka tsa nnete le ho ngolla merero ya nnete, le ho tsepamisa maikutlo ho medumo. Tsena ke dintho tseo baithuti ba lokelang ho di tseba le ho di etsa e le hore ba tle ba ithute ho bala le ho ngola ka katleho. Ho baleng hona ho bolela hore ho tlohuwa mokgweng wa mantlha wa ho lokisetša ho bala, e leng o bitswang 'mokgwa wa boemo bo nepahetseng ba ho bala o neng o dumela hore baithuti ba ne ba ke ke ba ba boemong ba ho qala ho ithuta ho bala le ho ngola, ntle le hore ba bontshe boqheteke ba tlatsetso bo jwalo ka ho hlalohanya medumo, ho hlalohanya ditshwantsho le hore e be methapokutlo ya bona (e menyenyane le e meholo) e hotse ho lekaneng hore ba kgone ho sebedisa matsoho.

Ka mokgwa wa katamelo o lekalekaneng, bokgoni bona:

- ha bo lokele hore bo be bo se bo fihletswe pele moithuti a ka ithuta ho bala le ho ngola; le
- hore bo ka ntshetswa bolokela ho ntshetswa pele nakong eo moithuti a ntseng a le dilemong tse tlase tsa boitemohelo ba ho ithuta.

Ho Ahella hodima Tsebo

Kharikhulamo ya dipuo e bontsha hore baithuti ba qala ho hodisa tsebo ya puo e ngolwang ho tloha nakong eo ba pepeswang ho baleng le ho ngoleng ba sa le hae, tikolohong e ba potileng le dilemong tsa pele ba kena sekolo. Ho ntshetsa pele tsela ena, re lokela ho etsa hore phaposi ya borutelo e be tikoloho e kgothalletsang baithuti ho ba babadi le bangodi ba hlwahlwa ba nang le bokgoni.

Ho Kgothalletsa ho Itlhakisa

Kharikhulamo e re ho a hlokahala:

- ho kgothatsa le ho tshehetsa baithuti hore ba bale ka tsela e phatlalletseng;
- ho fa baithuti menyetla kgafetsa bakeng sa ho ngola le ho ntshetsa pele tlotlontswe ya bona le tshebediso ya puo; le
- ho thusa baithuti ho lemoha mekgwa ya tshebetso le mawa a notlollang matshwao a lentswe le ngotsweng, ho etsa mohlala.
 - Ntshetsopele ya temoho tse fapaneng tsa mantswa le bokgoni ba ho utlwisisa jwalo ka temoko ya difoniki (bohlokolosi medumong ya puo).
 - tsebo ya nyalano/ho tsamaellana ha medumo le ditlhaku (difoniki); le
 - tsebo ya ho kopanya ditlhaku (ho beha mmoho ditlhaku tse pedi kapa tse tharo ho etsa modumo).

Kgokahanyo ya Diphetho tsa ho Ithuta

Diphetho tsa ho ithuta di lokela hore di nkuwe di sebetsa mmoho ho ntshetsa pele puo ya baithuti. Qalehong ya Maemo a Tekolo, re fana ka tshisinyo ya mehlala ya ditema (tsa molomo, tse ngotsweng/le tse bohuwang le diphatlalatsi tse phatlalatsang tlhahisoleseding e ngata) tse thusang baithuti le matitjhere ho etsa mofuta ona wa kgokahanyo. Hopola: baithuti ba ke ke ba lebellwa ho bua puo eo ba so kang ba e utlwa, kapa hona e buuwa kapa hona ho lebellwa hore ba ngole le ho hlahisa ditema tseo ba so kang ba di bala kapa ba di bona.

DIPHETHO TSA HO ITHUTA

Sepheho sa ho Ithuta sa 1: Ho Mamela

Moithuti o kgona ho mamela ho fumana tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maemong a fapaneng.

Bokgoni ba ho mamela boo baithuti ba tlang sekolong le bona, bo lokela ho ntshetswa pele le ho sebediswa ho hodisa bokgoni ba bona ba ho bua, ho bala, ho boha, le ba ho ngola. Ho mamela ka hloko ke karolo ya bohlokwa ya ho ithuta le ho aha dikamano tse hlomphehileng. Baithuti ba ka mamela ho eketsa tsebo ya bona le ya dipuo le botjhaba bo fapaneng.

Sepheho sa ho Ithuta sa 2: Ho Bua

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le nepahalo ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Baithuti ba tlamehile ho kgona ho sebedisa bokgoni ba bona ba kgokahano/puisano ka nepo, ho tlola meedi ya botjhaba le ya puo. Ba lokela ho ithuta ka boiphihlelo hore botemengata bo a matlafatsa mothong ka mong le phedisanong. Ba lokela ho ithuta ho buisana le batho ba nang le bothata ba ho bua le ho mamela (dimumu le ditholo) mme ba be kelohloko ditlhokong tsa bona.

Sepheho sa ho Ithuta sa 3: Ho Bala le ho Boha

Moithuti o kgona ho bala le ho boha hore a fumane tlhahisoleseding le boithabiso, hape a arabele ka bohlokolosi ho bokgabane ba botjhaba le ba maikutlo ditemeng tsa ho ithuta.

Ho balla kutlwisiso ke sona sepheopheo. Mekgwa le mawa/malebaleba a thusang baithuti ho bala ka ho nepahala ho eketsehileng di tshetsa ho balla moelelo. Ho bala (ho kenyelletsang ditema tse bohuwang le tsa diphatlalatsi tse ngata) ho bohlokwa bakeng sa ntshetso pele ya puo, ho ithuta ho ngola, boithabiso, kgolo ya motho ka mong le ho ithuta ka lefatshe.

Sepheho sa ho Ithuta sa 4: Ho Ngola

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo ka merero (dipheo) e mengata e phatlalletseng.

Mophatong wa Motheo baithuti ba sebeletsa ho fihlella sepheho sena. Ba ithuta hore ho ngola ho jere moelelo, le hore bona ka bobona ke bangodi ba moelelo oo. Ba ntshetsa pele bokgoni ba bona ba ho ngola hore ba kgone ho ngola mehopolo le dikakanyo tsa bona, e le hore bona le ba bang ba kgone ho di bala. Ba ithuta ho sebedisa mekgwa ya ho ngola e kang mopeleto le ho sebedisa matshwao a puo hore ba tle ba kgone ho etsa hore mongolo wa bona o utlwisisehe ho ba bang. Ba ithuta hore ho ngola ke tsela e kenyelletsang boiteko ba ho ngola boo a bo etsang pele a tseba ho ngola, mekgwaritso, ho boeletsa, ho lokisa diphoso, ho tshwantsha le ho phatlalatsa.

Sepheho sa ho Ithuta sa 5: Ho Nahana le ho Fana ka Mabaka

Moithuti o tla kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Bokgoni bo totobaditsweng sephethong sena ke karolo ya dintlha tsohle tsa ho ithuta puo. Lebaka la ho di kenya e le dintlha tse ikgethollotseng tsa sephetho sa ho ithuta, ke ho totobatsa bohlokwa ba tsona ntshetsopeleng ya puo dikgutlong tsohle tsa kharikhulamo. Dipuo di ka hlalosa e le “kgoro” ya tikeloho ya ho ithuta: di etsa hore ho be bonolo ho baithuti ho ithuta dithuto tsohle tse ding. Ka hoo matijhere a lokela ho tsitlallela ho ntshetsa pele, ho matlafatsa le ho momahanya disebediswa tsa puo bakeng sa ho nahana le ho fana ka mabaka. Sena se se ke sa etswa se arohantswe le tse ding/ka kgethollo - baithuti ba lokela ho sebedisa bokgoni bona Ditikolohong tsohle tsa ho Ithuta.

Sepheho sa ho Ithuta sa 6: Sebopeho sa Thutapuo le Tshebediso

Moithuti o a tseba mme kgona ho sebedisa medumo, mantswe le thutapuo ho bopa le ho hlalosa ditema.

Baithuti ba tla qala ho utulla/sibolla ka moo puo e sebetsang ka teng. Ba tla qala ho bopa puo e kopanetsweng. Ho etsa mohlala, ba tla ithuta le ho sebedisa mantswe a kang, modumo, senoko, lentswe, polelo le kgutlo. Sena se tla etsa hore ba kgone ho buisana le ho nahana ka ntho tse kang, ka moo mantswe a ka peletwang, le ka moo polelonolo di ka botjwang le ho behwa matshwao a puo ka teng.

MAEMO A TEKOLO LE DITEMA

Ela Hloko:

- Dikarolong tse latelang, Maemo a Tekolo a Sephetho sa ho Ithuta ka seng ho tla nehelanwa ka wona sehlopheng/kereiting kang. Mehlala ya ditema tse ka sebediswang bakeng sa ho ithuta puo ka tsela e hokahantsweng ho fanwe ka yona. Mehlala ena ha se yona feela, o ka eketsa ho ena ka ho kgetha ditema tse ding tse loketseng ebile di fumaneha.
- Matitjhere a lokela ho hlokomela hore ha se baithuti bohle ba tla beng ba ile ba kena Sehlopheng/Kereiting ya R. Dikgopolokutlwisiso, bokgoni le mawa bakeng sa Grade R di lokela hore di rutwe le ho momahannwa Sehlopheng/Kereiting ya 1.

Maemo a Tekolo le Ditema tsa kereiti ya R

Sehlopha (Kereiti) sa R

Ditema tse Kgothaleditsweng

Tsa molomo:

- Dipale (tseo hangata di bapalwang kalaneng mme di kenyelleditse mela e phetaphetwang kapa mahlaso ao baithuti ba ka kenellang ho wona ka ho a bina)
- Ditaelo tse bonolo tse rarahaneng hanyane
- Phetelo
- Ditlhaloso tse bonolo
- Raeme
- Dipina
- Dipapadi

Tse bohuwang le tse ngolwang:

- Dipale tsa ditshwantsho le dibuka tse ngotsweng melaetsa e mekgutshwanyane
- Morabaraba wa ditshwantsho
- Dipapatso tse tlwaelehleng le diphousetara
- Ditshwantsho

Diphatlalatsi tsa tlhahisoleseding ka bongata:

- TV
- Difilimi tsa bana

Kereiti R

Sepheho sa Ho Ithuta sa 1

HO MAMELA

Moithuti o kgona ho mamela ho fumana tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela dipotso, ditaelo le ditsebiso ka hloko mme a arabela ka tshwanelo.
- Bontsha boitshwaro bo nepahetseng ka ho mamela ka tsela ya hore a se kene hanong ya ntseng a bua, a bontshe tlhompho ho sebui, a fane menyetla ya ho bua.
- Mamela ka thabo ditemeng tsa molomo (dipina tse bonolo, medumo ya mantswe e dumang ka ho tshwana, dithothokiso le dipale tse kgutshwanyane), le ho bontsha kutlwisiso ka:
 - ho bontsha ka terama ya kalaneng karolo e itseng ya pale, ya pina kapa ya raeme;
 - ho kena lehlasing ka nako e tshwanelang;
 - ho taka setshwantsho sa pale, pina kapa raeme;
 - ho ela hloko dintlhakgolo mme a fane ka mohopolo wa sehlooho wa tema ya molomo;
 - ho beha ditshwantsho ka tlhahlamano ya tsona e nepahetseng.
- Ntshetsa pele tlhokomelo ya medumo ka ho:
 - hlokomela hore mantswe a bopilwe ka medumo;
 - kgetholla pakeng tsa medumo e fapaneng;
 - arola dipolelo tsa molomo ka mantswe a bomong (a sebedisa mantswe a senoko se le seng qalong);
 - arola mantswe a buuwang a dinoko tse ngata ka dinoko tsa ona (le-be-se) ka ho opa diatla kapa ho letsa sekupu;
 - elellwa mantswe le dipina tse nang le medumo e tshwanang (tshepe e a le bitsa, ting, tong, do, ting, tong, do!).

Kereiti R

Sepheho sa ho lthuta sa 2

HO BUA

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le nepahalo ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Qoqa ka lelapa labo le metswalle.
- Hlahisa maikutlo a hae, a batho ba nnete kapa le a batho bao a iqapelang bona kelellong.
- Bina le ho pheta ka hlooho dipina le mantswa a nang le medumo e tshwanang.
- Ho sebedisa puo ya boiqapelo bakeng sa boswaswi le ho nahana ka ntho tse itseng (a iketsetsa mantswa a nang la medumo e tshwanang).
- Botsa dipotso ha a sa utlwisise kapa a batla ho hlakisetswa se itseng kapa ha a batla tlhahisoleseding e nngwe. Hape a arabela ka ho hlaka dipotso tseo a di botsitsweng.
- A fetisa melaetsa.
- A pheta diketsahalo tsa boiphihlelo ba hae.
- A pheta dipale tsa hae hape ka mantswa a hae, a pheta dipale tseo a di qoqetsweng.
- Ba le seabo ka boitshepo le bokgeleke sehlopheng.
- Sebedisa puo ka kelo hloko ha a bua le ba bang.
- A bontsha ka diketso mekgwa e fapaneng ya ho bua (moqoqo wa mohaleng).

Kereiti R

Sepetho sa ho lthuta sa 3

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa temoso tsa ditshwantsho ho fana ka moelelo ka ho:
 - boha/sheba ditshwantsho ka hloko bakeng sa ho elellwa dintho le boiphihlelo bo tshwanang;
 - hlwaya ditshwantsho ho tswa tikolohong e itseng;
 - etsa moelelo ka pale ya ditshwantsho;
 - nyalanya ditshwantsho le mantswa;
 - sebedisa ditshwantsho ho utlwisisa dihlooho kapa ditlhaloso tse kgutshwanyane tse ka hara dibuka tsa dipale.
- Tshwantsha ketsahalo ya ho bala ka:
 - ho tshwara buka ka mokgwa o nepahetseng, a shebisa maqephe hodimo hantle, ho tadima mantswa le ditshwantsho le ho utlwisisa kamano e mahareng a tsona le ho sebedisa ditshwantsho ho bopa mehopolo;
 - ho kgetholla ditshwantsho ho mongolo (ho supa mantswa e seng ditshwantsho ha ho balwa).
- Bopa moelelo wa tema e ngotsweng ka ho:
 - utlwisisa sepheo sa se ngotsweng-hore na se na le moelelo (hore se ngotsweng se ka bolela lebitso la hae);
 - ba le seabo ho baleng ka dihlopha titjhere a le teng;
 - amanya boiphihlelo ba hae ho tseo a di balang le titjhere, a bohile TV, kapa ditshwantsho;
 - hlalosa le ho fana ka maikutlo ka dibapadi tsa dipaleng kapa mananeong a TV.
- Ho qala ho lemoha le ho fana ka moelelo wa ditlhaku le mantswa ka ho:

Kereiti R

Sephetho sa ho lthuta sa 3 (Se Tswela Pele)

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- lemoha hore mantswe a ngotsweng a amana le a buuwang;
- lemoha le ho bala mantswe ao a a bonang kgafetsa (lebitso la hae le letshwao le fumanehang tikolohong eo a phelang ho yona le jwaloka la STOP);
- Bala dibuka tsa ditshwantsho tse nang le dihlooho le dipolelo tse kgutshwanyane tse bonolo.
- Ho qala ho lemoha medumo:
 - lemoha ditumammoho le ditumanotshi;
 - lemoha le ho bitsa ditlhaku tsa nteterwane tse tlwaelehileng, haholoholo tlhaku e qalang lebitso la hae;
 - a lemoha mantswe a nang le raeme, dipineng tse kang: Bana ba sekolo. Tlong sekolong. Tshepe e a le bitsa, ting tong, do! Ting, tong, do!

Kereiti R

Sepheho sa ho Ithuta sa 4

HO NGOLA

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa merero e mengata e phatlalletseng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Etsa diteko tsa ho ngola ka ho:
 - qapa le ho sebedisa ditshwantsho tse takilweng ho fetisa molaetsa, e le moo a qalang ho ithuta ho ngola;
 - bopa ditlhaku ka ditsela tse fapaneng (ho sebedisa matsoho ho bontsha dibopeho kapa ka ho ngola lehlabatheng);
 - utlwisisa hore ho ngola le ho taka ke ntho tse fapaneng;
 - ngola a bile a kopa ba bang hore ba fane ka moelelo wa se ngotsweng;
 - qoqa ka ditshwantsho tseo a di takileng le ka seo a se ngotseng;
 - ba le seabo papading ya bonketsisane moo a tla ngola ka sepheo (ho ithuta ho ngola melaetsa ya mohala, le ho etsa lenane la dintho tse tla rekwa;
 - sebedisa ditlhaku le dinomoro tse tsebahalang tsa dipalo ho emela puo e ngotsweng, haholoholo ditlhaku tse tswang lebitsong la hae le dilemong tsa hae;
 - bala mongolo wa hae o hlahellang/holang ha a kopuwa ho etsa jwalo;
 - ho bontsha ka mongolo wa hae wa boiteko, qaleho ya ho hlokomela tshupiso (ho qala leqeleng ho ya ho la hoja, ho qala hodimo ho ya tlase);
 - kopitsa mehlala ya mengolo e teng tikolohong (matshwao a manamiswang hodima disebediswa tsa ka tlung, dipapatso);
 - etsa boiteko ba ho ngola mefuta e fapaneng ya mongolo, a sebedisa ditlhaku tseo a di tsebang (mananeng, melaetseng kapa mangolong);
 - sebedisa bohlae ba ho sebeta ka disebediswa tsa ho ngola tse kang dikerayone tse mebalabala le potloloto.

Kereiti R

Sepheho sa ho Ithuta sa 5

HO NAHANA LE FANA KA MABAKA

Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho bopa dikgopolokutlwisiso ka ho:
 - bontsha kgolo ya tsebo ya dikgopolokutlwisiso tse kang bongata, boholo, sebopeho, tshupiso tsa sebaka, mmala, lebelo, nako, dilemo, le tatellano.
- Sebedisa puo ho nahana le ho ntsha maikutlo ka ho:
 - hlwaya le ho hlalosa ditshwano le diphapano;
 - nyalanya dintho tse tsamaellanang, le ho bapisa dintho tse fapaneng;
 - hlophisa dintho (mohlala ho beha dintho tsa ho bapala ka lebokosong, dibuka dirakeng tsa tsona, dikerayone ka hara lebekere);
 - hlwaya dikarolo ho tswa ho ntho e feletseng/e kgolo (mohlala, ho hlwaya ditho tse fapaneng tsa mmele).
- Sebedisa puo ho batlisisa le ho utulla ka ho:
 - botsa dipotso le ho batlana le ditlhaloso;
 - fana ka ditlhaloso le ho nehelana ka ditharollo;
 - rarolla le ho tlatsa morabaraba wa mantswe.
- Hlophisa tlhahisoleseding ka ho:
 - qoholla tlhahisoleseding e kgethilweng ho tswa tlhalosong ya se itseng.

Kereiti R

Sepheho sa ho lthuta sa 6

SEBOPEHO SA THUTAPUO LE TSHEBEDISO

Moithuti o kgona ho sebedisa medumo, mantswe, le thutapuo ho toloka/hlalosa ditema/dingolwa.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Nyalanya medumo ho ditlhaku le mantswe ka ho:
 - elellwa hore mantswe a entswe ka medumo;
 - elellwa medumo qalong ya mantswe a mang;
 - arola mantswe a buuwang a nang le dinoko tse ngata ka dinoko tsa wona (A ka etsa morethetho ka matsoho kapa moropa o ka tsamaellanang le dinoko tsa lentswe ('ba -na- na', 'n- kgo- no').
- Sebetsa ka mantswe ka ho:
 - hlwaya dihlongwapele mabitsong a dipuo tsa batho batsho ('se- kolo);
 - kgobokanya mantswe jwaloka mantswe a nang le raeme, le mantswe a nang le dihlongwapele tse tshwanang dipuong tsa batho batsho (monna, mosadi, mora);
 - hlwaya lentswe, tlhaku le sebaka se sa ngolwang letho mongolong.
- Sebetsa ka dipolelo ka ho:
 - buisana ka mohopolo o itseng ka ho sebedisa ditlhaloso le mantswe a bontshang ketso.
- Sebetsana le ditema ka ho:
 - buisana ka ditema (dipale) a sebedisa mareo a kang 'qalong', 'mahareng', le 'qetellong'.
- Sebedisa puo bakeng sa ho buisana ka ho:
 - sebedisa puo ho bontsha boitshwaro bo botle ba phedisano ('ka kopo');
 - hlwaya moelelo o tlišwang ke ha a fetola sehlo lentsweng.

MAEMO A TEKOLO LE DITEMA BAKENG SA DIKEREITI TSA 1-3

Sehlopha/Kereiti ya 1

Ditema tse Kgothaleditsweng

Tsa molomo:

- Meqoqo (dipale tse bonolo le ditshomo)
- Ditaelo tsa tharahano e holang
- Diphetelo
- Ditlhaloso tse bobebe
- Raeme ya diketsahalo
- Dipina
- Dithothokiso
- Dipapadi

Tse bohawang le tse ngolwang:

- Dipale tse bonolo
- Manane (a tse tshwanelang ho rekwa)
- Ditaelo (ka moo ho ka etswang sefofane sa pampiri)
- Ditlhaloso tse bonolo
- Ditema tse bonolo tsa tlhahisoleseding (dibuka tse buwang ka dibopeho, diphoofolo, dikgaketla tsa lewatle)
- Diqaka tse bonolo tsa mantswa (Mmetseng)
- Dithothokiso
- Dipapadi
- Dibuka tsa ditshwantsho
- Morabaraba wa ditshwantsho
- Tjhate tse bonolo
- Dibuka tsa dipatlisiso (dibukantswe)

Diphatlalatsi tsa tlhahisoleseding ka bongata:

- TV
- Difilimi tsa bana
- Divideo, CD-ROMS le internet (moo di leng teng)

Sehlopha/Kereiti ya 2

Ditema tse Kgothaleditsweng

Tsa molomo:

- Meqoqo (dipale, ditshomo le dilegente)
- Ditaelo tsa bothata bo holang/bo rarahanang
- Manane
- Diphetelo
- Ditlhaloso
- Dipuisano le meqoqo
- Raeme
- Dipina
- Dithothokiso
- Dithoko
- Dipapadi
- Dihatisamantswe (Dipale tsa rading)
- Dipapatso tse tlwaelehileng
- Dilotheo le metlae

Tse bohuwang le tse ngolwang:

- Dibuka (tse buwang ka ntho tsa boiqapelo le tsa nnete)
- Ditaelo
- Melao (melao ya papadi)
- Manane a bontshang mesebetsi e tla etswa
- Dimemo
- Dikarete tsa ditumediso
- Diforomo (bakeng sa ditlhodisano)
- Ditjhate
- Dikerafo
- Morabaraba wa mantswa
- Ditshwantsho
- Ditshwantsho tsa dimakasini le dipapatso

Diphatlatsi tsa tlhahisoleseding ka bongata:

- TV
- Difilimi tsa bana
- Dipapatso tse bonolo tsa TV
- Divideo, diCD-ROM le internet (moo e leng teng)

Sehlopha/Kereiti ya 3

Ditema tse Kgothaleditsweng

Tsa molomo:

- Meqoqo (dipale, ditshomo, dilegente le dimite)
- Ditaelo tsa bothata bo holang/bo rarahanang
- Manane
- Diphetelo
- Ditlhaloso
- Dipuisano le meqoqo
- Dipina
- Dithothokiso
- Dipapadi
- Dilotho le metlae
- Mananeo a rading (dipale, ditsebiso, ditaba, tsa bolepi, dipotso tse reretsweng se itseng)

Tse bohawang le tse ngolwang:

- Dibuka (tsa diketsahalo tsa nnete kapa tsa boiqapelo)
- Dikoranta
- Dibuka tsa mehlodi (dibukantswe, diensaetlelopedia tsa bana, dibukakgakollo ho tswa tikolohong tse ding tsa ho ithuta)
- Lenane la dikahare le ditshupane
- Tlhwelo/Tekolo e bonolo ya dibuka
- Diphamfolete
- Dipapatso
- Diforomo tse tlatswang (bakeng sa tlhodisano)
- Dibuka tseo ho tsona ho ngollwang ntlha tsa bohlokwa (didayari)
- Dimakasine
- Dikhomiki
- Ditshwantsho tse bontshang tatellano ya diketsahalo
- Dimmapa tsa tlhalohanyo

Diphatlalatsi tsa tlhahisoleseding ka bongata:

- TV
- Difilimi
- Dipapatso tsa TV
- Divideo, diCD-ROMS le internet (moo di leng teng)

Kereiti 1

Sepheho sa ho lthuta sa 1

HO MAMELA

Moithuti o kgona ho mamela ho fumana tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maamong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela ditaelo le ditsebiso ka hloko mme a arabela ka tshwanelo.
- Bontsha boitshwaro bo nepahetseng ba ho mamela ka ho hlompha sebui, a fana ka monyetla wa ho bua, a botsa dipotso moo a hlokang tlhakisetsa.
- Mamela ka thabo ho dipalekgutshwe, medumo ya raeme, dithothokiso le dipina ho tswa botjhabeng bo fapaneng, a bile a bontsha kulwisiso ka:
 - ho mamela bakeng sa ho fumana kgopolo ya sehlooho le dintlha tsa sehlooho tsa pale;
 - ho bontsha ka terama ya kalaneng, dipale, pina kapa modumo ya raeme;
 - kena mahlasong;
 - ho taka setshwantsho sa pale le ho ngola mantswe a mmalwa ka sona;
 - ho bea ditshwantsho ka tatelano le ho nyalanya sehlooho le ditshwantsho;
 - ho araba dipotso tse thehilweng hodima pale;
 - ho hlahisa maikutlo a hae ka pale;
 - ho phetha hape tatelano ya dikgopolo.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela nako e teletsana ka hloko (ka bokgoni bo ekeditsweng ba ho mamela) le ho arabela ho tlhahlamano e ekeditsweng ya ditaello.
- Bontsha boitshwaro bo nepahetseng ba ho mamela ka ho bontsha tlhompho ho sebui, ho fana ka menyetla ya ho bua, ho botsa dipotso tsa tlhakisetso le ho hlahisa maikutlo ka se hlalositsweng ha e be ho lokela.
- Mamela ka thabo dipale, dithothokiso, dipina le ditema tse phetwang tsa molomo mme a bontshe kutlwisiso ka ho:
 - mamela hore a fumane dihlooho le mohopolo wa sehlooho;
 - mamela e le hore a ntshe dintlhakgolo;
 - akanya se tlang ho etsahala;
 - phethela hape ka tlhahlamano ya diketsahalo kapa mehopolo ditemeng tsa molomo;
 - araba dipotso hodima seo ba neng ba se phetelwa;
 - ntsha/Bolela maikutlo ka seo ba neng ba se phetehwa mme a kgone ho fana ka mabaka;
 - batla sesosa le dipheho ho seo ba se phetetsweng.

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela ka hloko (a atolosa bokgoni ba ho mamela nako e telele) mme a arabele ditaello tse loketseng maemo a hae.
- Bontsha boitshwaro ba ho mamela ka ho bontsha tlhompho ho sebui, a fana ka menyetla ya ho bua, a botsa dipotso tsa ho hlakisa, a kgutsufatsa le ho hlahisa maikutlo ho seo a se utlwileng.
- Elellwa le ho bontsha tlhompho ya dipuo tse fapaneng tsa mefutafuta.
- Mamela ka thabo dipale, dithoko le dithothokiso, dipina le mefuta e fapaneng ya ditema tsa molomo mme a bontshe kutlwisiso ka ho:
 - mamela ho fumana dihlooho kapa mohopolo wa sehlooho;
 - mamela e le hore a tsebe ho ntsha dintlhakgolo.
 - lepa/Akanya hore ho tla etsahala eng;
 - phetela hape tlhahlamano ya diketsahalo kapa mehopolo ditemeng tsa molomo;
 - araba dipotso hodima se neng se phetwa;
 - hlahisa maikutlo ka tema e itseng a fana ka mabaka;
 - batla sesosa le sephetho ho seo a se phetetsweng;
 - rala setshwantsho ho bontsha kutlwisiso ya seo a neng a se phetelwa mme a ngola ka mantswe a hae.

Kereiti 1

Sepheho sa ho lthuta sa 1 (Se tswela pele)

HO MAMELA

Moithuti o kgona ho mamela ho fumana tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela, a natefelwa hape a arabela ka tshwanelo dilothong le metlaeng.
- Mamela melaetsa le ho e fetisa ka nepo.

- Ntshetsa pele tlhokomelo ya medumo ka ho:
 - kgetholla pakeng tsa medumo e fapaneng;
 - lemoha mantswe a nang le medumo e tshwanang, dipineng tse tlwaelehileng;
 - elellwa ka moo bongata bo botjwang ka teng mantsweng, ka dihlolongwapele, j.k. motho - batho, selepe - dilepe.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela ka ho natefelwa ke dilothe le metlae, mme ba bontsha ka ho araba ka tshwanelo.
- Mamela, a natefelwa hape a arabela ka tshwanelo dilothong le metlaeng.
- Mamela sebui seo a sa se boneng (j.k. molaetsa wa mohaleng) mme a arabela dipotso le ditaelo.

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela, a natefelwa a bile a arabela ka tshwanelo dilothong le metlaeng.
- Kgona ho mamela sebui seo a sa se boneng, (j.k. radiiong le ho intercom) A kgone ho araba dipotso le ditaelo.

Kereiti 1

Sepheho sa ho lthuta sa 2

HO BUA

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le nepahalo ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Bua ka boiphihlelo ba hae, maikutlo le ditaba tsa hae.
- Buisana ka dikgopolo, a sebedisa ditlhaloso tse hohelang le mantswe a bontshang ketso.
- Bina, a pheta ka hlooho, a tshwantsa dipina, dithothokiso le raeme ka terama/seketjhe.
- Sebedisa puo ka boiqapelo bakeng sa boithabiso le boinahanelo.
- Fetisa melaetsa.
- Pheta ka tatellano se etsahetseng ho yena.
- Pheta dipale tse kgutshwane tse nang le qalo, bohare le qetelo, a sebedisa ditshwantsho ho thusa moo ho hlokahalang.
- Phehisa dipuisanong tsa sehlopha kapa tsa ka phaposing ho:
 - fana ka sebaka, a botsa dipotso a bile a bontsha kelohlako ditokelong le maikutlong a ba bang;
 - fana ka tlalehopoeletso boemong ba sehlopha ka mora hore sehlopha se etse mosebetsi;
 - ho araba dipotso tse botswang ke bamamedi.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Pheta boitemohelo ba hae le ditaba tsa diketsahalo tse akaretsang.
- Sebedisa puo ka boiqapelo bakeng sa boithabiso le boinahanelo (ho etsa metlae le dilotheo, ho bapala papadi tsa mantswe le ho iketsetsa mantswe a nang le raeme).
- Bopa le ho pheta dipale tse bonolo tse nang le qalo, bohare le qetello, a sebedisa puo e hlahosang mme a qoba phetapheto.

- Ba le seabo dipuisanong tsa ka phaposeng le dihlopheng ka ho:
 - qapa dihlooho tseo ho ka buisanwang ka tsona;
 - fana ka sebaka dipuisanong le ho botsa dipotso tse nepahetseng;
 - etsa ditshisinyo le ho nama ka mehopolong;
 - ela hloko ditokelo le maikutlo a ba bang;

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Pheta boitemohelo ba hae le ditaba tse ngata tsa diketsahalo tse akaretsang mme a hlahisa maikutlo le mehopolong ka tsona.
- Sebedisa puo ka boiqapelo bakeng sa boithabiso le boinahanelo (ho etsa metlae a iqapela dithothokiso le puo ya matshwao).
- Bopa le ho pheta dipale tse bonolo tse nang le qalo, bohare le qetelo, a sebedisa puo e hlahosang mme a qoba phetapheto, ebile di na le dikarolo tsa moralo le baphetwa.
- Sebedisa mekgwa e fapaneng ya boitemohelo le diketso tse fapaneng ha a phetha pale.

- Phehisa dipuisanong tsa ka phaposeng le dihlopheng ka ho:
 - qapa ka dihlooho tseo ho ka buisanwang ka tsona;
 - fana sebaka dipuisanong mme a botsa dipotso tse nepahetseng;
 - etsa ditlahiso le ho hlahosa mehopolong ka ho nama;

Kereiti 1

Sepheho sa ho lthuta sa 2 (Se tswela pele)

HO BUA

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le nepahalo ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Ho sebedisa puo ka nepo maemong a fapaneng le bathong ba fapaneng ka ho:
 - botsa motho e moholo ya tjhaketseng phaposeng dipotso;
 - bontsha ka tshwantshiso/terama maemo a loketseng a kang a ho theha setswalle se setjha;
 - fetola bophahamo le sehalo sa lentswe.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- etsa ditlalehopoeletso ka mosebetsi wa sehlopha sa bona;
 - botsa dipotso bakeng sa ho fumana tlhakisetso le tlhahisoleseding;
 - araba dipotso le ho nehelana ka mabaka a tshehetsang karabo ya hae;
 - fana ka tlalehopoeletso e nang le molemo ho ba bang.
- Fana ka dikeletso tsa ho rarolla qaka.

- Sebedisa puo e tshwanetseng/loketseng maamong a fapaneng (ho kopa tshwarelo le ho etsa dimemo) le bathong ba fapaneng (ho botsa batho dipotso ka sepheo se itseng, ho tshwantshisa ka seketjhe).
- Ho sebedisa ka tshwanelo modumo le bophahamo ba lentswe (ho buela tlase le motswalle ka phaposing ya borutelo, le ho buela hodimo ha a na le metswalle lebaleng la dipapadi).

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- bontsha kelohlolo ditokelong le maikutlong a ba bang;
 - kgutsufatsa mosebetsi wa sehlopha;
 - botsa dipotso bakeng sa ho fumana tlhakisetso le tlhahisoleseding;
 - araba dipotso le ho nehelana ka mabaka a tshehetsang karabo tsa hae;
 - fana ka tlaleho-poeletso e ahang ba bang.
- Kgona ho botsa batho dipotso ka sepheo se itseng.

- Etsa ditlaleho tsa molomo (hodima dihlooho tseo ho nehelanweng ka tsona, hodima dipotso tse botsitsweng ka sepheo se itseng, ka tlaleho hodima tse bonweng/etsahetseng ha ho ne ho etilwe ka leeto la thuto):
- ka thuso le tataiso ya titjhere, a iketsetse lenane la dintlha tsa bohlokwa le tataisang bakeng sa ho fana ka puo;
 - hlalosa seo a ilo bua ka sona le hore o tla bua jwang ka sona;
 - sebedisa dithusathuto tse bonwang. Ho tshehetsa/matlafatsa seo a se buang;

Kereiti 1

Sepheho sa ho lthuta sa 2
(Se tswela pele)

Maemo a Tekolo

HO BUA

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo
le nepahalo ka puo e buuwang maemong a
fapaneng.

Maemo a Tekolo a feletse kereiting ena.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- sebedisa mawa a motheo a ho kgothatsa bamamedi ho ba le seabo puisanong (ho sheba motho ka mahlong ha o bua le yena;
- fetofetola bophahamo ba lentswe.
- Ba le seabo dipuisanong jwalo ka bokgoni ba phedisanong.

Kereiti 1

Sepetho sa ho lthuta sa 3

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa temoso tsa ditshwantsho ho fana ka moelelo:
 - noha ka ho tadima bokantle ba buka, ebe o lepa seo buka e buang ka sona;
 - sebedisa ditshwantsho ho hlalosa moelelo wa dipale mme a pheta dipale;
 - oloka tlhahisoleseding ho kenyelletswa manane le ditshwantsho tsa dikerafo tse bonolo tse fumanwang mongolong, diphatlalatsing tse ngotsweng tse jwalo ka dialemanaka le manane a bontshang dinako le diphousetara tsa HIV/AIDS.
- Tshwantsha ketsahalo ya ho bala a:
 - shwara buka ka nepo e shebile hodimo;
 - phetla maqephe ka nepo;
 - sheba mantswa le ditshwantsho;
 - sebedisa ditshwantsho ho bopa dikgopolo.
- Bopa moelelo wa ditema tse ngotsweng ka ho:
 - bala pale le titjhere mme ebe o:
 - ▶ buisana ka mohopolo wa sehlooho,
 - ▶ lemoha dintlhakgolo ka botlalo (baphetwa ba sehlooho, tatellano ya diketsahalo, tikoloho),
 - ▶ bolela hore e be o ratile pale, le hore hobaneng a realo.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa ditemoso tsa ditshwantsho ho fana ka moelelo ka ho:
 - akanya a shebile bokantle ba buka hore e be pale ya yona e tla bua ka eng;
 - kamahanong le ditshwantsho, le dipapatso tse:
 - ▶ hlalosa molaetsa wa sehlooho,
 - ▶ lemohang sepheo, bamamedi, le moo e ka fumanwang;
 - hlahisa maikutlo ka ditshwantsho tse hlahang ho tse ngotsweng le diphatlalatsi tse fanang ka tlhahisoleseding.
- Bopa moelelo wa tema e ngotsweng:
 - bale pale ka boyena kapa le titjhere ebe o:
 - ▶ hlalosa mohopolo wa sehlooho,
 - ▶ hlwaya dintlhakgolo (j.k. Baphetwa ba sehlooho, tatellano ya diketsahalo, poloto),
 - ▶ hlwaya le ho buisana ka makgabane a botjhaba a fumanwang paleng,
 - ▶ hlokomela dikamano tsa sesosa le sephetho (Hobaneng ha se itseng se etsahala ka hara pale),
 - ▶ etsa diqeto,
 - ▶ hlahisa hore na o rata pale kapa tjhe, le hore hobaneng a realo;
 - bala ditaelo tse bonolo ka phaposing;

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa ditemoso tsa ditshwantsho ho fana ka moelelo:
 - bala mesebetsi ya ho ithuta e amanang le dikerafo e kang ditshwantsho, dinepe, mmapa, ditshwantsho tse hlahlamanyang dintlha, ditjhate, mme a:
 - ▶ hlalosa ka molomo le ka ho ngola sepheo le se hlaloswang ke ditshwantsho le dikerafo.
 - ▶ sebedisa tlhahisoleseding eo a e fumaneng ka tshwanelo jwalo ka ho kgona ho sebedisa mmapa ho supa tsela.
 - ▶ hlahloba setshwantsho ka ho lekola mokgwa oo se entsweng ka wona le hore se molemo hakae kapa se sebetsa hakae?
- Bopa moelelo wa tema e ngotsweng:
 - hlahisa maikutlo ka pale kapa thothokiso eo ba e badileng mme ba bontshe kutlwisiso ka ho araba dipotso tse amanang le:
 - ▶ mohopolo wa sehlooho,
 - ▶ dintlhakgolo tsa bohlokwa tse kang baphetwa ba sehlooho, tatellano ya diketsahalo, tikoloho le makgabane a botjhaba jj),
 - ▶ kamano tsa sesosa le sephetho,
 - ▶ ho etsa diqeto (Molaetsa wa pale kapa tshomo ena ke ofe?),
 - ▶ ho bolela hore na o thabetse pale eo kapa tjhe, le teng a fane ka mabaka;
 - bala ditaelo tse amanang le ditabatabelo le ditlhoko tsa hae tsa nnete bophelong;

Kereiti 1

Sepheho sa ho lthuta sa 3 (Se tswela pele)

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Lemoha ditlhaku le mantswe, a bile a bopa moelelo wa tema e ngotsweng ka ho:
 - bala ntho tse ngotsweng habonolo (mabitso a dintho, dipale) bakeng sa merero e fapaneng;
 - bala mongolo wa hae le wa ba bang ka phaposing;
 - sebedisa bokgoni ba ho elellwa modumo le mantswe ho hlalosa mantswe a matjha le a sa tlwaelehang ditemeng (bokgoni ba ditemoso tsa ditshwantsho tse jwalo ka sebopeho sa mantswe, dipaterone tsa ditlhaku, ditemoso tsa ditema tse bohuwang, le kamano pakeng tsa tlhaku le modumo).

- Ntshetsa pele tlhokomelo ya medumo ka ho:
 - hlokomela le ho bolela mabitso a ditlhaku tsa nteterwane;
 - utlwisisa phapano pakeng tsa mabitso a ditlhaku le medumo ya tsona;
 - utlwisisa kamano e teng pakeng tsa tlhaku le modumo wa yona;

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- bala ditema tse boemong bo thatanyana (pale e bonolo ya boiqapelo le tseo e seng tsa nnete, ditaelo tse bonolo, dikarete tsa ditumediso, le merabaraba ya mantswe).
- Lemoha le ho bopa moelelo wa ditlhaku le mantswe ditemeng tse telele:
 - bala ka lebelo le eketsehileng le ka bokgeleke;
 - a balla hodimo ka qapodiso e nepahetseng, le kगतello e nepahetseng ya mantswe;
 - sebedisa bokgoni ba ho hlokomela medumo, mantswe le bokgoni ba ho utlwisisa seratswana, e le bo kang ba medumo, temoso tse ditemeng le ho etsa dikakanyo ka sepheo sa ho tlisa moelelo temeng;
 - ho sebedisa lewa la ho itshwaya diphoso tse jwaloka ho bala hape, ho kgefutsa, ho bitsetsa lentswe fatshe pele a ka le balla hodimo, a le qapodisa a le mong pele.
- Ntshetsa pele tlhokomelo ya medumo ka ho:
 - lemoha tumammoho e bopilweng ka ditlhaku tse pedi (j.k. sh, ph);
 - lemoha tumammoho e bopilweng ka ditlhaku tse tharo;
 - lemoha raeme dinokong tse qetellang tsa mantswe (j.k. sala, tlala);

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- bala ditema tse fapaneng ka botshopodinyana, tse kang dipale tsa boiqapelo le tseo e seng tsa boiqapelo, manane a dikahare le ditshupane.
- Bala a le mong a sebedisa mefuta e fapaneng ya mawa ho bopa moelelo ka ho:
 - bala tema e ngotsweng ka bokgeleke le ka kutlwisiso ka ho:
 - ▶ balla hodimo a kgona ho qapodisa (bitsa) mantswe ka nepo,
 - ▶ balla hodimo ka nepahalo, ke hore a sebedise sehalo se loketseng, a hatelle mantswe a hloakang kगतello, a kgefutsa, le sehalo,
 - ▶ a sebedisa temoho ya lentswe le bokgoni ba ho utlwisisa hore a tsebe ho bala ditema tseo a sa di tlwaelang kapa a sa di tsebeng (medumo, ditemoso tsa maamong/tikolohong e itseng ya mantswe le ho noha,
 - ▶ a sebedisa mekgwa e mengata ya ho lekola le ho itokisa ha a bala. A pheta seo a sa se balang hantle, a tswela pele a sa tshoha, a kgefutsa, a ipeletela lentswe pele a le balla hodimo.
- Momahanya tsebo ya medumo:
 - hlokomela hore medumo e ka ngolwa ka ho tshwana empa e na le meelelo e fapaneng.
 - elellwa hora mopeleto o le mong o ka emela mantswe a fapaneng (j.k. thetsa - ho tshwara le thetsa - ho sa bolelle motho nnete).

Kereiti 1

Sephetho sa ho lthuta sa 3 (Se tswela pele)

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- arola mantswe a bonolo ho ya ka dinoko tsa ona, a bontsha paterone ya CVCV le raeme senokong se qetelang (du-ma, lo-ma, se-ha, se-ba);
 - hlophisa mantswe a tlwaelehileng ho ya ka paterone e tshwanang ya medumo (hama, hata, ema, epa);
 - lemoha ditumammoho tse bopilweng ka ditlhaku tse pedi qalong ya mantswe.
 - hlokomela mantswe a sebediswang kgafetsa a jwalo ka, wena, lona, yena, a kenyelletsa le lebitso la hae, le seo a se boneng se ngotswe tikolohong eo a phelang ho yona.
- Balla tsebo le boithabiso ka ho:
- bala dibuka tsa ditshwantsho tse nang le dihlooho tse bonolo.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- lemoha mantswe a thata a nang le paterone e tshwanang ya medumo;
- lemoha mantswe a nang le raeme;
- lemoha dihlongwanthao mantsweng;
- lemoha mantswe a mangata a sebediswang kgafetsa.

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Balla tsebo le boithabiso ka ho:
 - bala dibuka tsa ditshwantsho le dipale tse bonolo tsa kgetho ya hae;
 - bontsha kananelo ya dipale tse tswang ditjhabeng tse ding;
 - qala ho sebedisa dibukantswe bakeng sa mopeleto le moelelo wa mantswe;
 - bala mefuta e fapaneng ya dingolwa molemong wa boithabiso (dimakasine, dikhomiki).
- Balla tlhahisoleseding le boithabiso ka ho:
 - kgethela dibuka tseo a di ratang, tse buwang ka ntho tsa nnete kapa tsa boiqapelo. A kgone ho bolela seo a se ratileng kapa a sa se ratang ka tsona;
 - bala le ho ananela dibuka tse ngotsweng ke bangodi ba botjhaba bo fapaneng ka maemo le dikamano tse sa tshwaneng ditjhabeng tse fapaneng;
 - ho bala dingolwa tse fapaneng tse kang dikhomiki, dimakasini le dikoranta;
 - iketsetsa tlotlontse ka ho sebedisa bukantswe mme a be a iketsetse bukantswe ya hae;
 - sebedisa lenane la dikahare, tshupane, mantswe a sehlooho, dihlooho, mantswe a hlahosang ditshwantsho le nomoro tsa maqephe ho fumana tlhahisoleseding;
 - bapala dipapadi tse hlahlobang tsebo ya bona ya mantswe, tlotlontse, tsebo le bokgoni;

Kereiti 1

Sephetho sa ho lthuta sa 3
(Se tswela pele)

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Maemo a Tekolo a feletse kereiting ena.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

Re tseba sena ha moithuti a:

- hlwaya le ho fumana mehlodi ya tlhahisoleseding e kang ditho tsa setjhaba sa selehae, laeborari le dibuka;
- qala ho sekaseka ditema tsa molomo, tse ngotsweng, le tse bohuwang bakeng sa makgabane a phedisanong, maikutlo le dikakanyo (j.k. papatsong ya sesepa sa phofo ya ho hlatswa, a bolele hore e reretswe bomang, le seabo sa basadi le banna.

Kereiti 1

Sepheho sa ho lthuta sa 4

HO NGOLA

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa merero e mengata e phatlalletseng.

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Ngola ka ho baleha ho hlakileng ho eketsehlang ka ho:
 - sebetsana le disebediswa tsa ho ngola tse kang, dikerayone tse mmala tsa ho taka le dipotloloto ka nepo.
 - ho hlakisa popo ya ditlhaku le bokgoni ba ho ngola ka letsoho (dipaterone, ho taka, ho latela le ho kopisa mantswe).
 - ho bopa ditlhaku tsa nteterwane ka nepo.
- Etsa diketso tsa pele a tseba ho ngola ka ho:
 - etsa le ho sebedisa ditshwantsho e le ntlha e hatellwang ya ho qala ho ngola.
 - arabela setshwantshong ka ho ngola dipolelo tse bonolo.
 - qoqisana le ba bang ka phaposing (ka bobedi kapa ka dihlopha) ka dihlooho le dikgopolo bakeng sa ho ngola.
- Ngola bakeng sa merero e fapaneng ka ho:
 - etsa manane.
 - ngola matshwao, dihlooho tse bonolo kapa dihlooho bakeng sa ditshwantsho.
 - etsa mefuta e fapaneng ya ditema tse kang karete ya tsatsi la tswalo (kenyelletsa tema e ngotsweng le e bohuwang)
 - sebedisa mawa a bonolo bakeng sa ho fumana le ho ngola tlhahisoleseding (ho etsa phuputso ya hore ke dipuo tse kae tse buuwang sehlopheng)
 - a hlophise tlhahisoleseding ka dibopeho tse bonolo tsa dikerafo (tjhate kapa lenane le bontshang tse tla etsahala le nako ya tsona)

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa mawa ao ba a etsang pele ba tseba ho ngola, hore a mo thuse ho qala ho ngola ka ho:
 - ba le seabo sehlopheng se buisanang ka dintlha, e le ho fumana mehopolo le tsebo bakeng sa ho ngola;
 - arolelana mehopolo le metswalle mmoho le titjhere;
 - ikgethela sehlooho se bohlokwa ho yena, e be o ngola ka sona.
- Sebedisa mawa a pele ba tseba ho ngola hore a mo thuse ho qala ho ngola mme a:
 - sebedisa malebaleba ana hore a bokelle tlhahisoleseding kapa dintlha tsa bohlokwa le ho kgetha sehlooho (ho buisana ka bobatsi ka sehlooho, ho ingolla feela, ho buisana le metswalle, ho sebedisa ditshwantsho);
 - qala ho rala seo ba tla se ngola.

Kereiti 1

Sepheho sa ho lthuta sa 4
(Se tswela pele)

HO NGOLA

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa merero e mengata e phatlalletseng.

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- bokella ditshwantsho tse lokelang le ditshwantsho tsa dikerafo bakeng sa ho bontsha tema.
- Etsa meralo le ho pheta mosebetsi ka ho:
 - phehisa sehlopheng ka dikgopolo ho ngolweng ha pale (qalong titjhere e le mongodi);
 - boeletsa meralo ya mekgwaritso ya pale ya sehlopha hore e hlake, di hohele le ho feta;
 - ngola le ho balla mosuwe le ba bang meralo/ mekgwaritso ya hae mme a phete mosebetsi.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Rala mokgwaritso bakeng sa dipheo tse fapaneng ka ho:
 - ngola meralo le ditema tse kgutshwanyane bakeng sa dipheo tse fapaneng tse kang:
 - ▶ ho etsa manane a dintho tse lokelwang ho etswa (mosebetsi wa hae, mesebetsi e tla phethwa mafelong a beke),
 - ▶ ditema tse bonolo tse hlahisang maikutlo (karete ya teboho, ya memo le mangolo),
 - ▶ tema tse bonolo tsa tlhahisoleseding (risepe),
 - ▶ dipalenyana, tsa boiphihlelo ba hae le diketsahalo,
 - ▶ dipale tse bonolo,
 - ▶ thothokiso le pina;
 - ho ngola lebitso la buka le totobatsang/bontshang dikahare.
- Ho lekola hape seo a se ngotseng ka ho:
 - buisana ka mosebetsi wa hae le wa ba bang ka sepheo sa ho fana ka tlalehopoeletso;
 - leka ho lokisa diphoso tsa hae moo a ngotseng (j.k. ho fokotsa, ho eketsa ka sepheo sa ho hlakisa moelelo, a lekola diphoso hape a lokisa matshwao a puo);
 - lekola botjha mosebetsi wa hae ka mora hoba a buisane le ba bang.

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Rala kapa ho etsa mokgwaritso bakeng sa dipheo tse fapaneng:
 - a kgetha mofuta wa tema e tla nyallana le sepheo sa morero le bamamedi (bukana eo ho yona ho tla ngolwa maikutlo ka ketsahalo e itseng);
 - a ngola mofuta e fapaneng ya ditema tsa tshebetso mererong e fapaneng (dipale tsa bolelele ba seratswana kapa tse pedi, dirisepe, mangolo, dipuisano, ditaelo);
 - a fe ditaba/dikahare sehlooho se dumellanang le tsona moo ho hlokahalang.
- Ho lekola hape seo a se ngotseng ka ho:
 - buisana ka mosebetsi wa hae le wa ba bang ho fana kapa ho fumana tlalehopoeletso;
 - lokisa diphoso tseo a di entseng (ho hlakola, ho eketsa mantswe, ho hlakisa moelelo, ho lokisa mopeleto le matshwao a ho bala);
 - lekola botjha mosebetsi ka mora hore o hlahlojwe ke ba bang.

Kereiti 1

Sepheho sa ho lthuta sa 4 (Se tswela pele)

HO NGOLA

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa merero e mengata e phatlalletseng.

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Qala ho aha tlotlontswe le ho qala ho peleta mantswe e le hore a balehe mme a utlwisiswe ke ba bang ka ho:
 - ngola mantswe a emelang batho ba tlwaelehileng, dibaka le dintho;
 - peleta mantswe a tlwaelehileng ka nepo;
 - leka ho peleta mantswe a sa tlwaelehang ka ho sebedisa tsebo ya medumo ya mantlha (sebedisa mopeleto o itlhaelang feela wa moithuti);
 - aha dipolokelo tsa hae tsa mantswe le dibukantswe tsa hae.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Phatlalatsa mosebetsi wa hae:
 - arolelana mosebetsi le ba bang ka hore ba o balle hodimo kapa o pepeswe ka phaposing;
 - iketsetsa dibukantswe tsa hae kapa pokello ya dithothokiso tseo ba iqapelang tsona ka phaposing.

- Aha tlotlontswe mme a qala ho peleta mantswe ka tsela eo a tla balwa le ho utlwisiswa ke ba bang:
 - etsa diteko ka mantswe a tswang boiphihlelong ba puong ya hae;
 - peleta mantswe a tlwaelehang hantle;
 - sebedisa ditumatschwano ka nepahalo e kgolo (thaba/thaba, seba/seba);
 - leka ho peleta mantswe a sa tlwaelehang, a sebedisa tsebo ya medumo;
 - iketsetsa banka ya mantswe le bukantswe;
 - sebedisa tlotlontswe ho sheba mopeleto le ho ithuta moelelo wa mantswe.

- Ngola hore ba bang ba utlwisise le ho sebedisa dibopeho le mekgwa e nepahetseng ya puo:

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Phatlalatsa seo a se ngotseng ka ho:
 - arolelana mosebetsi le ba bang ka hore a balle hodimo seo a se ngotseng kapa a o pepese ka phaposing ya borutelo;
 - arolelana seo a se ngotseng le bamamedi ba reretsweng mosebetsi oo, ba kang ba lelapa kapa motswalle (mangolo, melaetsa, ditaelo);
 - iketsetsa dibukantswe kapa pokello ya dithothokiso tseo ba iqapelang tsona ka phaposing.

- Aha tlotlonstwe hape a peleta mantswe ka boyena a:
 - sebedisa tlotlontswe e fapaneng hore a tsose thahasello le bakeng sa dipheo tse itseng;
 - leka le ho sebedisa mantswe ao a a fumaneng dipaleng, dikoranteng, metlaeng, paleng tse phethwang ka molomo, meqoqong ya metswalle le ho tse ding;
 - iketsetsa pokello ya mantswe le dibukantswe;
 - sebedisa bukantswe ho lekola mopeleto le moelelo wa mantswe;
 - sebedisa tsebo ya medumo melao ya mopeleto ho ngola mantswe a sa tlwaelehang.

- Sebedisa dibopeho tse loketseng tsa thutapuo le mekgwa/ditsela tse amohelehang tsa ho ngola ka ho:

Kereiti 1

Sepheho sa ho lthuta sa 4
(Se tswela pele)

HO NGOLA

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa merero e mengata e phatlalletseng.

Maemo a Tekolo

Maemo a Tekolo a feletse kereiting ena.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- sebedisa dibopeho tsa mongolo tse bontshang mefuta e fapaneng ya dipolelo le dibopeho tsa tema;
 - sebedisa matshwao o puo (tlhaku tse kgolo qalong ya polelo, kgutlo qetellong ya polelo);
 - etsa boiteko ka matshwao a mang a puo a kang makalo le letshwao la potso;
 - sebedisa dibopeho tse ding tsa dingolwa (Ba re e ne re....., Hothwe....., le yaba ke tshomo ka mathetho);
 - sebedisa tsebo ya thutapuo;
 - sebedisa ditema tsa tlhahisoleseding tse jwalo ka dirisepe.
- Ngola ka mongolo o balehang ka ho:
- sebedisa hantle disebediswa tseo ho ngolwang ka tsona;
 - kgona ho bopa ditlhaku ha bonolo le hore e be tse hlakileng;
 - ngola ha bonolo, le ka pele ka lebaka la hobane a ikwetlisa ka mehla.

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- qala ho ngola dipolelo mmoho e le hore a bope diratswana;
 - sebedisa matshwao a ho bala ka nepo (tlhaku tse kgolo, kgutlo, tshwao la potso, feelo, makalo);
 - sebedisa tsebo ya thutapuo;
 - sebedisa tsebo ya ditema tse ding e le mehlala bakeng sa ho ngola;
 - sebedisa sebopeho sa dipale;
 - sebedisa ditema tsa tlhahisoleseding tse kang diteko.
- Ngola ka mongolo o balehang ka ho:
- ngola ha bobebe ka lebelo le eketsehileng ka lebaka la ho ikwetlisa ka mehla;
 - qeta mosebetsi o ngolwang ka nako e behilweng.

Kereiti 1

Sepetho sa ho Ithuta sa 5

HO NAHANA LE FANA KA MABAKA
Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho bopa dikgopolokutlwisiso ka ho:
 - bontsha kgolo ya tsebo ya dikgopolokutlwisiso tse kang bongata, boholo, sebopeho, tshupiso tsa sebaka, mmala, lebelo, nako, dilemo, le tatellano;
 - utlwisisa le ho sebedisa puo ya dikgopolokutlwisiso tsa tikoloho e itseng ya ho ithuta e hlokalang boemong bona le ho itokisetsa boemo bo latelang.

- Sebedisa puo ho nahana le ho ntsha maikutlo ka ho:
 - utlwisisa le ho sebedisa puo bakeng sa tatellanong e nepahetseng le ho ntsha maikutlo, jwalo ka sesosa le ditlamorao;
 - hlophisa tlhahisoleseding (mohlala, jwalo ka ho kgobokanya mefuta e fapaneng ya diphoofole);
 - hlwaya dikarolo ho tswa ho ntho e feletseng e kgolo (mohlala, jwalo ka ho hlwaya dikarolo tsa baesekele);
 - hlwaya ditshwano le diphaphano a sebedisa puo e lokelang ka tshebediso ya mareo a kang jwalo ka/seka, e tshwanang le, e fapaneng le);
 - hlwaya dikarolo ho tswa nthong e felletseng/e kgolo (mohlala, jwalo ka ho hlwaya dikarolo tsa semela).

- Sebedisa puo ho batlisisa le ho utulla ka ho:
 - botsa dipotso le ho batlana le ditlhaloso;
 - nehelana ka ditlhaloso le ditharollo;
 - sebedisa mawa a nolofetseng bakeng sa ho fumana le ho ngola tlhahisoleseding e jwalo ka ho ntshetsa pele dipatlisiso tsa hore e be ke dipuo tse kae tse buuwang ke sehlopha se itseng, kapa ho fumana tlhahiso leseding e lokelang dingolweng/ditemeng;

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho bopa dikgopolokutlwisiso ka ho:
 - utlwisisa le ho sebedisa puo ya dikgopolokutlwisiso tsa tikoloho e itseng ya ho ithuta e hlokahalang boemong bona le ho itokisetsa boemo bo latelang.

- Sebedisa puo ho nahana le ho ntsha maikutlo ka ho:
 - utlwisisa le ho sebedisa puo bakeng sa tatelano e nepahetseng le ho ntsha maikutlo, jwalo ka ho bontsha sesosa le ditlamorao le tatelano e nang le moelelo;
 - sebedisa ho nahana ho phahameng ka maemo le puo e tsamaellanang le hona jwalo ka ho akanya, ho sebedisa tsebo, le ho hlahloba (mohlala, 'ke nahana hore...', le 'ke a ipotsa hore...');
 - hlwaya ditshwano le diphapano (mohlala, ka tshebediso ya mareo a kang: jwalo ka/seka, e tshwanang le, e fapaneng le,) le ho hlophisa dintho;
 - bapisa dintho.

- Sebedisa puo ho batlisisa le ho utulla ka ho:
 - botsa dipotso le ho batlisisa ditlhaloso, ho nehelana ka ditharollo le mekgwa e meng e ka sebediswang;
 - sebedisa tsebo ya mehlodi e fapaneng ya ditema eo ho ka kgethwang disebediswa tse loketseng mme a kgone le ho fana ka mabaka bakeng sa kgetho ya hae;

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho bopa dikgopolokutlwisiso ka ho:
 - utlwisisa le ho sebedisa puo ya dikgopolokutlwisiso tsa tikoloho e itseng ya ho ithuta e hlokahalang boemong bona le ho itokisetsa boemo bo latelang.

- Sebedisa puo ho nahana le ho ntsha maikutlo ka ho:
 - utlwisisa le ho sebedisa puo bakeng sa tatellano e nepahetseng le ho ntsha maikutlo, jwalo ka ho bontsha sesosa le ditlamorao le ho etsa diqeto;
 - sebedisa ho nahana ho phahameng ka maemo le puo e tsamaellanang le hona jwalo ka ho akanya, (mohlala, 'ke nahana hore...', le 'ha ho le tjena ho bolela hore...');
 - ho sebedisa puo ho hlalosa ditshwano le diphapano le ho manolla, ho bapisa le ho arohanya tlhahisoleseding.

- Sebedisa puo ho batlisisa le ho utulla ka ho:
 - botsa dipotso bakeng sa tlhakisetso, ho batlana le ditlhaloso, le ho sisinya mekgwa e meng e ka sebediswang (j.k. ho ipotsa dipotso tse kang: ha ke etsa sena, ho bolela hore..., ho tla etsahalang ka ...?, re ka leka ho...).

Kereiti 1

Sephetho sa ho Ithuta sa 5 (Se tswela pele)

HO NAHANA LE FANA KA MABAKA
Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- rarolla ditshwantsho le morabaraba wa mantswa.

- Hlophisa tlhahisoleseding ka ho:
 - hlophisa tlhahisoleseding ka dibopeho tse nolofaditsweng tsa kerafo, tse jwalo ka tjhate le tatellano ya nako ya diketsahalo.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa mawa a nolofaditsweng bakeng sa ho fumana le ho ngola tlhahisoleseding (mohlala, ho batla dintlha laeboraring ka thuso ya motho e moholo kapa moithuti e moholwanyane).
- Hlophisa tlhahisoleseding ka ho:
 - qoholla tlhahisoleseding e kgethilweng ho tswa temeng a nto e hlophihlophisa.
 - hlophisa tlhahisoleseding ho ya ka dibopeho tse nolofaditsweng tsa dikerafo (mohlala, ditjhate, lenane la dinako)

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Ho etsa dipatlisiso tse nolofaditsweng ka ho:
 - botsa dipotso tse thusang ho hlalosa mosebetsi le ho fumana tlhahisoleseding e hlokahalang (mohlala: ho ipotsa dipotso tse jwalo ka: ke eng eo re lokelang ho e tseba, ho e etsa, ho e fumana, re ka fumana tlhahisoleseding hokae?);
 - hlophisa mehato e ka nkuwang bakeng sa mosebetsi, le ho arolelana boikarabelo (mohlala: ke eng e lokelang ho etswa, ke mang ya tla e etsa?);
 - sebedisa mawa a nolofaditsweng bakeng sa ho fumana tlhahisoleseding ka ho:
 - ▶ botsa dipotso tse tsamaellanang,
 - ▶ ntshetsa pele dipuisano le dipatlisiso tsa ho nonya maikutlo,
 - ▶ batla dintlha laeboraring (ka thuso ya motho e moholo kapa moithuti e moholwanyane);
 - shehetsa le ho hlakisa diphehisano/dingangisano, ka ho nehelana ka mabaka le bopaki;
 - kgutsufatsa tlhahisoleseding le ho nehelana ka yona ka mokgwa o nepahetseng le o natefelang ba bang.
- Hlophisa tlhahisoleseding ka ho:
 - ngola le ho hlophisa tlhahisoleseding ka mekgwa e fapaneng e jwalo ka ho:
 - ▶ kgetha tlhahisoleseding le ho ngola dintlha tsa bohlokwa,
 - ▶ etsa mmapa ya tlhalohanyo,

Kereiti 1

Sephetho sa ho Ithuta sa 5
(Se tswela pele)

Maemo a Tekolo

HO NAHANA LE FANA KA MABAKA
Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Maemo a Tekolo a feletse kereiting ena.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Maemo a Tekolo a feletse kereiting ena.

Re tseba sena ha moithuti a:

- ▶ rala lenanetafole, ditshwantsho, ditjhate le ditjhate tse bontshang tatellano ya diketsahalo;
- hlahlamanya tlhahisoleseding le ho e kenya tlasa dihlooho tse itseng;
- sebedisa puo ho hlalosa ho tshwana le ho se tshwane, le ho manolla, ho bapisa le ho fapanya.

Kereiti 1

Sepheho sa ho lthuta sa 6

Maemo a Tekolo

SEBOPEHO SA THUTAPUO LE TSHEBEDISO

Moithuti o kgona ho sebedisa medumo, mantswe, le thutapuo ho toloka/hlalosa ditema/dingolwa.

Re tseba sena ha moithuti a:

- Nyalanya medumo ho ditlhaku le mantswe ka ho:
 - arola mantswe a buuwang a nang le dinoko tse ngata ka dinoko tsa wona;
 - sebedisa difoniki ho bala le ho peleta.
- Sebetsa ka mantswe ka ho:
 - ho tseba moo lentswe le ngotsweng le qalang le moo le fella teng, a be a siye sebaka pakeng tsa mantswe;
 - peleta mantswe a mang a tlwaelehileng ka nepo;
 - bopa bongata ba mantswe a tlwaelehileng;
 - hlwaya le ho sebedisa dihlongwapele;
 - hlwaya nyenyefatso;
 - kgobokanya mantswe (nantswe a nang le raeme kapa a nang le dihlongwapele tse tshwanang);
 - sebedisa ditlhaku tse kgolo bakeng sa mabitso j.k. Motshewa.
- Sebetsana le dipolelo ka ho:
 - ngola dipolelo tse bonolo j.k. Mosiuoa o hapile lebelo;
 - sebedisa matshwao a ho bala - tlhaku e kgolo qalong ya polelo le kgutlo qetellong ya polelo;
 - sebedisa mabitso, maemedi, le mahokedi ka nepo;
 - sebedisa lekgathe lelwale le letlang ka nepo.
- Sebetsana le ditema ka ho:
 - hlahlamanya ditema ka ho sebedisa mantswe a kang 'yaba' le 'ha latela' ho phethelo ya hae;
 - bua ka ditema (dipale) a sebedisa mareo a kang 'qalong', 'mahareng' 'qetellong'.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Nyalanya medumo ho ditlhaku le mantswe ka ho:
 - sebedisa difoniki ho peleta mantswe a sa tlwaelehang.
- Sebetsa ka mantswe ka ho:
 - hlwaya le ho sebedisa dihlongwapele le dihlongwanthao;
 - sebedisa nyenyefatso;
 - peleta mantswe a tlwaelehileng ka nepo;
 - sebedisa bukantswe ho netefatsa mopeleto;
 - hlwaya mahlalosongwe le malatodi.
- Sebetsa ka dipolelo ka ho:
 - kopanya dipolelo tse pedi ka makopanyi (empa, mme, jwale) ho bopa polelo e kopantsweng (Sello o thutse nkgo mme o a e tjhwatla);
 - sebedisa dibopeho tsa malatodi (Ha ke tlo etsa seo/O ka se etse seo./Ha a etse seo);
 - hlwaya le ho sebedisa mabitso, maamanyi, maemedi, maetsi le mahokedi ka nepo;
 - sebedisa lekgathe lefetile, lelwale, letlang ka nepo;
 - sebedisa mefuta ya dipolelo (tse botsang, tse behang le tse bontshang makalo);

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Nyalanya medumo ho ditlhaku le mantswe ka ho:
 - sebedisa difoniki ho peleta mantswe a thata haholo.
- Sebetsa ka mantswe ka ho:
 - sebedisa melawana e meng ya ho peleta hore a pelete ka nepo;
 - sebedisa mefuta e fapaneng ya mehlodi ho netefatsa mopeleto;
 - sebedisa dihlongwapele le dihlongwanthao ho bopa mantswe;
 - hlwaya le ho sebedisa mahlalosongwe le malatodi a mangata.
- Sebetsa ka dipolelo ka ho:
 - hlwaya moetsi, ketso le moetsuwa polelong;
 - sebedisa kamano ya moetsi le moetsuwa ka nepo;
 - sebedisa mantswe a hokelang ho bontsha sesosa le ditlamorao 'ha ke mo rate hobane o pelompe;
 - sebedisa makgathe jwalo ka lekgathe lelwale lephethi 'Ke dutse ka tlong' le lelwale letswelli 'Ke sa ntse ke dutse ka tlong' le letswelli lephethi j.k. 'Ke ntse ke dutse ka tlong';
 - sebedisa mefuta e fapaneng ya dipolelo (j.k. e botsang dipotso, e behang le e laelang);
 - hlwaya le ho sebedisa mabitso, maemedi, maamanyi, maetsi, mahlalosi le mahokedi ka nepo;

Kereiti 1

Sepheho sa ho ithuta sa 6
(Se tswela pele)

Maemo a Tekolo

SEBOPEHO SA THUTAPUO LE TSHEBEDISO

Moithuti o kgona ho sebedisa medumo, mantswe, le thutapuo ho toloka/hlalosa ditema/dingolwa.

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka ditema ka ho:
 - hlahlamanya ditema (j.k. ho sebedisa mantswe a kang yaba; ha latela; phetelong ya hae).
 - bua ka ditema (j.k. dipale) a sebedisa mareo a kang 'qalong, ha latela' le 'qetellong'.

- Ntshetsa pele temoho e hlokolosi ya puo ka ho:
 - hlwaya phapang pakeng tsa puo e sebediswang ka phaposing ya ho ithuta (j.k. ka nako ya ditaba) le ha a bapala le metswalle;
 - utulla lebaka leo dipuo tse fapaneng di sebediswang maamong a fapaneng.

Kereiti 2

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- sebedisa matshwao a ho bala ka nepo (letshwao la potso, feelwana ho arola dintlha lenaneng, le tlhaku tse kgolo bakeng sa mabitsobitso jwaloka Sebolelo).
- Sebetsa ka ditema ka ho:
 - kopanya dipolelo ho bopa diratswana;
 - hlahlamanya ditema ka ho sebedisa mantswe a kang 'pele', 'ha latela', le 'qetellong';
 - hlwaya matshwao a ditema tse fapaneng (pale, ditaelo, diphetelo).
- Sebedisa puo ho buisana ka ho:
 - sebedisa puo ho bontsha boitshwaro bo botle ba phedisano (ho kopa tshwarelo).
- Ntshetsa pele temoho e hlokolosi ya puo ka ho:
 - buisana ka mantswe a tlwaelehileng ho hlalosa bashanyana le banana, mmala e tsamaellanang le bashanyana le e tsamaellanang le banana (e thata le e ntle);
 - buisana ka ditlamorao tsa ditlhaloso tsena le hore ebe motho a ka sebedisa puo ena kapa jwang.

Kereiti 3

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- sebedisa matshwao a ho bala (j.k. sehonyetsi j.k. Mmasabata > 'Masabata le letshwao la makalo jwalo ka kgele!')
- Sebetsa ka ditema ka ho:
 - kopanya dipolelo ho bopa diratswana, o ntse o sa fapohe tshebedisong ya makgathe.
- Sebedisa puo ho buisana ka ho:
 - sebedisa puo ho bontsha boitshwaro bo botle ba phedisano (ho kopa tshwarelo).
- Ntshetsa pele temoho e hlokolosi ya puo ka ho:
 - utulla mekgwa eo baithuti ba bang ba sebedisang puo, e sa lateleng melawana ya thutapuo, ba e sebedisa le bomang le hore ba e sebedisetsa mabaka afe.

KGAOLO YA 3

MOPHATO O MAHARENG

(KEREITI YA 4 - 6)

SELELEKELA

Mophatong ona baithuti ba kena bohlokananyaneng le bokgarejaneng. Ba mafolofolo, ba imelwa ke kgahlamelo ya metswalle, ha ba dudisehe (ha ba tshwarehe), ha ba itshepe. Ha ba itebale, ba a itemoha ebile ba labalebela ho itseba hore ke bomang, le hore ba batla ho ba eng ka moso. Dintlha tse amanang le boitsebahatso di ba bohlokwa haholo, hape ho bohlokwa ho hopola kamano pakeng tsa puo le boitsebahatso naheng ya rona ya dipuo tse ngata le botjhaba bo fapafapaneng. A mang a matshwao a kgethang baithuti ba Mophato ona ke ana:

- Ba ela hloko haholo hore diketso tsa bona di ama ba bang jwang.
- Ba qala ho elellwa ditlhoko; ditakatso le dintlhakemo tsa ba bang.
- Ba qala ho sebedisana ha bonolo le ba bang hore ba phethe mosebetsi wa sehlopha.
- Hape ba qala ho natefelwa ke phephetso ya ho rarolla mesebetsi ya bona ka boikemelo.
- Ba pepesa takatso ya ho ikarabella/ho nka taolo thutong ya bona.
- Ba ba le maikemisetso mme ba etsa ntho tsa bona ka mokgwa o nang le tsela tse itseng.
- Ba kgona ha bonolo ho fumana, ho beha le ho sebedisa tlhahisoleseding ka bohlale.
- Hape ba kgona ha bonolo ho fuputsa; ho bapisa le ho hlahloba ka tsela e sehollang.

Tsepamiso

Mophatong ona, baithuti ba momahanya le ho hodisa bokgoni ba bona ho baleng le ho ngoleng le ho aha boitshepo le bokgeleke ba bona ba ho sebedisa puo. Mosebetsi o fumanwang hohle ka hara kharikhulamo o tla bopa karolo ya bohlokwa ya diketsahalo tsa ho ithuta.

Mefuta e Fapaneng ya Ditema

Baithuti ba tla sebetsa ka mefuta e mengata ya ditema ho feta Mophatong wa Motheo. Puo le dikahare tsa ditema di tla ba teletsana mme di rarahanane. Di tla qala ho ruta baithuti ka bophetipale le dingolwa, le ka dintlha tsa bohlokwa phedisanong le tikolohong.

Diketsahalo tsa ho ithuta tse Hokahantsweng

Ho thusa ho beha Maemo a Tekolo a hlakileng, sephetho se seng le se seng se na le bokgoni bo fapaneng kapa mefuta ya bokgoni e le ntlha ya teng eo ho tsepamisitsweng maikutlo ho yona (ho mamela, ho bua, ho boha, ho ngola, ho nahana le ho fana ka mabaka). Leha ho le jwalo, mananeong a ho ithuta tsena di lokela hore di behwe maamong ka diketsahalo tsa ho ithuta tse hokantsweng tse hlakileng, tse nang le sepheo se loketseng.

Dikahare tse Nammeng le tsa Mefutafuta

Dikahare tse loketseng di lokela ho fumanwa ho tswa dintlheng tse fapaneng, tse thehilweng hodima ditlhoko tsa baithuti le hodima dintlha tse nammeng tsa phedisanong (setjhabeng sa selehae). Leka ho akaretsa dintlha

tse amang naha yohle tse kang, HIV/AIDS le botlokotsebe. Di se ke tsa nkuwa feela jwalo ka dikahare tsa ditema, empa jwalo ka dikarolo tsa boiphihlelo ba ho ithuta. Ka tsela e jwalo, o ka pepesetsa baithuti tsela ya nnete ya ho sebedisa puo, le ho ba kgontsha ho ntshetsa pele mefuta e hlokolosi ya bokgoni, ho etsa mohlala:

- Ba hlokomele ditlwaelo tse itseng feela tsa ho nahana (ho nahana jwalo ka ha eka motho o kentswe diokgetlelapa);
- Ba ithuta ka moo ditema di susumelletsang babadi dintlhakemong tse itseng;
- Ba phephetse tshebediso ena ya puo.

Ka tsela ena, matijhere le baithuti ba tla:

- Atleha ho fihlella Diphetho tse 12 tsa Bohlokwa le tsa Ntshetsopele, le
- Lokisetsa diketsahalo tse rarahaneng haholwanyane le Maemo a Tekolo a toma Mophatong o Phahameng.

DIPHETHO TSA HO ITHUTA

Sepheho sa ho Ithuta sa 1: Ho Mamela

Moithuti o kgona ho mamela ho fumana tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maemong a fapaneng.

Bokgoni ba baithuti ba ho mamela bo a tjhoriswa hore ba kgone ho mamela ditema tsa molomo tse lelefaditsweng (ka tsela e tlwaelehileng le e sa tlwaelehang) bakeng sa merero e fapaneng.

Sepheho sa ho Ithuta sa 2: Ho Bua

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le nepahalo ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Ha baithuti ba hola, maemo a fetoha ho ba a phephetsang le a hloakang boitshepo le kgoneho ho buweng. Ba tla tswella ho ntshetsa pele bokgoni ba bona ba ho buisana le ho ba hlokolosi ho fapaneng ha botjhaba le ho ithuta ho lemoha bohlokwa ba botemengata.

Sepheho sa ho Ithuta sa 3: Ho Bala le Ho Boha

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi ho bokgabane ba botjhaba le ba maikutlo ditemeng tsa ho ithuta.

Ho bala ditemana tsa ho ithuta tsa nnete le tsa boiqapelo tsa Aforika Borwa le tsa matjhabeng, ho a hlokahala molemong wa kgolo ya maikutlo a baithuti, ntshetsopeleng ya puo, ho baleng le ho ngoleng, kutlwisisong ya makgabane le boithabiso.

Sepheho sa ho Ithuta sa 4: Ho Ngola

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha tsa boiqapelo mererong (dipheong) e mengata e phatlalletseng.

Baithuti ba tswela pele ka ho hodisa bokgoni ba bona ba ho ngola bakeng sa dipheo/merero le bamamedi ba mefuta e fapaneng. Ba qala ka ho iketsetsa le ho hlophisa mehopolo e nepahetseng bakeng sa ditemana tsa dintlha le tsa boinahanelo ka ho latela mehato e teng tseleng ya ho ngola.

Sepheho sa ho Ithuta sa 5: Ho Nahana le ho Fana ka Mabaka

Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Bokgoni ba ho nahana bo boemong bo hodimo, bo kgemang le 'ho nahana ka ho nahana' le phadimeho tlhahisoleseding di bohlokwa mosebetsing wa ka hara kharikhulamo yohle le wa katleho thutong. Ba rutwe ka tsela e hokahaneng maemong a diketsahalo tsa ho rarolla diqaka ka sepheo sa thuto se hlakileng, se bohlokwa.

Sepheho sa ho Ithuta sa 6: Sebopeho sa Puo le Tshebediso

Baithuti ba tla utulla/sibolla ka moo puo e sebetsang ka teng, ba ntshetse pele puo e kopanelwang, e le hore ba tle ba hlahlobe ya bona le ditema ka manollo e totobalang ya moelelo, bokgoni le nepahalo.

Hape ba tla kgona ho sebedisa tsebo ho etsa boitekelo ka puo ho bopa moelelo (ho tloha lentsweng le boemong ba polelo ho ya temeng yohle) mme ba bone ka moo tema le maemo di amanang. Ba tla hlokomela ka moo puo e fetohang ka teng, ha nako e feta le pakeng tsa botjhaba, le ka moo e fetohang maemong a fapaneng.

MAEMO A TEKOLO LE DITEMA

Dikarolong tse latelang, Maemo a Tekolo a sepheho ka seng ho tla nehelanwa ka wona sehlopheng/kereiting kang. Mehlala ya ditema tse ka sebediswang bakeng sa ho ithuta puo ka tsela e hokahantsweng ho fanwe ka yona. Mehlala ena ha se yona feela, titjhere a ka eketsa ho ena ka ho kgetha ditema tse ding tse loketseng ebile di fumaneha.

Sehlopha/Kereiti ya 4

Ditema tse kgothaleditsweng

Tsa Molomo:

- Meqoqo/Dipuisano
- Puo tse etswang
- Dithothokiso
- Mahlaso
- Diphetelo (ditshomo le dipale)
- Ditlaleho tsa diketsahalo
- Metlae, dilotho le dithothokiso tse qabolang tse nang le mela e mehlano
- Tsa bolepi
- Dipotso tse botswang batho ba shebane ka sepheo se itseng
- Puo tse kgutshwanyane
- Dipina
- Dipapadi tsa mantswa
- Ditaello
- Ditshupiso tsa dibaka

Tse ngolwang/Tse bohawang:

- Dithothokiso
- Dipale
- Ditlaleho (j.k. Tsa mahlale, tsa bolepi, tsa dikotsi, tsa dipapadi)
- Diphetelo (j.k. ditshomo, dipale)
- Mekgwa e itseng ya ho etsa se itseng (j.k. dirisepe, ditaello)
- Dikhomiki
- Mangolo
- Didayari
- Dibuka tsa dipatlisiso (dibukantswe, diensaetlelopedia)
- Dibukakgakollo (tsa ditikoloho tse fapaneng tsa ho ithuta)
- Ditshwantsho tse takilweng
- Meqoqo o entsweng ka ho kgomarissetswa ditshwantsho.
- Kerafo
- Mmapa wa tlhalohanyo/mohopolo
- Dimmapa

Sehlopha/Kereiti ya 4

Ditema tse kgothaleditsweng

Di tswela pele

Diphatlalatsi tsa tlhahisoleseding ka bongata:

- Diterama tsa bana tsa TV
- Dikhathunu tsa TV
- Dipapatso tsa TV
- Dikhomputa kapa CD ROMS (moo e leng teng)
- Diketsahatso tse etswang pela babohi
- Dipapatso

Sehlopha/Kereiti ya 5

Ditema tse kgothaleditsweng

Tsa molomo:

- Dipuo
- Mananeo a dipuisanong rading
- Dithothokiso tsa molomo (dithoko, dibalate)
- Diphetelo (dipale, ditshomo)
- Ditaelo
- Ditshupiso tsa dibaka
- Ditaba
- Ditlaleho/Dirapoto - tsa boepi, tsa dipapadi jj
- Dipina tsa monyanyako
- Dipuisano le dileketjhara tse kgutshwanyane
- Dingangisano
- Dipapadi
- Metlae

Tse ngolwang/Tse bohuwang:

- Dithothokiso
- Diphetelo (dipale le ditshomo)
- Mangolo
- Meqoqo (j.k. ya phehisano)
- Ditlaleho tsa dibuka
- Didayari
- Dijenale
- Mekgwa e latelwang ho etsa ho itseng (j.k. ditaelo, dirisepe)
- Ditlaleho/Diraporoto
- Dibuka tsa dipatlisiso (dibukantswe, diensaetlelopedia)
- Dibukakgakollo (tsa ditikoloho tse fapaneng tsa ho ithuta)
- Diphousetara
- Dikerafo
- Mananetafole
- Dimmapa tsa tlhalohanyo
- Didaekeramo
- Metlae

Sehlopha/Kereiti ya 5

Ditema tse kgothaleditsweng
Di tswela pele

Diphatlalatsi tsa tlhahisoleseding ka bongata:

- Diterama tsa TV
- Difilimi
- Dikhathune tsa TV
- Dikhomputa, Internet le CD ROMS moo di leng teng
- Diketsahalo tse bapallwang pela babohi
- Dipontsho

Sehlopha/Kereiti ya 6

Ditema tse kgothaleditsweng

Tse molomo:

- Dipuisano
- Dikopano
- Diphehisano
- Dipale
- Dipapadi (metlae, phoqo)
- Dipuisano tsa radiong
- Ditaba
- Ditaelo
- Ditshupiso tsa dibaka
- Ditlhaloso
- Dithothokiso tsa molomo (j.k. dithoko)
- Dipale tse kgutshwanyane tse nang le ketsahalo e le nngwe
- Dipuisano

Tse ngolwang/Tse bohuwang:

- Dipale tse phetang ka bophelo ba motho
- Dipale/Dinobebe
- Dipale tse kgutshwanyane
- Diterama tse kgutshwanyane
- Dithothokiso
- Ditaba tsa dikoranta le tsa dimakasine
- Ditlaleho (tsa botlokotsebe, dikotsi, dipapadi)
- Mekgwa ya ho pheta se itseng (j.k. ditaelo)
- Ditshupiso tsa dibaka
- Dibuka tsa dipatlisiso (j.k. dibukantswe, diensaetlelopedia)
- Dibukakgakollo (ho tswa ditikolohong tse fapaneng tsa ho ithuta)
- Dipapatso
- Ditshwantsho/difoto
- Didaekeramo
- Dikerafo - ka mefuta ya tsona
- Mananetafole
- Ditjhate
- Dimmapa

Sehlopha/Kereiti ya 6

Ditema tse kgothaleditsweng

Di tswela pele

Diphatlalatsi tsa tlhahisoleseding ka bongata:

- Difilimi
- Mananeo a ikgethang a dintlha
- Dikhathunu
- Mananeo a TV
- Dipapatso tsaTV
- Dikhomputa, Internet, CD ROMS (moo di leng teng)
- Diketsahalo tse bapallwang pela babohi
- Dipontsho

Kereiti 4

Sepetho sa ho lthuta sa 1

HO MAMELA

Moithuti o kgona ho mamela ho fumana tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Thabela ho mamela mefuta e fapaneng ya ditema tsa molomo mme a arabele ka tshwanelo (j.k. Dipale, ditshomo, thothokiso tse nang le mela e mehlano, tse qabolang, ditlaleho tse kgutshwanyane).
- Buisana le ba bang ka mohopolo wa sehlooho le ditlhaloso tse kgethehileng mme a di amanye le boiphihlelo ba hae.
- Buisana le ba bang ka tshebediso ya sebui ya mantswa, dipolelwana, ya ditho tsa mmele, le ka moo di amang momamedi ka teng (j.k. O ikutlwa jwang ka mora hoba o mamele sebui? Se itseng kapa seo se o entseng hore o ikutlwe jwalo?).
- Buisane ka moo sehalo sa sebui le kgetho ya sona ya mantswa, e fetohileng bamameding le dipheong tse fapaneng.
- Bua ka medumo le mantswa a ditshwantsho puong, a be a bue hore sephetho sa ona ke sefe ho momamedi.

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela ka thahasello mefuta e fapaneng ya diphetelo tsa molomo tse kang dipale, ditshomo, dipina tsa monyanyako, metlae, dilotho le diterama tse kgutshwanyane mme a be a arabele ka tshwanelo.
- Hlwaya molaetsa wa sehlooho le mokotaba ditemeng tsa molomo, a di amanye le se etsahalang bophelong ba ka mehla.
- Elellwa ka matshwao a kgethang ditema tsa molomo (sebopeho, puo, sehalo jj.) tse e etsang hore e lokele bamamedi le sepheo.
- Buisana le ba bang ka moo puo e sebediswang ho tlisa tlhalohanyo tikolohong.

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela ka thahasello mme a arabela ka tshello mefuteng e fapaneng ya ditema tsa molomo tse jwalo ka dipale, ditshomo, dithothokiso, ditshwantshiso, diphehisano le dipuisano.
- Hlwaya mokotaba, a botsa dipotso, a amanye mehopolole boiphihlele ba hae ba bophelo.
- Elellwa le ho buisana ka matshwao a sehlooho a kang maemo ao ho buelwang ho ona, puo ya ho bontsha ka ditho tsa mmele e sebediswang ke sebui, dikahare, le kgetho ya mantswe a be a:
 - buisana le ba bang ka ka moo di amang momamedi ka teng le hore hobaneng;
 - buisana le ba bang ka ka moo matshwao ana a ka fetohang ka teng bakeng sa bamamedi ba bang le sepheo se seng;
 - buisana ka ka moo matshwao ana a behang sebui le momamedi maemong (j.k. ho ya ka matla le maikutlo malebana le baphetwa).

Kereiti 4

Sepheho sa ho lthuta sa 1 (Se tswela pele)

HO MAMELA

Moithuti o kgona ho mamela ho fumana tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela hore a fumane tlhahisoleseding mefuteng e fapaneng ya ditema, e jwalo ka ditlaleho tsa bolepi, ditsebiso tsa sekolo, dipotso tse botswang batho ka sepheo se itseng, a hopola mehopolo ya sehlooho mme a arabela ka nepo.
- Phethisa ditaello, a latela ditshupiso tsa sebaka.
- Mamela ka hloko meqoqong le dipuisanong, a bontsha tlhompho le kelohlolo maikutlong a ba bang mme a bile a ananela ntlhakemo tse ding tse hlahiswang.
- Buisana le ba bang ka makgabane a boitshwaro, botjhaba, ditjhebo le dikakanyo ditemeng tsa molomo (j.k. Na ebe malapa ohle a na le ntate, mme le bana? Na ho na le mefuta e meng ya malapa).

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela mefuta e fapaneng ya ditema tse fanang ka tlhahisoleseding (ditshupiso tsa sebaka, ditaelo, dipuo, mananeo a ho bua TV, mananeo a ikgethang). A ela hloko mehopollo ya sehlooho kapa dintlha tse kgethehileng mme a sebedisa tlhahisoleseding ka nepo.
- Mamela ka hloko a lemoha dintlhakemo tse ding, a arabela ka kelohlolo mehopolong le ditshisinyong.
- Buisana le ba bang ka makgabane a boitshwaro, botjhaba, ditjhebo le dikakanyo ditemeng tsa molomo. A hlahise maikutlo ka hore ke eng e kentsweng, ke eng e ntshitsweng (j.k. Na ebe thuto ya pale ke nnete maamong ohle? Ke maemo afe a sa akaretsweng ke pale ee?).

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Elellwa le ho buisana le ba bang ka ka moo dikgopolo tse lehlakore le leng, tse sa fetoheng di amang bamamedi (j.k. mohale o hlahiswa jwang? Sena se etsa hore o ikutlwe jwang ka yena). Na batho ba jwalo ka mehla bophelong ba nnete.
- Hlahisa maikutlo ka medumo le dipheho tse bohuwang tse jwalo ka morethetho, phetapheto, poletsomodumo, leetsisomodumo, papiso.
- Mamela hore a fumane tlhahisoleseding mefuteng e fapaneng ya ditema tsa molomo (j.k. diphehisano, ditlhaloso, ditlaleho, mananeo a ikgethang a TV, a kgutsufatsa mehopollo ya sehlooho, mme a ele hloko dintlhakgolo, tse kgethehileng).
- Mamela ka thahasello le kelohlolo, a ananela maikutlo a mang a hanyetsang a hae mme a arabele ka tshwanelo.

Kereiti 7

Sephetho sa ho lthuta sa 1
(Se tswela pele)

Maemo a Tekolo

HO MAMELA

Moithuti o kgona ho mamela ho fumana tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo a feletse kereiting ena.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Buisana le ba bang ka makgabane a phedisanong, a boitshwaro, a botjhaba, le ditemeng tse fapaneng, a be a hlahise maikutlo a hore a ka hlahiswa jwang temeng (j.k. Na ho na le dikgopolo tse shebang ka lehlakoreng le le leng feela/tseo e kang di kentswe diokgetlelapa?).

Kereiti 4

Sepetho sa ho lthuta sa 2

HO BUA

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le nepahalo ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Buisana ka boiphihlelo, mehopolole tlhahisoleseding maemong a fapaneng bakeng sa dipheo le bamamedi ba fapaneng ka ho:
 - sebedisa puo bakeng sa ho buisana le ho tswakana le batho ba fapaneng meqoqong ya letsatsi ka leng;
 - sebedisa puo bakeng sa boiqapelo le ho hlahisa se itseng (j.k. ho pheta pale, ho pheta thothokiso kapa ho tshwantshisa ho itseng);
 - arolelana mehopolole, a hlahisa maikutlo hodima dihlooho, ditaba le diketsahalo tse tlwaelehileng tse tswang boiphihlelong ba hae;
 - hopola le ho hlalosa diketsahalo tse itseng;
 - fana ka ditshupiso tsa sebaka kapa ditaello;
 - botsa le ho araba dipotso;
 - buisana le ho bapisa mehopolole le maikutlo a hae le a ba bang.

- Sebedisa bokgoni le mawa a ho buisana/sebedisana le ba bang sehlopheng ka ho:
 - fana sebaka;
 - sa tswe lekoteng;
 - botsa dipotso tse motjheng;
 - ntshetsa dipuisano pele;
 - arabela mehopolole ya ba bang ka ho bontsha kutlwisiso le tlhompho;
 - fana ka tlalehopoeletso e itekanetseng le e ahang;
 - sebedisa sehlo le dipontsho tsa sefahleho tse nepahetseng;

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Buisana ka boiphihlelo, mehopolo le tlhahisoleseding maamong a fapaneng a phephetsang bamameding le dipheong tse fapaneng ka ho:
 - sebedisa puo ka ho tebisa mehopolo ho bueng le batho (j.k. rorisa boiteko ba e mong, le ho hanana le e mong);
 - sebedisa puo bakeng sa boiqapelo le boitlhahiso bo tletseng kakanyo (j.k. hlahisa maikutlo, ho bapala dipapadi);
 - arolelana dikgopolo le ho fana ka maikutlo a hae dihloohong le dintlheng tse sa tlwaelehang, a sebedisa dikakanyo le dikgopolotaba;
 - hlalosa diketsahalo, a fana ka tlalehopoeletso, a bile a fana ka ditshupiso tsa sebaka ka tsela e utlwahalang;
 - botsa dipotso tse hlokolosi moo dikarabo di sa totobalang mme a kgona ho arabela ka tsela e bontshang mehopolo e tebileng;
 - hlahisa le ho nnetefatsa mohopolo wa hae ka ho fana ka ntlhakemo ya hae le mabaka.

- Sebedisa bokgoni ba ho hokahana ho buisana ka tshwanelo maamong a sehlopha ka ho:
 - fana sebaka, ho se tswe lekoteng, ho botsa dipotso tse loketseng, ho boloka dipuisano di tswella pele le ho arabela mehopolong ya ba bang ka kutlwisiso le tlhompho;
 - fana ka tlaleho poeletso e itekanetseng le e ahang;
 - sebedisa sehlo se loketseng le ditshupo tsa sefahleho;
 - bontsha bokelohloko ditokelong le maikutlong a ba bang sehlopheng.

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Buisana ka boiphihlelo, mehopolo e rarahaneng le tlhahisoleseding maamong a fapaneng a phephetsang bamameding le dipheong tse fapaneng ka ho:
 - sebedisa puo ho bueng le batho, puo e totobatse maikutlo a hae a tebileng le boitekolo (j.k. a bua ka maikutlo le ditabatabelo);
 - sebedisa puo bakeng sa boiqapelo le boitlhahiso bo tletseng boinahanelo (j.k. dithothokiso, le ho arabela mminong);
 - arolelana dikgopolo le ho fana ka maikutlo a hae dihloohong tse phephetsang tse nang le tlhalohanyo, tse bopehileng ka momahano (j.k. ho hlahisa diphousetara, ditlaleho, diphehisano tsa puo);
 - botsa le ho arabela dipotso tse phephetsang.
 - hlahisa le ho nnetefatsa mohopolo wa hae ka ho fana ka ntlhakemo ya hae le mabaka.

- Sebedisa bokgoni ba ho hokahana ho buisana ka tshwanelo maamong a sehlopha ka ho:
 - latela melao e loketseng ya ho sebedisana le ba bang sehlopheng;
 - fana ka tlaleho poeletso e itekanetseng le e ahang;
 - bontsha bokelohloko diphapanong tsa botjhaba le tsa phedisanong (ka ho dumellana le ho kenyeletsa dipuo tse ding, boiphihlelo, mehlala);

Kereiti 4

Sepheho sa ho lthuta sa 2 (Se tswela pele)

HO BUA

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le nepahalo ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- bontsha tlhompho ho ba bang sehlopheng.
- Sebedisa puo e loketseng e bontshang ka ho sebedisa ditho tsa mmele le bokgoni ba ho hlahisa se itseng ka ho:
 - sheba bao a buang le bona, a be a fokotse ho tshoha;
 - sebedisa diketsiso/dipontsho ka matsoho le ka sefahleho ha a bua.
 - sebedisa lentswe le utlwahalang, a kgefutsa ka tshwanelo a bile a bua ka lebelo le amohelehileng.
- Sebedisa mantswa le dibopeho tse loketseng dipheong le bamameding ba sa tshwaneng ka ho:
 - sebedisa puo ka boemo bo loketseng maemong a fapaneng (j.k. sehalo; kgetho ya mantswa, setaele, tshebediso ya ditho tsa mmele ho hlahisa maikutlo);
 - sebedisa puo e loketseng bakeng sa ho bontsha tlhompho phedisanong (j.k. ho kopa tshwarelo, ho kopa se itseng, ho leboha, ho tshetsa);
 - bolela le ho leka ho qoba puo e se nang kelohloko kapa e kgethollang.

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo e loketseng e bontshang ka ho sebedisa ditho tsa mmele le bokgoni ba ho hlahisa se itseng ka ho:
 - sheba ka mhlakoreng ohle hore a bone bamamedi bohle;
 - sebedisa sehlo le ho bontsha ka matsoho le ka sefahleho ha a bua;
 - lokisa lebelo le bophahamo ba lentswe kगतल्लong;
 - kgefutsa ka tshwanelo dibakeng tse lokelang mme a lokisa sekgahla ho latela ditlhoko tsa bamamedi.
- Sebedisa puo e loketseng dipheong le bamameding ba sa tshwaneng ka ho:
 - sebedisa puo ka sehlo se nepahetseng maamong a sa tlwaelehang;
 - sebedisa dibopeho tse loketseng tsa thutapuo le maele a loketseng morero o itseng;
 - sebedisa puo ka hloko ho totobatsa maikutlo a tlwaelehileng empa a rarahaneng a jwalo ka ho kgena, mamello, kutlwelobohloko, ho kgahlwa ke se itseng;
 - hlwaya a bile a phephetsa puo e kgethollang.

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- sebedisa puo ya bohla le maamong a qhwebeshano/kgohlano.
- Sebedisa bokgoni bo loketseng ba ho hlahisa se itseng le puo e bontshang ka ho sebedisa ditho tsa mmele ka ho:
 - se furalle bamamedi;
 - fetola bophahamo ba lentswe, sehlo le sekgahla sa lentswe bakeng sa kगतल्लo le tshusumetso;
 - lekola bokgoni ba hae ba ho hlahisa se itseng mme a leka ho lokisa bofokodi ba hae boo a bo hlwaileng.
- Sebedisa puo le dibopeho tse loketseng mererong le bamameding ba sa tshwaneng ka ho:
 - sebedisa puo ka mokgwa o loketseng maamong a sa tlwaelehang, a phephetsang bohla le, hape a bontsha ho lemoha bamamedi ba fapaneng;
 - sebedisa puo ka bohla le ho etsa mesebetsi e fapaneng a jwaloka ho qobella, ho ngangisana, ho susumelletsa a bile a ikamahanya le tse ding);
 - fana ka puo e ka sebediswang ho ena le ho sebedisa e kgethollang.

Kereiti 4

Sepheho sa ho lthuta sa 3

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Bala mefuta e fapaneng ya ditema tsa Aforika Borwa le tsa matjhaba bakeng sa dipheo tse fapaneng (j.k. dithothokiso; dipale; ditshomo tsa dimite, boroutjhara, dibuka tsa dipatlisiso, dibukakgakollo jj.) ka ho:
 - bala ka boyena a sebedisa mefuta e loketseng, e fapaneng ya mawa a ho bala le ho utlwisisa bakeng sa dipheo tse fapaneng;
 - okola dintlha tsa bohlokwa feela;
 - teba hore a fumane dintlha tse felletseng tse itseng;
 - lekola leqephe la dikahare, a sheba dihlooho, tshupane bakeng sa tjhebokakaretso;
 - etsa dikakanyo, a sebedisa ditemoso tse temeng ho fumana moelelo le ho etsa diqeto;
 - balla hodimo ka ho hlaka mme a hlahisa maikutlo ho seo a se balang.

- Boha le ho ntsha maikutlo ka seo a se bohileng le ka ditema tsa diphatlalatsi tse ngata bakeng sa dipheo tse fapaneng (j.k. ditshwantsho, diphousetara, dikhathunu, khomputa le CD ROM moo di leng teng, jj.) ka ho:
 - hlalosa molaetsa;
 - hlwaya le ho buisana ka maano a ditshwantsho a kang mmala, moetso, kgetho ya ditshwantsho le ka moo di amang molaetsa o fetiswang ka teng.

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Bala mefuta e fapaneng ya ditema tsa Aforika Borwa le tsa matjhaba bakeng sa dipheo tse fapaneng (j.k. dithothokiso; ditekolo tsa dibuka, dipale tse kgutshwanyane; dikoranta tse tswang ka mora nako e itseng, dibuka tsa dipatlisiso jj.):
 - bala ka boyena a kgetha mawa a loketseng a ho bala le ho utlwisisa bakeng sa sepheo sa ho;
 - okola mohopolo o akaretsang;
 - teba hore a fumane dintlha tse felletseng tse itseng;
 - lekola leqephe la dikahare, a sheba dihlooho le tshupane;
 - sebedisa tsebo eo a e fumaneng pele kapa ditemoso tsa tema ho fumana moelelo le ho etsa diqeto;
 - akanya dikahare kapa qetelo ya sengolwa;
 - etsa dimmapa tsa pale kapa mekgwaritso ya dintlhakgolo ho fihlella kutlwisiso;
 - balla hodimo ka ho hlaka mme a lokisa lebelo ho latela sepheo le bamamedi.
- Boha le ho ntsha maikutlo ka seo a se bohileng le ka ditema tsa diphatlalatsi tse ngata bakeng sa dipheo tse fapaneng (j.k. dipapatso, divideo/difilimi, tshwantshiso tsa TV, khomputa le CD ROM moo di leng teng jj.):
 - buisana ka molaetsa oo ho fanweng ka wona;
 - hlwaya le ho buisana ka maano a ditshwantsho a kang mmala, kgetho ya ditshwantsho, mofuta le boholo ba ditlhaku, matshwao, moralo jj.

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Bala mefuta e fapaneng ya ditema tsa Aforika Borwa le tsa matjhaba bakeng sa dipheo tse fapaneng (j.k. dijenale, dithothokiso; dipale, dipale tse kgutshwanyane; dikoranta, dibukakgakollo jj.) ka ho:
 - balla hodimo hape a bala a kgutsitse, a lokisa mawa a ho bala hore a lokele sepheo le bamamedi;
 - sebedisa mawa a loketseng a ho bala le ho utlwisisa (a okola, a teba, a lepa, a sebedisa ditemoso tsa temeng, a etsa diqeto, a lekola kutlwisiso jj.).
- Boha le ho buisana ka ditema tse fapaneng tse bohuwang le tsa diphatlalatsi tse ngata (j.k. ditshwantsho) dipapatso tsa TV, tshwantshiso, mananeo a ikgethang, internet, le CD ROM moo di leng teng jj.) ka ho:
 - hlalosa/toloka le ho buisana ka molaetsa;
 - hlwaya le ho buisana ka maano a kang kganya, ditlamorao tsa modumo, kgetho ya ditshwantsho, lehlakore leo khamera e sebediswang e le ho lona, sebopeho le paterone, bonono ba ho tshwantsha jj. le sephetho sa tsona ho mmohi.

Kereiti 4

Sepheho sa ho lthuta sa 3 (Se tswela pele)

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Hlahisa maikutlo ka tema ya dintlha kapa ya dingolwa, e bohuwang kapa ya diphatlalatsi tsa tlhahisoleseding ka bongata a fana le ka mabaka.
- Buisana ka moo kgetho ya mantswe le dibopeho tsa ditshwantsho di susumetsang mmadi ka teng.
- Bontsha kutlwisiso, ho hlwaya le ho buisana ka dikarolo tse kang mohopolo wa sehlooho, baphetwa, tikoloho le moralo temeng ya boiqapelo.
- Akanya mabaka a susumeditse diketso paleng.
- Utlwisisa tlotlontse le ho buisana ka kgetho ya mantswe, ditshwantsho le sepheho sa medumo thothokisong, dipaleng le ditemeng tsa diphatlalatsi tse ngata (j.k. morethetho, raeme, poeletsamodumo, mantswe a ditshwantsho, keketehiso).

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Hlalosa le ho sekaseka dikarabo tse amanang le maikutlo a hlahiswang ke ditema.
- Buisana ka moo bangodi le bataki ba tse bohuwang ba amanang le babadi ka tsela tse fapaneng le kamoo ba sebedisang puo le ditshwantsho ho fana ka mehopolo e fapaneng ya lefatshe.
- Bontsha kutlwisiso ya ditema tsa boiqapelo ka ho:
 - buisana ka dikarolo tse kang mohopolo wa sehlooho, moralo, tikoloho, maemo le baphetwa.
 - akanya kapa a etsa diqeto ka baphetwa le moralo.
 - buisana ka mokotaba le dintlha mme a fana ka maikutlo a hae ao a a netefatsang.
- Utlwisisa tlotlontswe le ho buisana ka ka moo bangodi ba sebedisitseng puo ho fihlella tshusumetso (papiso, morethetho, leetsisamodumo jj.).

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Hlalosa kutlwisiso le karabelo e akaretsang temeng, a fana ka mabaka a itshetlehileng ho tema kapa boiphihlelong ba hae.
- Buisana ka mokgwa oo mawa a sebediswang ke bangodi, bataki ba ditshwantsho, le boraditshwantsho ba bopang ntlhakemo tse itseng ka lefatshe mme ba beha mmadi dibakeng tse fapaneng.
- Bontsha kutlwisiso ya tema, kamano ya yona le maphelo a bona, sepheo sa yona le ka moo e sebetlang ka ho:
 - hlalosa mokotaba, poloto, tikoloho, le baphetwa;
 - buisana ka ntlhakemo ya mongodi, ka moo moelelo o botjwang, le tsela eo mmadi a behwang sebakeng se itseng ka teng (j.k. Na mongodi o pheta pale e le motho ya shebelletseng kapa e le e mong ya amehang paleng eo? O ikutlwa jwang ka baphetwa ba sehlooho? O ba utlwela bohloko kapa o a ba seholla? Mongodi o etsa jwang hore o ikutlwe jwalo?).

Kereiti 4

Sepheho sa ho lthuta sa 3 (Se tswela pele)

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Lemoha dibopeho tse fapaneng, tshebediso ya puo, dipheo le bamamedi ba mefuta e fapaneng ya ditema ka ho:
 - lemoha dipheo tse fapaneng tsa ditema (j.k. dipuo tse etswang, dipale, dithothokiso, dipapatso);
 - lemoha ka moo ditema di hlophisitsweng ka teng;
 - lemoha ka moo puo e fapanang ka teng mererong le bamameding ba fapaneng;
 - lemoha puo e sebedisitsweng mefuteng e fapaneng ya ditema (j.k. puo sebui ditshomong, tatellano diketsahalong, puo phetelo ditlalehong jj.).

- Hlwaya le ho buisana ka makgabane ditemeng, a amanang le botjhaba, phedisano, tikoloho le dintlha tsa boitshwara (j.k. thuto ya pale le bonnete/matla a yona maemong a fapaneng, dintlha tsa ho se ye ka leeme le tekatekano malebana le maemo a fapaneng le baphetwa jj.).

- Utlwisisa le ho arabela ka tshwanelo ditemeng tsa tlhahisoleseding ka ho:
 - hlwaya mehopolo ya sehlooho le e tshehetsang;

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Lemoha dibopeho tse fapaneng tsa puo, tshebediso ya puo, dipheo le bamamedi ba mefuta e fapaneng ya ditema ka ho:
 - lemoha ka moo ditema di hlophisitsweng kateng (j.k. ditshomo, mangolo, ditekolo tsa dibuka);
 - lemoha dintho tse kgethollang mefuta e fapaneng ya dingolwa e kang pale ya boiqapelo ya mahlale/saense, dipale tsa bosatsejweng jj;
 - lemoha dipheo tse fapaneng tsa ditema mme a manolle ka moo puo le sehala di fapanang ka teng dipheong le bamameding ba sa tshwaneng.

- Hlwaya le ho buisana ka makgabane a tikoloho, botjhaba, le a phedisanong a temeng ka ho:
 - lemoha le ho buisana ka ntlhakemo le sepheo le tshutsumetso ya yona;
 - lemoha le ho buisana ka mefuta e fapaneng ya hlakore le itseng, e sa fetoheng le ka moo e etswang ka teng;
 - buisana le ho bapisa ka moo dintlha tsa phedisano le botjhaba di lekolwang ke bangodi ba fapaneng dihloohong tse fapaneng.

- Utlwisisa le ho arabela ka tshwanelo ditemeng tse fapaneng tsa tlhahisoleseding ka ho:
 - hlwaya mehopollo ya sehlooho le e tshehetsang, a ela hloko dintlha tse felletseng tse qoholehileng mme a kgutsufatse tlhahisoleseding;

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Lemoha le ho hlalosa dibopeho tse fapaneng, tshebediso ya puo, dipheo le bamamedi ba mefuta e g ya ditema ka ho:
 - hlwaya le ho hlaloba mofuta le kgonahalo ya puo le sehala sa tema bakeng sa bamamedi ba e reretsweng
 - Lemoha le ho manolla matshwao a mefuta e fapaneng ya dingolwa le ditema (j.k. tlhophiso le mekgwa e sebediswang mefuteng e fapaneng ya dithothokiso, dibukaphelo, ditaba tse fapaneng tsa dikoranta).

- Hlwaya le ho buisana ka makgabane a tikoloho, botjhaba, le a phedisanong a temeng ka ho:
 - hlalosa melaetsa ya mongodi ya maikemisetso le eo e seng ya maikemisetso e patehileng;
 - lemoha mhlakore a fapaneng ka hara tema e rarahaneng mme a fana ka hlakore la hae le tshetlehilweng hodima bopaki bo teng temeng;
 - buisana ka ho se tshwane ha makgabane a phedisano le botjhaba a teng temeng;
 - manollo sephetho sa monahano o hlakore le leng, leeme le kgethollo le ho buisana ka moo di ka phephetswang le ho fana ka maikutlo a hae le nnetefatso ya wona.

- Utlwisisa a bile a sebedisa ditema tsa tlhahisoleseding ka tshwanelo ka ho:
 - kgutsufatse mehopollo ya sehlooho le e tshehetsang;

Kereiti 4

Sepheho sa ho lthuta sa 3 (Se tswela pele)

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- fumana dintlha tse qoholehileng ka hara tema tsa dintlha tse kang, tsa bolepi, manane a laolang maeto a dibese, dimmapa;
 - utlwisisa ditaelo tse kgutshwanyane tse ngotsweng.
-
- Hlalosa/Toloka ditema tse bohuwang tse bonolo (j.k. manane, ditjhate, diphousetara, ditshwantsho, dikerafo, dimmapa) mme a ka fetoha ho tloha mofuteng o mong ho ya ho o mong (j.k. ho tloha kerafong ho ya seratswaneng se hlalosang)
 - Kgetha ditema tse loketseng tlhoko ya hae ya tlhahisoleseding tse kang dibukantswe, diensaetlelopedia tsa bana le dibuka tsa dipatlisiso.

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- bala le ho phethisa ditaelo tse rarahaneng hanyenyane, a bile a latela ditshupisa tulo a sa thuswe haholo.
- Hlalosa/Toloka le ho buisana ka ditema tse bohawang tse thata (j.k. mananetafole, ditjhate, diphousetara, dikerafo, dimmapa) mme a ka fetola dintlha ho tloha mofuteng o mong ho ya ho o mong (j.k. ho tloha dintlheng tse lenanetafoleng ho ya kerafong.)
- Kgetha ditema tse balwang tse loketseng e bile a sebedisa bokgoni ho etsa dipatlisiso e le hore a fumane tlhahisoleseding dibukantsweng, dibukeng tsa dipatlisiso, dibukakgakollong ho tswa mehloding ya setjhabeng kapa disebedisweng tsa eleketeroniki (moo di leng teng).

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- kgetha le ho rekota tlhahisoleseding e loketseng ka tshwanelo;
- utlwisisa ditaelo tse thatanyana le ditshupisatulo ka boyena.
- Hlalosa/Toloka le ho sekaseka ka boyena/boikemelo dintlha tsa botebo ditemeng tsa dikerafo (dimmapa, dikerafo tse bontshang tatellano ya diketsahalo, ditjhate) le ho fetola tlhahisoleseding ho tswa mofuteng o mong ho ya ho o mong.
- Kgetha ditema tse loketseng bakeng sa tsa hae le tsa tlhahisoleseding ho tswa mefuteng e fapaneng ya mehlodi, e jwalo ka setjhaba sa selehae le diphatlalatsi tsa eleketeroniki (moo di leng teng).

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Ngola mefuta e fapaneng ya ditema bakeng sa dipheo le bamamedi ba fapaneng ka ho:
 - ingolla, ho hlalosa, ho papala, ho inahanela le ho iqapela (j.k. didayari, dipalekgutshwe tse qabolang, tse nang le ketsahalo e le nngwe, - dipale le dithothokiso);
 - ngola ditema tsa tlhahisoleseding a hlalisa dikgopolo ka ho hlaka le ka tatellano e etsang moelelo bakeng sa bamamedi ba fapaneng (j.k. ditsebiso le ditlaleho);
 - ngola le ho rala ditema tse bohawang tse hlalising tlhahisoleseding e hlakileng ya boiqapelo (j.k. dipapatso, mmapa o nang le ditshwantsho le mabitso jj.);
 - tlosa tlhahisoleseding sebopehong se seng, a e isa ho se seng (j.k. tlhahisoleseding e sebopehong sa lenanetafole, a e isa temeng e ngotsweng kapa kerafong).

- Bopa le ho hlophisa mehopollo ka mokgwa wa ho ngola ka ho:
 - batlisisa le ho sekaseka sehlooho, a buisana ka mehopollo a sebedisa dimmapa tsa tlhalohanyo, ditjhate tse bontshanng tatellano ya dintlha kapa ya diketsahalo le manane;
 - bopa sehlooho ka ho sebedisa mehlodi e loketseng, a kgetha tlhahisoleseding e loketseng mme a hlophisa mehopollo;

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Ngola mefuta e fapaneng ya ditema bakeng sa dipheo le bamamedi ba fapaneng ka ho:
 - ingolla, ho hlalosa, ho papala, ho inahanela le ho iqapela (j.k. dijenale, dithothokiso, ditshomo, puisano, meqoqokgang);
 - ngola ditema tsa tlhahisoleseding a hlalisa dikgopolo ka ho hlaka le ka tatellano e etsang moelelo bakeng sa bamamedi ba fapaneng(j.k. ditlaleho tsa dipatlisiso, lengolo le yang koranteng, ditaelo tsa setekgeniki);
 - ngola le ho rala ditema tse bohawang tse hlalising tlhahisoleseding e hlakileng ya boiqapelo ka ho sebedisa puo, dipheo tsa modumo, bonono ba ditshwantsho le moralo bakeng sa bamamedi ba fapaneng (j.k. CD le bokantle ba dibuka, dipapatso tsa TV kapa radio, koranta tse nang le ditshwantsho);
 - bontsha kutlwisiso ya setaele le sehlooho (j.k. ho tlosa tlhahisoleseding paleng ho e isa ditabeng tsa koranta);
 - nahana le ho hlaloba ho ngola le bongodi ba boiqapelo.

- Bopa le ho hlophisa mehopollo ya bona ka mokgwa wa ho ngola ka ho:
 - buisana ka mehopollo bakeng sa sehlooho mme a bopa mehopollo ka ho sebedisa mefuta e fapaneng ya mehlodi, a kgetha tlhahisoleseding e loketseng, mme a hlophisa mehopollo ka ho sebedisa dimmapa tsa tlhalohanyo, le dikereiti jj;

Kereiti 4

Sepheho sa ho lthuta sa 4 (Se tswela pele)

HO NGOLA

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa merero e mengata e phatlalletseng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- hlahisa (ngola) mokgwaritso ka puo le ka matshwao a loketseng bakeng sa sepheo le bamamedi ba kgeth-ehileng.
 - lekola mosebetsi hape a sebedisa temoho ya hae ya puo e nepahetseng, tlhophiso le setaele, le ditlalehopoeletso ho tswa ho bomphato ba hae ka phaposing kapa ho titjhere;
 - badisisa moralo wa hae wa ho qetela bakeng sa ho lekola thutapuo, matshwao a puo, mopeleto, a sebedisa tlalehopoeletso e tswang metswalleng le ho titjhere.
 - phatlalatsa moralo wa hae wa ho qetela ka ho arolela bamamedi ba loketseng kapa titjhere.
-
- Nehelana ka mosebetsi wa mongolo o makgethe le o bonahalang le ka sebopeho se nepahetseng se kang, dihlooho, ho arola ka diratswana, ka ho ngolla ka hara mola ka nepo (a suthile moleng o qalang ho ya ho o latelang)
 - Sebedisa tsebo ya puo mehatong e fapaneng.

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- hlahisa mokgwaritso wa ho qala o nang le mohopolo wa sehlooho, le diratswana tse tshehetsang tse bopilweng hantle.
 - sebedisa polelonolo, polelokopane le polelomararane ka temoho ya sepheo se ikgethileng le bamamedi.
 - lekola mosebetsi hape a tsepamisitse mehopolo hodima dikahare, puo e tshwanetseng, le setaele mme a fane ka tlalehopoeletso ho tswa ho bomphato ba hae ka phaposing kapa ho titjhere.
 - badisisa le ho lokisa mosebetsi wa hae o phethahetseng.
 - fana ka mokgwaritso wa ho qetela a lekodisisa Tekolo ya mosebetsi oo.
-
- Hlahisa mosebetsi ka mongolo o makgethe le o bonahalang, a etse hloko tlhahiso (j.k. leqephe la bokantle, lebitso, dihlooho jj. le ditshwantsho tse loketseng).
 - Sebedisa tsebo ya puo mehatong e fapaneng.

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- hlahisa mokgwaritso wa ho qala o nang le mohopolo wa sehlooho, le puo e loketseng le matshwaa a qohollehileng bakeng sa sepheo le bamamedi.
 - lekola mosebetsi hape a tsepamisitse mehopolo hodima ntlafatso ya puo, tlhophiso le setaele a sebedisa tlalehopoeletso ho tswa ho bomphato ba hae ka phaposing.
 - hlahisa mokgwaritso e mengata ho ya ka moo a ka kgonang.
 - fana ka tlalehopoeletso ho bomphato wa hae a etse hloko ho ananela boiteko ba bona.
 - hlahisa mosebetsi wa hae o mohatong wa ho qetela, a sebedisitse tlalehopoeletso e tswang ho bomphato ba hae le titjhere.
 - bontsha le ho hlahloba ka tshehollo mosebetsi wa hae o mohatong wa ho qetela, a na le bomphato ba hae le titjhere.
-
- Hlahisa mosebetsi a etse hloko makgethe le tlhahiso e matlafaditsweng (j.k. bokantle, leqephe la dikahare, moralo, ditshwantsho tse loketseng jj.).
 - Sebedisa tsebo ya puo mehatong e fapaneng.

Kereiti 4

Sepheho sa ho lthuta sa 4 (Se tswela pele)

HO NGOLA

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa merero e mengata e phatlalletseng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mohatong wa lentswe:
 - a kgetha le ho sebedisa mefuta e fapaneng ya mantswe, a tswang boiphihlelong ba puo, diketsahalong, dipuong tsa bomphato ba hae phaposing le ba bang.

- Mohatong wa polelo:
 - a hodisa dipolelo ka hore a di kenye makgethi, mahlalosi, dipolelwanakgethi le dipolelwana;
 - a fetola ho tloha lekgatheng le leng ho ya ho le leng ka tsitlallelo le ka tshwanelo.

- Mohatong wa seratswana:
 - a sebedisa sehlooho le dipolelo tse se tshehetsang ho bopa tlamahano seratswaneng;
 - a sebedisa thutapuo e loketseng, mopeleto le matshwao a puo.

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mohatong wa lentswe:
 - a kgetha le ho etsa diteko ka mefuta e fapaneng ya mantswe a tswang mehloding e fapaneng.
 - sebedisa bukantswe le bukantswe e kenyelletsang kamano tsa moelelo tse kang malatodi le disinonime (mahlalosonngwe).
- Mohatong wa polelo:
 - a hodisa dipolelo ka hore a di kenya dipolelwana kgethi, polelwanaahlalosi le dipolelwanaabitso;
 - a kgona ho fetola lekgathe le leng ho ya ho le leng ka tsitlallelo le tshwanelo;
 - a sebedisa puo sebui le puo pehelo ka tshwanelo le ka bokgoni.
- Mohatong wa seratswana:
 - a ngola polelo ya sehlooho e kenyelletsang tlhahisoleseding e loketseng ho bopa seratswana se momahaneng.
 - a bontsha ditsela tse fapaneng tsa ho hokela diratswana.
 - sebedisa thutapuo, mopeleto le matshwao a ho bala a loketseng.

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mohatong wa lentswe:
 - a kgetha le ho etsa diteko ka mefuta e fapaneng ya mantswe a tswang tikolohong tsa ho ithuta tse ding, le tikolohong tseo a nang le thahasello le boiphihlelo ho tsona, tse fetisang moelelo ka ho hlaka le ka tshwanelo.
 - peleta mantswe a sebediswang kgafetsa ka nepo mme a lekola mopeleto wa mantswe a matjha.
- Mohatong wa polelo:
 - sebedisa mefuta e fapaneng ya dipolelokopane le dipolelomararane;
 - a hodisa dipolelo ka hore a di kenya makgethi le mahlalosi le dipolelwanaakgethi, hlalosi le dipolelwanaabitso;
 - a kgona ho fetola lekgathe le leng ho ya ho le leng ka tsitlallelo le tshwanelo;
 - a sebedisa leetsa le leetswa ka bokgoni;
 - Fetofetola tatellano ya mantswe bakeng sa tsepamiso le kgateello.
- Mohatong wa seratswana:
 - a ngola polelo ya sehlooho e kenyelletsang tlhahisoleseding e loketseng ho bopa seratswana se momahaneng;
 - a bontsha ditsela tse fapaneng tsa ho hokela diratswana mme di kenyelletsa bonono ba ditshwantsho ka tshwanelo ho bopa tema e felletseng.

Kereiti 4

Sepheho sa ho Ithuta sa 5

HO NAHANA LE FANA KA MABAKA
Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho nahana le ho fana ka mabaka:
 - buisana ka sesosa le sepheho ditemeng tse ngotsweng, le puo e sebedisitsweng ho di hlahisa (j.k. ha, Yaba....., haebe,);
 - hlwaya mekgwa e meng ya ho etsa ntho, a bolele hore hobaneng e ikgetha ho e meng, le hore e ikgetha jwang;
 - akanya meelelo e sa hlalotswang ka ho qaqileng mme a ka kgona ho hlalosa ka moo moelelo o fetisitsweng.

- Sebedisa puo ho batlisisa le ho utulla/hlwedisisa:
 - bopa dipotso ka sepheo sa ho fumana tlhahisoleseding e hlokwang;
 - lemoha mehlodi e loketseng ya tlhahisoleseding;
 - fumana tlhahisoleseding ka ho sebedisa mantswe a sehlooho kapa dikgopolokutlwisiso;
 - kgetha le ho lekodisa mehlodi e fapaneng bakeng sa mahlakore a fapaneng hodima sehlooho.

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho nahana le ho fana ka mabaka ka ho:
 - hlwaya sesosa le sephetho ditemeng tsa molomo le tse ngotsweng, a hlalose le kamano ya tsona;
 - etsa ditekanyetso tse thehilweng hodima tlhahisoleseding e tsejwang;
 - kgetholla pakeng tsa melemo le bobbe ba ntho e itseng, mme a hlalose le mabaka;
 - botsa le ho bopa mahlakore/dikgopolo tse fapaneng hodima dihlooho tse tlwaelehileng;
 - buisana ka kgahlamelo ya maemo a tema hodima tlhahisoleseding.

- Sebedisa puo ho batlisisa le ho utulla/hlwedisisa ka ho:
 - bopa dipotso tse loketseng ho tataisa dipatlisisong tsa tlhahisoleseding;
 - sebedisa dipotso tse botswang ka sepheo se itseng, ho bokella tlhahisoleseding;
 - botsa dipotsa ka tsela e nngwe ho fumana tlhahisoleseding e loketseng;
 - buisana ka moo dipotso tse botswang ka sepheo se itseng, di sebediswang ho fumana tlhahisoleseding;
 - batla tlhahisoleseding ho tswa mehloding e loketseng.

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho nahana le ho fana ka mabaka ka ho:
 - kgetholla sesosa le sephetho maamong a fapaneng ka hara dikharikhulamo yohle (maamong a fumanwang kharikhulamong tse ngata);
 - hlahisa maikutlo a bile a a tshheheta ka bopaki bo utlwahalang;
 - etsa ngangisano e lekalekanang ka dintlha tse loketseng, tse phephetsang;
 - bapisa dikgopolo tse thulanang/tse sa dumellaneng mme a fane ka mabaka;
 - botsisisa ka bonnete le sephetho sa maemo le boemo ba bangodi.

- Sebedisa puo ho batlisisa le ho utulla/hlwedisisa ka ho:
 - bopa dipotso tse hlokolosi tse phephetsang, tse batlang ditlhaloso tse ding;
 - botsa dipotso tse salang taba morao ho fumana dikarabo tse tebileng;
 - buisana ka bonnete ba tlhahisoleseding ka ho e bapisa le mehlodi e meng;
 - bapisa ka moo dipuo tse fapaneng di hlahisang dikgopolokutlwisiso tsa Ditikoloho tsa ho Ithuta tse fapaneng.

Kereiti 4

Sepheho sa ho lthuta sa 5 (Se tswela pele)

HO NAHANA LE FANA KA MABAKA
Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Hlophisa tlhahisoleseding ka ho:
 - buisana le ho bapisa tlhahisoleseding e tswang mehloding e fapaneng;
 - kgetha mehopollo e loketseng;
 - hlwaya mehlala ho tswa ditlhalosong;
 - beha tlhahisoleseding ka tatellano e nepahetseng;
 - kgutsufatsa tlhahisoleseding ka tsela tse fapaneng (j.k. didayakeramo, diratswana, mmapa ya tlhalohanyo, mananetafole);
 - etsa dikahlolo tse itshetlehileng hodima tlhahisoleseding e bile a etsa diqeto.

- Sebedisa puo ho nahana ka boiqapelo ka ho:
 - akanya hore ho tla latela eng kapa hore ntho e nngwe e tla fella jwang, a tshetlehile dikakanyo tsa hae hodima bopaki bo bokeleditsweng.
 - ntshetsa pele kgonahalo tse fapaneng kapa dibaka tsa moo ketsahalo e etsahallang maamong ao ho fanweng ka ona.
 - fumana ditsela tse ngata tsa ho hlahisa mehopollo ka ho sebedisa bukantswe ya malatodi le disinonime, a buisana ka diphapano tse hlokolosi tsa moelelo.

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Hlophisa tlhahisoleseding ka ho:
 - bokella le ho hlophisa ka mekga mehopolo e loketseng, a hlalosa mabaka a tshhetsang tlhophiso ya mekga;
 - kgetholla tlhahisoleseding e akaretsang ho e qohollehileng;
 - hlophisa tlhahisoleseding ka tlasa dihlooho tse fapaneng;
 - hlophisa lethathama la mehato kapa diketsahalo a nto hlalosa tatelano;
 - hlophisa tlhahisoleseding ka diratswana, mananetafole, lenane le bontshang tatellano ya nako diketsahalong, ditjhate kapa tema e nngwe le e nngwe e loketseng e hlahiswang ka kerafo;
 - hlahloba le ho etsa diqeto mme a hlalosa motheo wa tsona.
- Sebedisa puo ho nahana ka boiqapelo ka ho:
 - akanya kamoo sephetho se ka bang kateng kapa qetello ya ketsahalo e nang le mehato;
 - lepa se ka etsahalang maamong a boinahanelo/a inahanelwang;
 - nahana ka diketsahalo le dithuto tse fetileng, bakeng sa ho di sebedisa kamoso;
 - etsa diteko ka diphetho tsa puo tsa ntho tse bohuwang le modumo;
 - batlisisa kamano ya mantswe le dikgopolokutlwisiso ho fumana mahlakore a mang a dihlooho.

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Hlophisa tlhahisoleseding ka ho:
 - hlophisa tlhahisoleseding ka mekga le dihlopha, ebile a ka hlalosa hore tshebetso tseno tse nang le dikgato di fupereng eng, a fana ka mehlala ho tswa tikolohong tsa ho ithuta tse fapaneng;
 - bapisa le ho thulanya tlhahisoleseding le mehopolo mme a bontsha motheo wa papiso ya hae;
 - kopanya mehopolo e tswang mehloding e fapaneng, a etsa bonngwe bo momahaneng;
 - etsa diqeto le dikgothalletso;
 - tlosa tlhahisoleseding puong e nngwe, a e isa ho e nngwe;
 - fetola sebopeho sa tlhahisoleseding (j.k. ho tloha lenanetafoleng ho ya sebopeng se ngotsweng, ho tloha lenanetafoleng ho ya dikerafong jj.)
- Sebedisa puo ho nahana ka boiqapelo ka ho:
 - hlalosa seo a se bonang kelellong ya hae ka mora hoba a bale kapa a mamele tema.
 - qapa le ho hlalosa diphetho tse labalabelwang kapa diqetello.
 - akanya hape a fana ka mekgwa e meng ha a leka ho rarolla bothata.
 - etsa diteko ka puo, ka ditsela tse fapaneng, tse kang ho bopa mantswe a matjha dipuong tse fapaneng bakeng sa dikgopolokutlwisiso.

Kereiti 4

Sepheho sa ho lthuta sa 6

SEBOPEHO SA THUTAPUO LE TSHEBEDISO

Moithuti o kgona ho sebedisa medumo, mantswe, le thutapuo ho toloka/hlalosa ditema/ dingolwa.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka mantswe a:
 - sebedisa dihlongwapele, dikutu le dihlongwanthao/ dikatoloso ho bopa mantswe.
 - batlisisa qaleho ya mantswe (j.k. mantswe a adimilweng Aforekanseng le Senyesemaneng).
 - rekota/ngola mantswe bukantsweng ya hae, eo a iketseditseng yona.
 - sebedisa melao ya medumo le mopeleto ho peleta mantswe ka nepo.
 - sheba mopeleto bukantsweng.

- Sebetsa ka dipolelo a:
 - hlwaya moetsi le ketso polelong.
 - sebedisa makopanyi ho bopa dipolelokopane (j.k. o binne hamonate *kahoo* o fumane kgau)
 - sebedisa lehoketsi/lehokaetsi/lehokamoetsi le lekokaetsuwa/lehokamoetsuwa.
 - sebedisa mefuta e fapaneng ya dipolelo ka nepo le ka tshwanelo (dipehelo, dipotso, ditaelo, makalo)
 - hlwaya le ho sebedisa mabitso, maemedi, maetsi, mahlalosi, makgethi, mahokedi.
 - sebedisa makgathe ka nepo.
 - sebedisa puo sebui le puo pehelo.
 - sebedisa matshwao a puo ka nepo (matshwao a ditsejana bakeng sa puo sebui, sehonyetsi bakeng sa ho bontsha modumo o siilweng, (j.k. 'me bakeng sa mme).

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka mantswe a:
 - sebedisa dihlongwapele, dikutu le dihlongwanthao/dikatoloso ho bopa mantswe.
 - batlisisa qaleho ya mantswe (j.k. mantswe a adimilweng Aforekanseng le Senyese-maneng)
 - rekota/ngola mantswe bukantsweng ya hae, eo a iketseditseng yona.
 - sebedisa melao ya medumo le mopeleto ho peleta mantswe ka nepo.

- Sebetsa ka dipolelo a:
 - hlwaya moetsi le ketso polelong.
 - sebedisa lehokamoetsi le lehokamoetsuwa polelong e se nang moetsi le moetsuwa (empa a utlwisisa maemo ao).
 - hlwaya le ho sebedisa mabitso, maemedi, mahokedi, mabadi, le makopanyi.
 - sebedisa puo sebui le puo pehelo.
 - sebedisa makgathe ka nepo.
 - sebedisa matshwao a puo ka nepo (a momahanya tshebediso ya matshwao ao a seng a ithutile ona ho fihlela mona).

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka mantswe a:
 - sebedisa dihlongwapele, dikutu le dihlongwanthao/dikatoloso ho bopa mantswe.
 - batlisisa qaleho ya mantswe (j.k. mantswe a adimilweng Aforekanseng le Senyese-maneng).
 - rekota/ngola mantswe bukantsweng ya hae, eo a iketseditseng yona.
 - sebedisa melao ya medumo le mopeleto ho peleta mantswe ka nepo.

- Sebetsa ka dipolelo a:
 - sebedisa lehokamoetsi le lehokamoetsuwa polelong e se nang moetsi le moetsuwa (empa a utlwisisa maemo ao).
 - hlwaya le ho sebedisa mabitso, maemedi, mahokedi, mabadi, maetsi a bontshang ketso le makopanyi.
 - sebedisa makgathe ka nepo.
 - hlwaya le ho sebedisa dipolelo mararane tse nang le dipolelwana kutu le mefuta e meng ya dipolelwana, dipolelwana di kopantswe ka makopanyi j.k. mme o tla fihla ha letsatsi le dikela
 - sebedisa matshwao a puo - feelwane bakeng sa ho arola polelwana ho polelwana kutu.
 - sebedisa leetswa ka sepheo sa ho tsepamisa maikutlo ho moetsuwa j.k. Kgauta e rashwa Aforika Borwa.

Kereiti 4

Sepheho sa ho lthuta sa 6 (Se tswela pele)

SEBOPEHO SA THUTAPUO LE TSHEBEDISO

Moithuti o kgona ho sebedisa medumo, mantswe, le thutapuo ho toloka/hlalosa ditema/dingolwa.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka ditema a:
 - sebedisa dipolelo tsa sehlooho le tse tshhehetsang, ho bopa seratswana se momahaneng;
 - hokela dipolelo seratswaneng se tlamahaneng a sebedisa mantswe a kang, hape, qetellong, le maemedi.

- Ntshetsa pele temoho mme a sebedisa setaele ka ho:
 - sebedisa maele le dikapolelo ka tshwanelo.
 - sebedisa boemo bo loketseng ba sehalo.
 - utlwisisa le ho sebedisa mekgabisopuo e kang papiso (j.k. o motle ba tshomong).

- Bopa temoho e hlokolosi ya puo j.k. ho batlisisa tsela tse fapaneng tsa ho kopa motho ho etsa se itseng (a sebedisa, tlameha, o ka, jj.) a lekola hore mantswe ana a amana jwang le mmui le mmuiswa, sepheho sa ona ke sefe le hore ebe na a ka phephetswa.

Kereiti 5

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka ditema a:
 - sebedisa dipolelo tsa sehlooho le tse tshehetsang, ho bopa seratswana se momahaneng.
 - hokela dipolelo seratswaneng se tlamahaneng a sebedisa mantswe a kang, hape, qetellong, le maemedi.
 - tloha lekgatheng le leng, a ya ho le leng ka ho se fapohe le ka tshwanelo.
- Ntshetsa pele temoho le tshebediso ya setaele ka ho:
 - sebedisa maele le dikapolelo ka tshwanelo.
 - sebedisa puo e loketseng bakeng sa bamamedi, sepheo le maemo.
 - utlwisisa le ho sebedisa mekgabisopuo e kang mothofatso (j.k. lehodimo le llela hodima lefatshe)
- Bopa temoho e hlokolosi ya puo: j.k. ho batlisisa puo le ditshwantsho tse sebediswang ho bopa mehopolo e lehlakore le leng, e sa fetoheng, (e kang motho o kentswe diokgetlelapa, e kgethollang ka mmala kapa ka bong.

Kereiti 6

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka ditema a:
 - sebedisa dipolelo tsa sehlooho le tse tshehetsang, ho bopa seratswana se momahaneng.
 - hokela dipolelo seratswaneng se tlamahaneng a sebedisa mantswe a kang, hape, qetellong, le mahlalosongwe le malatodi.
 - tloha lekgatheng le leng, a ya ho le leng ka ho se fapohe le ka tshwanelo.
- Ntshetsa pele temoho le tshebediso ya setaele ka ho:
 - sebedisa maele le dikapolelo ka tshwanelo.
 - hlalosa ka moo puo e fetohang ka teng ho latela bamamedi, sepheo le maemo.
 - utlwisisa le ho sebedisa mekgabisopuo e kang serehello (j.k. Ngwana enwa ke ledimo la nnete).
- Bopa temoho e hlokolosi ya puo: j.k. ho batlisisa kamoo puo e sebedisitsweng ho bapatsa e leng hore e re kgothalletse ho reka dintho tseo re sa di hlokenng mme ka tsela e jwalo tikoloho e behwa kotsing.

KGAOLO YA 4

MOPHATO O PHAHAMENG

(KEREITI YA 7-9)

SELELEKELA

Mophatong ona baithuti ba matlafatsa le ho momahanya seo ba ithutileng sona dihlopheng tse tlase jwale ba itokisetsa ho tobana le thuto e phahameng le lefatshe la mosebetsi. Ba itokisetsa ho ba banka-karolo setjhabeng se lokolohileng/se nang le demokerasi, ho ba le saebo dintlheng tsa phedisano le boahisane tse jwaloka HIV/AIDS, mme ba be le saebo ka ditsela tse ahang. Ba lokela ho sebedisa puo bakeng sa mabaka a botho ba bona, ho phela setjhabeng; le mererong ya thuto e hlophisitsweng.

Ka tshebediso ya puo, baithuti ba lokela ho tseba:

- Seo ba ka se etsang bakeng sa mesebetsi; le menyetla ya ho ntshetsa thuto pele;
- Ditokelo le boikarabello ba bona jwalo ka baahi naheng ya demokerasi, le setjhabeng se nang le botjhaba bo fapaneng.

Tsepamiso ya maikutlo

Mophatong ona ho tsepamisitswe maikutlo hodima matlafatso kapa momahano, le kgodiso ya puo le tsebo ya ho bala le ho ngola. Qetellong ya sehlopha sa 9, baithuti ba lokela ho:

- Kgona ho ngola le ho bala bakeng sa merero e fapaneng; e phatlalletseng jwalo ka maemong a hlophisitsweng le a sa hlophiswang; le bakeng sa tshebediso setjhabeng le ho motho ka mong.
- Ba babadi ba nang le thahasello, ba kgonang ho tenyetsehella ka hohle, ba ka kgonang ho fumana le ho hlahloba tlhahisoleseding ka bobona.
- Ba bamamedi ba mafolofolo, ba sekasekang ka botebo; le dibui tsa puo tse nang le boitshepo mme ba be sedi maikutlong a bamamedi ba bona.
- Kgona ho hlopholla puo; ba utlwisise kamoo e sebetsang kateng; ba be ba kgone ho e sebedisa mererong ya bona.

DIPHETHO TSA HO ITHUTA

Sepheho sa ho Ithuta sa 1: Ho Mamela

Moithuti o kgona ho mamela bakeng sa ho fumana tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maemong a fapaneng.

Baithuti ba tla mamela ka mafolofolo, ka boitemoho le ka tshekatsheko e tebileng, ditemeng tse phatlalletseng tsa molomo mme ba kgutsufatse, ba ngole/rekote ba be ba di arabele.

Sepheho sa ho Ithuta sa 2: Ho Bua

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le ka katleho ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Baithuti ba tla bua ka boitshepo setjhabeng mme ba buisane/hokahane ka tshwanelo le ka katleho le ba bang. Sena se bohlokwa bakeng sa tikoloho ya mosebetsi le thuto e ntshetswang pele.

Sepheho sa ho Ithuta sa 3: Ho Bala le ho Boha

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi ho bokgabane ba botjhaba le ba maikutlo ditemeng.

Ho bala ke motheo wa ho ngola le mokgwa o ka sebediswang bakeng sa ha ho ithuta ha ka nako tsohle. Baithuti ba bale ditema tse ngata ho kenyeletsa ditema tsa Afrika Borwa le tsa matjhabeng tsa boiqapelo le tseo e seng tsa boiqapelo. Hona ho tla tshehetsa ntshetsopele ya puo ya baithuti, tsebokakaretso, le ho intshetsa pele ha baithuti.

Sepheho sa ho Ithuta sa 4: Ho Ngola

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng, tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa merero e meng e phatlalletseng.

Ho ngola ke mokgwa o mong wa ho itemoha le ho ithuta hape ke tsela ya ho buisana/ho hokahana. Hangata ke tsela kapa mokgwa oo baithuti ba hlahlojwang ka wona, ka lebaka leo, ho ngola ho bohlokwa bakeng sa thuto e ntshetswang pele le mosebetsi.

Sepheho sa ho Ithuta sa 5: Ho Nahana le ho Fana ka Mabaka

Moithuti o kgona ho sebedisa puo bakeng sa ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding le ho ithuteng.

Bokgoni bo hodisitsweng/ntsheditsweng pele haholo ba ho nahana le phadimeho ho tlhahisoleseding, ke monyako wa ho ithuta ka nako tsohle le ho fihlella Diphetho tsa Bohlokwa le tsa Ntshetsopele.

Sepheho sa ho Ithuta sa 6: Sebopeho sa Thutapuo le Tshebediso

Moithuti o kgona ho sebedisa medumo, mantswe le thutapuo ho bopa le ho toloka ditema.

Baithuti ba tla utulla mokgwa oo puo e sebedisang ka wona, ba nto hlahisa puo e kopanetsweng ya ho bua, hore ba tle ba kgone ho hlahloba ditema tsa bona le tse ding ka tshekatsheko e hlokolosi ho latela moelelo, katleho le nepahalo. Ba tla kgona hape le ho sebedisa tsebo ena ho etsa boitekelo ka puo bakeng sa ho bopa moelelo (ho tloha boemong ba lentswe le polelo ho ya ho tema kaofela) hore ba bone mokgwa oo tema le maemo a diketsahalo tsa yona di nyalanang kateng. Ba tla ela hloko mokgwa oo puo e fetohang ka wona ha nako e ntse e tsamaya le pakeng tsa ditso, le hore e fetoha jwang maemong a fapaneng.

MAEMO A TEKOLO LE DITEMA

Dikarolong tse latelang, Maemo a Tekolo a sephetho ka seng ho tla nehelanwa ka wona sehlopheng/kereiting kang. Mehlala ya ditema tse ka sebediswang bakeng sa ho ithuta puo ka tsela e hokahantsweng ho fanwe ka yona. Mehlala ena ha se yona feela, o ka eketsa ho ena ka ho kgetha ditema tse ding tse loketseng ebile di fumaneha.

Baithuti ba dihlopheng/dikereiting tsa 7, 8 le 9 ba lokela ho bala le ho boha mefuta e phatlaletseng ya ditema tsa Aforika Borwa le tsa matjhabeng ka bobedi, ho kenyeletswa le dibuka tse balwang tseo bana ba di balletsweng.

Kereiti ya 7

Ditema tse kgothaleditsweng

- Dipalekgutshwe
- Pale ya bophelo ba motho eo a ingoletseng yona le pale ya bophelo ba motho e ngotsweng ke motho e mong
- Padi tse kgutshwanyane
- Dithothokiso
- Ditshwantshiso tsa ketsahalo e le nngwe le tse pedi
- Ditshomo
- Dimite le dilegente
- Ditema tse kgutshwanyane tse kgethilweng tse jwalo ka tsa dimakasine, dikoranta, dipapatso le diposetara
- Dipuisano tsa radio

Kereiti ya 8

Ditema tse kgothaleditsweng

- Dipalekgutshwe
- Padi/pale
- Dithothokiso
- Tshwantshiso
- Ditshomo (moo ho hlokahalang)
- Thuto ya difilimi
- Ditema tse kgutshwanyane tse kgethilweng tse jwalo ka tsa dimakasine, dikoranta, dipapatso le diposetara, boroutjhara, puo), dipuisano tsa radio, dipontsho tsa thelevisheneng, le divideo tsa mmimo

Kereiti ya 9

Ditema tse kgothaleditsweng

- Dipalekgutshwe
- Padi/pale e bolelele bo feletseng
- Dithothokiso
- Tshwantshiso ya diketsahalo tse tharo ho ya ho tse hlano
- Ditshomo (moo ho hlokahalang)
- Thuto ya difilimi
- Ditema tse kgutshwanyane tse kgethilweng tse jwaloka tsa dimakasine, dikoranta, dipapatso, puo ya hlahisoleseding, puo, ditshwantshiso tsa radio, ditshwantshiso tsa televisheneng, mananeo a ikgethang a itshetlehileng hodima dintlha tsa nnete le divideo tsa mmimo

DIKAHARE TSA DITEMA

Ho tswa mefuteng e mengata ya ditema tse akareditsweng, moithuti o lokela ho ba le boitemohelo ba:

- Tikoloho e anafetseng le e nepahetseng ya phedisano le nalane, e hodisang kutlwisiso ya lefa la puo.
- Meralo e rarahaneng le e tshehetsang e meng.
- Mefuta e fapaneng ya mokotaba, e phepetsang, e tsosolosang; le e hodisang kutlwisiso e hlokokolosi ya makgabane.
- Baphetwa ba matla maemong a dikamano tse hodisitsweng hantle
- Maikutlo a loketseng le a mefutafuta, sehalo le tshebediso ya puo
- Mekgwa e fapaneng ya ho ngola (ditaele) e nang le dibopeho tse fapaneng tsa dipolelo.
- Tlotlontswe e phepetsang le tshebediso e nepahetseng ya maele.
- Mefuta e fapaneng ya mekgabisopuo le maele.
- Mefuta e fapaneng ya dibopeho tsa thothokiso, thothokisong tse kgethilweng
- Ditema tse bohuwang (ho kenyelleditswe le difilimi), tse bontshang dintlha tse kang tshebediso ya mmala o motsho le o mosweu; ho bonahale bohlokwa ba ka moo filimi e bopehileng; kganya e sebediswang; motswako wa mmala o pepeswang ditshwantshong; tse itshohlometsang, (tse kenang di potlakile) haholoholo filiming le tsela eo e kwalwang, ka yona.
- Ditema tse sebedisang ditshwantsho le mongolo (le mekgwa e meng ya ho buisana) meralong ya tsona.
- Ditema tse kgontshang baithuti ho utulla ditso le ho phatlalatsa melaetsa e tlwaelehileng.
- Tshebediso e fapaneng ya puo le dintlha:
 - Mokgwa oo puo e bopang moelelo ka wona - mongodi o nka ntlhakemo mme a behe babadi boemong ba ho bopa moelelo ka tsela e itseng.
 - Mokgwa oo babadi ba ipopelang moelelo ho tswa dingolweng, kamoo ba tlisang boiphihlelo/boitemohelo ba bona le makgabane dingolweng.
 - Ditsela tsa ho ntsha maikutlo ka dingolwa ka tshebediso ya kutlwisiso e hlokokolosi ya ho bopa le ho tolokwa ha dingolwa (j.k. ho hana mokgwa o bontshang melaetsa ya bosebedisi, bong le kgethollo ya mmala).
 - Mefuta ya puo: mefuta e tsamaelanang le tikoloho, puo e sebediswang ke batho ba dilemo tse itseng, le ho tshwaetsana ha puo.

Kereiti 7

Sepetho sa ho lthuta sa 1

HO MAMELA

Moithuti o kgona ho mamela ho fumana tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maamong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela le ho ananela (natefelwa) ditema tse hlahisang maikutlo; tsa boiqapelo le tse phetang pale (j.k pina e phetang pale, palekgutshwe, ditshomo).

- Mamela ka mafolofolo le ka hloko bakeng sa ho fumana tlhahisoleseding e itseng le melaetsa ya sehlooho; mme a be a arabele ka tshwanelo j.k:
 - ho ngola ntlhanyana tse itseng tsa bohlokwa; ho kgutsufatsa; le ho fetisa ditaba ka tshwanelo.
 - nahanisisa ka mehopollo; a botsa dipotsa tse tebileng le mehopollo e phephetsang moo ho hlokehang.

- Elellwa ka moo ditema tse tlwaelehileng tse buuwang di hlophisitsweng, mme a hlalosa matshwao a itseng a bohlokwa j.k (tsa bolepi, tshupiso ya tsela, metlae, le dipina). Sena se tla kenyeletsa kelohlolo ya disebediswa tse sebedisitsweng ho hlahisa keketeho/tshehiso tse jwaloka ho sebedisa kgefutso le mela e bonojana e bontshang sefuthu le ho hlwaya tshebediso ya ditlamorao tsa modumo ho dingolwa tse fapaneng tse ka mamelwang le ho bonwa.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tsena ha moithuti a:

- Mamela le ho ananela (natefelwa) ditema tse buuwang tse phephetsang; tsa boiqapelo le tse behanang leseding (j.k. dithothokiso, dithothokiso tsa ho phafa, dipale tse nang di dikgaolo tse ka bang pedi kapa tse tharo, tshwantshiso ya seyalemoya, puo e kgutshwanyane, papatso ya seyalemoya le dikganyetsano).
- Mamela ka mafolofolo le ka hloko bakeng sa ho fumana tlhahisoleseding e itseng le melaetsa ya sehlooho; mme a be a arabele ka tshwanelo j.k.
 - ho ngola ntlhanyana tse itseng tsa bohlokwa; ho kgutsufatsa; le ho etsa diqeto
 - nahanisisa ka mehopolo; a botsa dipotso tse fuputsang le mehopolo e phepetsang moo ho hlokehang.
- Utlwisisa ka moo ditema tse tlwaelehileng tse buuwang di hlophisitsweng ka teng, mme a hlalosa matshwao a itseng a bohlokwa j.k. (dipalekgutshwe, dithothokiso tsa ho phafa le puo e kgutshwanyane). Sena se tla kenyeletsa kelohlolo ya disebediswa tse sebedisitsweng ho hlahisa keketeho/tshehiso tse jwaloka ho sebedisa mela e bonojana e bontshang sefuthu, phoqo le phetheletso le ho hlwaya, ho eellwa le ho sekaseka tshebediso ya ditlamorao tsa modumo ho dingolwa tse fapaneng tse ka mamelwang le ho bonwa.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Mamela le ho ananela (natefelwa) ditema tse buuwang tse fapaneng tsa boiqapelo le tse behanang leseding tsa boemo bo rarahaneng (j.k. tshwantshiso ya seyalemoya, pontsho tsa puo, mananeo a ikgethang a itshetlehileng hodima dintlha tsa nnete dithothokiso, tse jwalo ka dithothokiso tse tshwantshiswang le ho lekolwa hape ha dibuka).
- Mamela ka mafolofolo le ka hloko bakeng sa ho fumana tlhahisoleseding e itseng le melaetsa ya sehlooho; mme a be a arabele ka tshwanelo j.k.
 - ho etsa diqeto;
 - nahanisisa ka tlhahisoleseding le mehopolo; a botsa dipotso tse fuputsang le mehopolo e phepetsang moo ho hlokehang.
- Sekaseka le ho bapisa ka moo ditema tse fapaneng le tse buuwang di hlophisitsweng ka teng, le matshwao a itseng a bohlokwa a tema ka nngwe j.k. (dipalekgutshwe, pina e phetang pale, puo e kgutshwanyane, pontsho tsa puo, tshwantshiso ya seyalemoya, kgaso ya ditaba, le dikganyetsano). Sena se tla kenyeletsa kelohlolo ya disebediswa tse sebedisitsweng ho hlahisa keketeho/tshehiso tse jwaloka ho sebedisa mantswa a tshwanang a nang le meeelo e fapaneng bakeng sa ho qabola, phoqo le polelo e seng maemong a lekanang le se buuwang, ho sekaseka le ho bapisa ditlamorao tsa modumo ho dingolwa tse fapaneng tse ka mamelwang le ho bonwa.

Kereiti 7

Sepheho sa ho lthuta sa 1 (Se tswela pele)

HO MAMELA

Moithuti o kgona ho mamela ho fumana tlhahisoleseding, boithabiso le ho arabela ka tshwanelo le ka tshekatsheko e tebileng maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Hlwaya le ho toloka ka nepo tshebediso ya mawa a ho bua o sa sebedise puo (j.k. tshebediso ya sefahleho ho bontsha seo o ratang ho se bua, ketsiso le bophahamo ba lentse).
- Hlwaya mantswe a itseng, dipolelwana le dipolelo tse susumetsang bamamedi le ho hlalosa ditlamorao tsa tshutshumetso eo (j.k. puo e bontshang maikutlo, ho bontsha phapang pakeng tsa dintlha le maikutlo, ho elellwa tshekamelo e itseng le leeme).
- Elellwa le ho amohela mefuta e fapaneng ya puo e jwaloka mokgwa o fapaneng wa ho qapodisa, puo ya tikoloho e itseng le puo ya batho ba dilemong tse itseng.
- Hlwaya maemo a bokgabane, boahisane le setso a dingolwa tse kgethilweng.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Hlwaya le ho buisana ka tshebediso ya mawa a ho bua o sa sebedise puo (j.k. ho shebana ka mahlo, tshebediso ya ditho tsa mmele ho fetisa molaetsa, sehalo sa lentswe, le kgefutso).
- Hlwaya mabaka a kgetho ya sebui ya mantswe a itseng, dipolelwana le dipolelo ho susumetsa bamamedi le ho hlalosa ditlamorao tsa tshutshumetso eo (j.k. puo e susumetsang, ho bontsha, phapang pakeng tsa dintlha le maikutlo, ho hlwaya ntlhakemo ya sebui le ho elellwa tshekamelo e itseng le leeme).
- Elellwa le ho amohela mefuta e phatlaletseng e mengata ebile e fapane ya puo e jwalo ka mokgwa wa ho qapodisa, puo ya tikoloho e itseng le ho buisana ka puo ya batho ba dilemong tse itseng.
- Hlwaya maemo a bokgabane, boahisane le setso a dingolwa tse fapaneng.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Hlwaya le ho buisana ka tshusumetso ya mawa a ho bua o sa sebedise puo (j.k. ho shebana ka mahlo), tshebediso ya ditho tsa mmele ho etsa puo, tshebediso ya sebaka, sehalo sa lentswe, le motsamao wa puo (speech tempo).
- Buisana ka mabaka a kgetho ya sebui ya mantswe a itseng, dipolelwana, dipolelo le tshusumetso e nang le setaele se itseng ho susumetsa bamamedi le ho hlalosa ditlamorao tsa tshutshumetso eo (j.k. tshebediso ya ka boomo ya mantswe a phelekanyetsanang, ho bontsha phapang pakeng tsa dintlha le maikutlo, ho hlwaya ntlhakemo ya sebui, ho elellwa le ho buisana ka tshekamelo e itseng, leeme le dintlha tse hlokang motheo o tsitsitseng wa nnete).
- Elellwa le ho amohela mefuta e phatlaletseng e mengata e bile e fapane ya puo e jwalo ka mokgwa wa ho qapodisa le puo ya tikoloho e itseng le ho shebana le nepahalo ya puo ya batho ba dilemong tse itseng.
- Hlwaya le ho buisana ka maemo a bokgabane, boahisane le setso a dingolwa tse mofuta.

Kereiti 7

Sepetho sa ho lthuta sa 2

HO BUA

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le nepahalo ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Buisana ka mehopolole maikutlo ka ho di bolela ka boitshepi le ka thuso e itseng, a sebedisa mefuta e kgethilweng ya dingolwa tse buuwang (j.k.dipale, metlae le ditshwantshiso).

- Buisana ka mehopolole, dintlha le maikutlo ka ho hlaka, le ka ho nepahala ho itseng le ho tshwarahana ha ditaba ho itseng a sebedisa mefuta e mmalwana ya ditema/ dingolwa tse buuwang tsa dintlha tseo e leng tsa nnete (j.k. ditherisano le diphehisano tse kgutshwanyane).

- Bontsha bokgoni ba motheo ho mefuta e kgethilweng ya dingolwa tse buuwang a:
 - bontsha hlahlamano e nepahetseng ya ditaelo tsa molomo le ditlhaloso.
 - ntsha diphehisano/dikganyetsano tse nang le moelelo.
 - ntshetsa pele teko ka dipotso tse hlophisitsweng le baithuti mmoho le yena a sebedisa dipotso tse bonojana, a mamela a bile a ngola dintlhanyana tsa bohlokwa fatshe ka hloko.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Buisana ka mehopolo le maikutlo ka boiqapelo le ho bolela ka boitshepi bo boholo le ka thuso e fokoditsweng, a sebedisa mefuta e kgethilweng ya dingolwa tse buuwang (j.k. ditshwantshiso, bonketsisane le dipina).
- Buisana ka mehopolo, dintlha le maikutlo ka ho hlaka, ho nepahala le ho tshwarahana ha ditaba ho phahameng dihloohong tse qholotsang maikutlo a sebedisa mefuta ya ditema/dingolwa tse buuwang tsa dintlha tseo e leng tsa nnete (j.k. ditherisano le dikganyetsano).
- Bontsha bokgoni ba motheo ho mefuta e phatlaletseng ya dingolwa tse buuwang a:
 - bontsha hlahlamano e nepahetseng ya ditaelo tse rarahaneng tsa molomo le ditlhaloso.
 - hlalosa hore teko ya se itseng e etswa jwang
 - ntshetsa pele teko ka dipotso tse hlophisitsweng le maloko a setjhaba a sebedisa mawa a motheo a ho botsana dipotso tse hlophisitsweng.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Buisana ka mehopolo le maikutlo ka boiqapelo le ho bolela ka boitshepi le boipuso, a sebedisa mefuta e phatlaletseng ya dingolwa tse buuwang (j.k. ditshwantshiso le dithothokiso).
- Buisana ka mehopolo, dintlha le maikutlo ka ho nepahala le ho tshwarahana ha ditaba dihloohong tse qholotsang maikutlo a sebedisa mefuta ya ditema/dingolwa tse ngata tse buuwang tsa dintlha tseo e leng tsa nnete (j.k. tlhaloso ya diketsahalo tsa thekenologi tse jwalo ka mekgwa ya ho sebedisa khomputara kapa video).
- Bontsha bokgoni bo tswetseng pele ho mefuta e phatlaletseng ya dingolwa tse buuwang ka ho:
 - hlalosa diketsahalo tsa thekenologi le ho batlisisa mehopolo e rarahaneng ka tsela e behilweng ka hlahlamano e hantle, (j.k. mokgwa wa ho sebedisa khomputara);
 - ntshetsa pele tshebediso ya teko ka dipotso tse hlophisitsweng a sebedisa mawa a tswetseng pele a ho hlahloba ka dipotso tseo (j.k. ho botsa dipotso tse qholotsang maikutlo).

Kereiti 7

Sepheho sa ho lthuta sa 2 (Se tswela pele)

HO BUA

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le nepahalo ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Bontsha bokgoni ba mantlha ba ho phedisana ka ho ikakgela ka setotswana ho ditherisano, dipuisano, dipuisano tsa dipotso tse hlophisitsweng, le dikganyet-sano tsa sehlopha/ mokgopi mme ha a ntse a etsa jwalo a:
 - sebitsana le dintlha tsa bohlokwa (j.k. dintlha tsa phedisano le bomorabe tse tsamaelanang le ditokelo tsa tikeloho le botho).
 - nka dikarolo tse fapaneng
 - dumela maikutlo a mang
 - hlalosa ntlhakemo ya hae
 - nehelana ka tshekatsheko ya hae ya maikutlo a ba bang
 - bontsha moedi ka ho botsa dipotso, nehelana ka kgetho, ho tlohela dikarabelo di buletswe bohle, ho bontsha tjantjello ya sebele
 - bontsha kutlwelobohloko ho ditokelo le maikutlo a ba bang
 - phephetsa ba sa bontsheng kutlwelobohloko kapa ba sebedisang puo ka kgethollo

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Bontsha bokgoni bo phatlaletseng ba ho phedisano ka ho ikakgela ka setotswana ho ditherisano, dipuisano, dikganyetsano le diphuputso tsa sehlopha/mokgopi mme ha a ntse a etsa jwalo a:
 - sebetsana le dintlha tsa bohlokwa (j.k. dintlha tsa phedisano le bomorabe tse tsamaelanang le ditokelo tsa tikoloho le botho).
 - botsa dipotso tse lokelang
 - nka dikarolo tse fapaneng
 - dumela maikutlo a mang le ho hanana le ona ka mokgwa o imametseng ha ho hlokeha
 - tshehetsa ntlhakemo ya hae ka mabaka
 - nehelana ka tshekatsheko ya maikutlo a hae le ho amohela tshekatsheko ya maikutlo a ba bang
 - kgona ho susumetsa ba bang
 - bontsha moedi ka ho botsa dipotso ho hlakisa moelelo, nehelana ka kgetho, ho tlohela dikarabelo di buletswe bohle, ho bontsha tjantjello ya sebele
 - bontsha kutlwelobohloko dipuisanong ho ditokelo le maikutlo a ba bang ha ho hlokahala
 - phephetsa ba sa bontsheng kutlwelobohloko kapa tshebediso ya puo ka kgethollo

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Bontsha bokgoni bo phatlaletseng ba phedisano e rarahaneng ka ho ikakgela ka setotswana ho ditherisano, dipuisano, dikganyetsano, teko ya dipotso tse hlophisitsweng tsa sehlopha/mokgopi le diphuputso mme ha a ntse a etsa jwalo a:
 - sebetsana le dintlha tsa bohlokwa (j.k. dintlha tsa phedisano le bomorabe tse tsamaelanang le ditokelo tsa tikoloho le botho).
 - botsa dipotso tse qholotsang maikutlo
 - etella pele ditherisano
 - buisana ka diphapang ho fihlela ntlhakemo e le nngwe
 - tshehetsa ntlhakemo ya hae ka mabaka o sebedisa bopaki le maikutlo a tshwanang ho tswa ho baithuti mmoho a bontsha tenyetseho ho amoheleng tumellano
 - amohela diphephetso le tshekatsheko ya - maikutlo a hae moo ho loketseng
 - bontsha moedi ka ho botsa dipotso, maikutlo a moikutlwapelo, ho beha dipotso ka mokgwa o itseng ho hlakisa moelelo, nehelana ka kgetho, ho tlohela dikarabelo di buletswe bohle.
 - arohanya hore ke neng moo a lokelang ho bontsha kutlwelobohloko ho ditokelo le maikutlo a ba bang le ho phephetsa ho sa bontshe kutlwelobohloko kapa tshebediso ya kgethollo

Kereiti 7

Sepheho sa ho lthuta sa 2 (Se tswela pele)

HO BUA

Moithuti o kgona ho buisana ka boitshepo le nepahalo ka puo e buuwang maemong a fapaneng.

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Nehelana ka puo ya molomo a sebedisa boemo bo itseng ba nepahalo le boiqapelo, a tsepamisitse maikutlo ho:
 - qapodiso e hlakileng le e utlwahalang
 - kgefutso
 - phetoho ho lebelo la ho bua le ho phahama ha lentswe
 - sepheo le bamamedi
 - seemo le ho bua ka tshebediso ya ditho tsa mmele
 - ditlwaelo tse fapaneng tsa phedisano le setso
 - disebediswa tse nepahetseng tsa papiso tse jwalo ka sehlohlolo le motheo

- Elellwa le ho hlalosa katleho ya hae ya ho buisana/fetisa molaetsa ka puisano.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Nehelana ka puo ya molomo a sebedisa boemo bo boholo ba nepahalo le boiqapelo, a tsepamisitse maikutlo ho:
 - qapodiso e hlakileng le e utlwahalang
 - kgefutso
 - phetoho ho lebelo la ho bua le ho phahama ha lentswe
 - sepheo le bamamedi
 - seemo le ho bua ka tshebediso ya ditho tsa mmele
 - mekgwa e fapaneng ya ho bua ditaba/ho etsa puo
 - sehalo
 - ditlwaelo tse fapaneng tsa phedisano le setso
 - disebediswa tse nepahetseng tsa papiso tse jwalo ka sehlohlolo, motheo le pheteletso (ho hodisa bakeng sa ho fana ka ditlamorao tse itseng)
- Hlwaya le ho hlalosa matshwao a nang le seabo ho katleho ya hae ya ho buisana/fetisa molaetsa ka puisano

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tsena sena ha moithuti a:

- Nehelana ka puo ya molomo ka boitshepo le ka boiqapelo, a tsepamisitse maikutlo ho:
 - kgefutso le phetoho ho lebelo la ho bua le ho phahama ha lentswe dintlheng tsa sehlooho.
 - Sepheo le bamamedi
 - seemo, ketsiso, ho bua ka tshebediso ya ditho tsa mmele le ho bontsha ka mahlong ho hohela tjantjello ya bamamedi
 - mekgwa e fapaneng ya bua ditaba/ho etsa puo
 - Sehalo
 - boemo bo itseng ba ho latela melawana
 - ditlwaelo tse fapaneng tsa phedisano le setso
 - disebediswa tse nepahetseng tsa papiso tse jwalo ka sehlohlolo, motheo, pheteletso le dipotso tse sa hlokeng karabo/tse ikarabang.
- Hlahloba katleho ya hae ya ho buisana/fetisa molaetsa ka puisano le ho etsa dintlafatso ho yona.

Kereiti 7

Sepheho sa ho lthuta sa 3

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Moithuti o tla bala ka boithaopo, a balla boithabiso le ho fumana tlhahisoleseding ho phatlalla le mefuta e fapaneng ya ditema eo a ithutileng yona, a hlalosa ho ntsha maikutlo ha hae ebile a hlalosa mefuta ya dingolwa eo a e ratang.
- Balla hodimo kapa a bala o thotse bakeng sa maemo a fapaneng a sebedisa mawa a loketseng a ho bala (j.k. ho di okola hodimo, ho kena ho tsona ka botebo, ho lepa, temoso ya tema le dikakanyo)
- Hlwaya sepheo, bamamedi le maemo a tema/sengolwa.
- Bontsha kutlwisiso ya dingolwa tsa tlhahisoleseding ka ho:
 - hlwaya mohopolo wa sehlooho le ho hlalosa mokgwa oo dintlha di tshehetsang mohopolo oo wa sehlooho.
- Hlwaya mefuta ya dingolwa e fapaneng le matshwao a tsona a sehlooho le ho hlalosa kamoo sengolwa/tema e hlophiswang ka teng (j.k. dithothokiso, ditema tsa dikoranta, le ditema tse kgutshwanyana tsa dimakazine).

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Moithuti o tla bala ka boithaopo, a balla boithabiso le ho fumana tlhahisoleseding ho phatlalla le ditema tse fapaneng tseo a ithutileng tsona, a hlalosa ho ntsha maikutlo ha hae ebile a hlalosa mefuta ya dingolwa eo a e ratang a nto kgothaletsa ba bang ho bala dingolwa tseo.
- Balla hodimo kapa a bala o thotse bakeng sa maemo a fapaneng a momahanya mawa a loketseng a ho bala a bopilweng dikereiting tse fatshe.
- Buisana ka sepheo, bamamedi le maemo a tema/sengolwa.
- Bontsha kutlwisiso ya dingolwa tsa tlhahisoleseding ka ho:
 - hlwaya mohopolo wa sehlooho le ho hlalosa mokgwa oo dintlha di tshhetsang mohopolo oo wa sehlooho.
 - fatisisa mohopolo ka dipotso moo ho hlokahalang.
 - etsa kahlolo le ho nka diqeto ka mohopolo a itshetlehile hodima bopaki.
 - Hlwaya le ho hlalosa ntlhakemo tse fapaneng.
- Hlalosa mokgwa oo karolo tsa sehlooho le ho hlophiswa ha mefuta e fapaneng ya dingolwa ho bang le seabo ka teng ho mokgwa oo sengolwa se sebetsang ka teng (j.k. dithothokiso, dipale tse kgutshwanyane, ditema tsa dikoranta, mangolo, pina tse phethang taba, le ho shejwa botjha ha dibuka).

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Moithuti o tla bala ka boithaopo le ka botebo a balla boithabiso le ho fumana tlhahisoleseding ho phatlalla le mefuta e fapaneng ya ditema eo a ithutileng yona, a bapisa ho ntsha maikutlo ha hae ebile a etsa dikgothaletso tse tshheditsweng ka mabaka ho ba bang.
- Balla hodimo kapa a bala o thotse ntle le thuso bakeng sa maemo a fapaneng a momahanya mawa a loketseng a ho bala a bopilweng dikereiting tse fatshe.
- Buisana le ho hlalosa sepheo, bamamedi le maemo a tema/sengolwa.
- Bontsha kutlwisiso ya dingolwa tse ngata tsa tlhahisoleseding ka ho:
 - hlwaya mohopolo wa sehlooho le ho hlalosa mokgwa oo dintlha di tshhetsang mohopolo oo wa sehlooho.
 - hlahloba mohopolo.
 - buisana ka ntlhakemo tse fapaneng.
- Buisana ka mefuta e fapaneng ya dingolwa le ho hlalosa mokgwa oo karolo tsa sehlooho di hlophiswang ka teng le ho ba le seabo ho mokgwa oo sengolwa se sebetsang ka teng (j.k. dithothokiso tse telele, dipale tse kgutshwanyane, ditema tsa dikoranta, didayari, mangolo, ho shejwa botjha ho dibuka le ditshwantshiso tse kgutshwanyane).

Kereiti 7

Sepheho sa ho lthuta sa 3 (Se tswela pele)

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Bontsha kutlwisiso ya dingolwa/ditema, sepheo sa tsona le dikamano tsa tsona ho bophelo ba hae ka ho buisana ka poloto, mokotaba, baphetwa le sebaka sa moo diketsahalo di etsahallang teng.

- Hlwaya le ho buisana ka mawa a sebediswang ho bopa ditlamorao tse itseng ho dingolwa tse kgethilweng ho tse bonwang, tse ngotsweng le tse haswang hangata tse jwaloka:
 - mekgwa e bonolo ya bongodi le tshebediso ya puo (j.k. papadi ya mantswe, le ngodiso)
 - karolo tsa moralo (j.k. kgetho ya moo o ka behang setshwantsho teng, tshebediso ya boholo ba ho tlanya, boholo ba mongolo le tshebediso ya mmala).
 - mawa a khamera le a filimi (j.k. ho kwalwa, ho atametsa le ho hodisa setshwantsho hore se tle se hlahelle hantle ha ho nkwa ditshwantsho.

- Ntsha maikutlo ka tshekatsheko temeng/dingolweng
 - hlwaya ntlhakemo ya mongodi
 - hlwaya molaetsa o patehileng sengolweng
 - hlwaya tshekamelo le leeme le pepeneneng
 - hlwaya mekgwa eo mongodi a bopang ho balwa ha sengolwa ka kgetho ya mantswe e hlokolosi

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Bontsha kutlwisiso ya dingolwa/ditema, sepheo sa tsona le dikamano tsa tsona ho bophelo ba hae ka ho buisana ka poloto, mokotaba, makgabane, baphetwa le sebaka sa moo diketsahalo di etsahallang teng.
- Sekaseka/manolla mawa a sebediswang ho bopa ditlamorao tse itseng ho dingolwa tse bonwang, tse ngotsweng le tse haswang hangata tse jwaloka:
 - katleho ya mekgwa e bonolo ya bongodi le tshebediso ya puo.
 - ditlamorao tsa karolo tsa moralo (j.k. mofuta le moo o ka behang mosebetsi wa bonono teng, le tshebediso ya mmala).
 - ditlamorao tsa mawa a khamera le a filimi (j.k. ho kwalwa, ho atametsa le ho hodisa setshwantsho hore se tle se hlahelle hantle ha ho nkwa ditshwantsho, moo khamera e behwang teng ha ho nkuwa ditshwantsho le ho hetla/ho kgutlela morao.
- Ntsha maikutlo ka tshekatsheko dingolweng
 - buisana ka ntlhakemo ya mongodi
 - buisana ka molaetsa o patehileng sengolweng le tshekamelo le leeme
 - buisana ka kamoo maemo a sengolwa a tshwaetsang molaetsa.
 - hlwaya se siilweng/se sa kenngwang dingolweng le ho hlalosa mabaka a seo.
 - botsa hore nao dumellana le molaetsa o ka hara sengolwa na.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Bontsha kutlwisiso ya dingolwa/ditema, sepheo sa tsona le dikamano tsa tsona ho bophelo ba hae ka ho manolla ntshetsopele ya poloto, mokotaba, makgabane, baphetwa le sebaka sa moo diketsahalo di etsahallang teng.
- Hlwaya le ho buisana ka mawa a sebediswang ho bopa ditlamorao tse itseng ho dingolwa tse bonwang, tse ngotsweng le tse haswang hangata tse jwaloka:
 - katleho ya mekgwa e bonolo ya bongodi le tshebediso ya puo.
 - ditlamorao tsa karolo tsa moralo (j.k. moo o ka behang sengolwa le mosebetsi wa bonono teng).
 - ditlamorao tsa mawa a khamera le a filimi (j.k. ntlhakemo ya ditaba, ho kgantsha, ho etsisa diphoofolo, lebelo, ho kopanngwa ha motlanyo, modumo le ditshwantsho).
- Ntsha maikutlo ka tshekatsheko dingolweng:
 - hlahloba ntlhakemo ya mongodi
 - hlahloba molaetsa o patehileng sengolweng, tshekamelo le leeme le ho nehelana ka maikutlo a hae le mekgwa e meng e ka sebediswang.
 - buisana ka mokgwa oo maemo a phedisano le setso a tshwaetsang molaetsa.

Kereiti 7

Sephetho sa ho lthuta sa 3 (Se tswela pele)

HO BALA LE HO BOHA

Moithuti o kgona ho bala le ho boha, ho fumana tlhahisoleseding le boithabiso hape a arabele ka bohlokolosi makgabaneng a botjhaba le maikutlo ditemeng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Hlwaya le ho buisana ka dintlha tsa phedisano, setso, tikoloho le bomorabe tse fumanwang kahara sengolwa (jwalekaha se hlahiswang ke matshwao a fapaneng a sengolwa a jwalo ka dikahare, puo, mosebetsi wa botaki le hlahiso ya baphetwa).
- Bontsha bokgoning ba hae jwaloka mmadi.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Buisana ka dintlha tsa phedisano le setso, tikoloho le bomorabe tse fumanwang kahara sengolwa a nto hlwaya matshwao a sengolwa a jereng makgabane a tsamaelanang le wona (j.k. dikahare, puo, mosebetsi wa botaki, ntlhakemo le hlahiso ya baphetwa).
- Bontsha le ho buisana ka bokgoni ba hae jwalo ka mmadi.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Etsa kahlolo ka dintlha tsa phedisano le setso, tikoloho le bomorabe tse fumanwang ka hara sengolwa le ho buisana ka ditlamorao tsa sengolwa ho mmadi le matshwao a sengolwa a bopang ditlamorao tsena (j.k. dikahare, puo, mosebetsi wa botaki, ntlhakemo le hlahiso ya baphetwa).
- Bontsha le ho hlahloba bokgoni ba hae jwalo ka mmadi.

Kereiti 7

Sepetho sa ho lthuta sa 4

HO NGOLA

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa merero e mengata e phatlalletseng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Ngola mefuta e kgethilweng ya ditema tsa kgopolelo ho:
 - bontsha kgopolelo, mehopolole le maikutlo ka yena le ka ba bang.
 - utulla tshebediso ya puo ya ho bopa le ya ho bapala ka tshebediso ya meqoqo e phetang taba le e hlalosang, ka didayari, mangolo a setswalle, puisano, dikhathuni tsa dithothokiso, temana ya mela e mehlano e qabolang le dipina.
- Hlahisa mefuta e kgethilweng ya ditema tsa dintlha tse ngotsweng le tse sebedisang motlanyo le ditshwantsho bakeng sa mabaka a mangata a sebedisa matshwao a bonwang le a moralo moo ho lokelang ka tshebediso ya pehelo ya dipaki, diposetare, papatso, ho bala buka botjha hape, diresepe le ditaello tsa papadi e itseng.
- Bontsha bokgoni ba motheo ho matshwao a kgethilweng a ho ngola a dumellanang le mofuta wa tema (j.k. ho theha sebaka moo diketsahalo di etsahallang teng le tema ho meqoqo ya phetelo, a kgona ho bontsha morethetho le raeme thothokisong, a sebedisa puo e otlohileng ka ditlhaloso tse bonolo a bile a bontsha tatelano ho tsamaiso ya ditaba).

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Ngola mefuta e fapaneng ya ditema tsa kgopolelo ho:
 - bontsha kgopolelo, mehopolo le maikutlo ka yena le ka ba bang.
 - utulla tshebediso ya puo ya ho bopa, ho sekaseka ka hloko le ya ho bapala ka tshebediso ya meqoqo e phetang taba le e hlalolang, puisano, dithothokiso, dipina le mangolo.
- Hlahisa mefuta e phatlaletseng ya ditema tsa dintlha tse ngotsweng le tse sebedisang motlanyo le ditshwantsho bakeng sa mabaka a mangata a sebedisa mefuta ya matshwao a bonwang le a moralo moo ho lokelang ka tshebediso ya diketsahalo tse phethwang, diraporoto tsa diporojeke tsa dipatlisiso, diphamfolete, diposetara, le ho bala buka botjha hape.
- Bontsha bokgoni ba motheo ho matshwao a fapaneng a ho ngola a dumellanang le mofuta wa tema (j.k. ho tsebisa baphetwa, ho theha sebaka moo diketsahalo di etsahallang teng le ho hlahisa tema ho meqoqo ya phetelo, a sebedisa le papiso e bonolo thothokisong.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Ngola mefuta e fapaneng e bile e phatlaletse ya ditema tsa kgopolelo ho:
 - bontsha kgopolelo, mehopolo le maikutlo ka yena le ka ba bang.
 - utulla tshebediso ya puo ya ho bopa, ho sekaseka ka hloko le ya ho bapala ka tshebediso ya meqoqo e phetang taba le e hlalolang, puisano, dithothokiso, dipina, dipalekgutshwe tsa motheo, mangolo, tshwantshiso e nang le medumo le ditlamorao tse bonwang tsa tlatsetso.
- Hlahisa mefuta e phatlaletseng ya ditema tsa dintlha tse ngotsweng le tse sebedisang motlanyo le ditshwantsho bakeng sa mabaka a mangata a sebedisa mefuta e phatlaletseng ya matshwao a bonwang le a moralo moo ho lokelang ka tshebediso ya di e-meile, diraporoto ka dintlha tse ntseng di etsahala, dipapatso, diposetara, ho bala buka botjha hape, ho lekolwa botjha ha difilimi, pehelo ya dipaki, raporoto tsa dikoranta, CV, ditaba tse tla tshohlwa kopanong le metsotso ya kopano.
- Bontsha bokgoni bo tswetseng pele ho matshwao a fapaneng a ho ngola a dumellanang le mofuta wa tema (j.k. ho hlahisa baphetwa, ho theha sebaka moo diketsahalo di etsahallang teng le ho hlahisa tema ho meqoqo ya phetelo, a sebedisa le papiso e phatlaletseng ho ngolweng ha thothokiso ya hae.

Kereiti 7

Sepheho sa ho lthuta sa 4 (Se tswela pele)

HO NGOLA

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa merero e mengata e phatlalletseng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa ketsahalo ya ho ngola ka thuso le kopanelo ho hlahisa ditema ka ho:
 - kgetha le ho utulla dihlooho ka dipuisano tse tebileng, sebedisa dimmapa tsa hlalohanyo le manane.
 - sebedisa ditema tse ding e le malebela bakeng sa ho ngola.
 - hlopha le ho hlahisa dihlooho ka ho sebedisa tlhahisoleseding ho tswa mohloding o mong.
 - hlophisa mehopolo ka ho e nyalanya ho sebediswa tatelano e nolofaditsweng ho hlahisa meralo ya pele.
 - bontsha meralong, a etse hloko sepheo, bamamedi, tshebediso ya puo, hlophiso e hlalohantsweng le ho lekola botjha ka nepo.

- Bontsha le ho buisana ka ho ngola ha hae le ha baithutimmoho le yena a bontsha kelohloko ho ditokelo le maikutlo a ba bang.

- Bala ka sepheo sa ho lokisa diphoso ho moralo wa ho qetela ka ho sebedisa tsebo ya puo maemong a itseng, o tsepamisitse maikutlo ho thutapuo, tshebediso ya matshwao a ho bala, mopeleto le tlotlontswe e loketseng kereiti eo.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa ketsahalo ya ho ngola ka kopanelo le ka boyena ho hlahisa ditema ka ho:
 - kgetha le ho utulla dihlooho ka dipuisano tse tebileng, a sebedisa dimmapa tsa hlahohanyo le manane.
 - sebedisa ditema tse rarahanang ka potlako e le malebela.
 - hlopha le ho hlahisa dihlooho tse loketseng ka ho sebedisa tlhahisoleseding ho tswa mehloding e meng.
 - hlophisa mehopolo ka ho e nyalanya ho sebediswa tatelano ho hlahisa meralo ya pele.
 - bontsha meralong e mengata, a etse hloko sepheo, bamamedi, tshebediso ya puo, tshekamelo, hlophiso e rarahaneng le matshwao a mmalwa a nolofetseng a setaele le ho lekola botjha ka nepo.
- Bontsha ka tshekatsheko e hlokolosi ho ngola ha hae le ha baithutimmoho le yena, a etse ditshitshinyo a bile a bontsha kelohloko ho ditokelo le maikutlo a ba bang.
- Bala ka sepheo sa ho lokisa diphoso ho moralo ka ho sebedisa tsebo ya puo maamong a itseng a loketseng kereiti eo.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa ketsahalo ya ho ngola ka boyena ntle le mathata ho hlahisa ditema tse rarahaneng ka ho:
 - kgetha le ho utulla dihlooho tse rarahaneng ka dipuisano tse tebileng, a sebedisa manane le dintlha tsa bohlokwa.
 - sebedisa ditema tse rarahanang ka potlako e le malebela.
 - hlopha le ho hlahisa dihlooho, a kgetha tlhahisoleseding e loketseng ho tswa mehloding e fapaneng.
 - hlophisa mehopolo ka ho e nyalanya le ho hlahlamanya ka nepo ho hlahisa meralo e mengata.
 - sekaseka/manolla meralo e mengata, a etse hloko sepheo, bamamedi, ntlhakemo, moo mmadi a behilweng teng, tshebediso ya puo, tshekamelo, hlophiso e rarahaneng le matshwao a mmalwa a rarahaneng a setaele le ho lekola botjha ka nepo.
- Sekaseka/manolla ho ngola ha hae le ha baithutimmoho le yena, a hlahlobe a be a etse ditshitshinyo a ntse a bontsha kelohloko ho ditokelo le maikutlo a ba bang.
- Bala ka sepheo sa ho lokisa diphoso ho moralo wa ho qetela ka ho sebedisa tsebo ya puo maamong a itseng a loketseng kereiti eo.

Kereiti 7

Sepheho sa ho lthuta sa 4
(Se tswela pele)

HO NGOLA

Moithuti o kgona ho ngola ditema tse fapaneng tsa dintlha le tsa boiqapelo bakeng sa merero e mengata e phatlalletseng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Phatlalatsa seetswa sa ho qetela, a tsepamisitse maikutlo ho tlhahiso setjhabeng le matshwao a moralo.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Phatlalatsa seetswa sa ho qetela, a tsepamisitse maikutlo ho tlhahiso setjhabeng e ahang le matshwao a fapaneng a moralo.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Phatlalatsa seetswa sa ho qetela, a tsepamisitse maikutlo ho mefuta e rarananeng ya tlhahiso setjhabeng le matshwao a moralo.

Kereiti 7

Sepetho sa ho Ithuta sa 5

HO NAHANA LE FANA KA MABAKA

Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo bakeng sa ho nahana le ho fana ka mabaka ka ho:
 - etsa qeto le ho ntsha moelelo, le ho hlalosa maikemisetso a mongodi ka ho toloka ditema tse bonwang le tse mamelwang kharikhulamong yohle.
 - hlalosa sesosa le ditlamorao.
 - bapisa le ho sekaseka kgetho ya hae ka ho etsa qeto ya hore ke mokgwa ofe o molemo ho eo o ka kgethang ho yona
 - hlahisa le ho bopa ntlhakemo ya hae e hlakileng.
 - tshehetsa ngangisano ka mefuta e fapaneng ya bopaki (j.k. dipalopalo le tse ding)
 - sebedisa dipotso ho hlahisa ho nahana ha hae kapa ha ba bang.
 - sebedisa dibopeho tse nepahetseng tsa puo ho hlahisa menahano e rarahaneng (j.k. tshebediso ya dipheho mohlala: 'ha eba disebediswa di ne di arolwa ka nepo, re ka be re sena botlokotsebe bo bokana).

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo bakeng sa ho nahana le ho fana ka mabaka ka ho:
 - sebedisa bokgoni ba ho nahana le ho fana ka mabaka maamong a fapaneng ho kgabahanya le kharikhulamong yohle.
 - buisana le ho hlalosa lehlakore leo mongodi a shebang ditaba ka lona le sebaka seo a shebang ditaba a le hona teng mefuteng e fapaneng ya dingolwa.
 - hlalosa le ho buisana ka sesosa le ditlamorao (j.k. 'hobaneng ha sena e le sesosa sa...?')
 - nehelana ka ngangisano e hanyetsang mme a fana ka mabaka (j.k. ke hanana le sena hobana...mme ke tshehetsa maikutlo a ka ka...)
 - eellwa le ho hlalosa hobaneng tlhahisoleseding e ka nkuwa e le ya dintlha kapa e totobetseng.
 - sebedisa boitemohelo ba hae ho tshehetsa ntlhakemo ya hae.
 - botsa le ho akanya, ho rarolla mathata, le ho hlahisa bokgoni ba ho nahana ka dintlha tse rarahaneng, mehopollo, le maikutlo (j.k. dintlha tsa ditokelo tsa botho, dintlha tsa tikoloho, mathata a motho ka boyena le dihlooho tse kgabahanyang le kharikhulamo).

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo bakeng sa ho nahana le ho fana ka mabaka ka ho:
 - sebedisa bokgoni ba ho nahana le ho fana ka mabaka maamong a fapaneng kharikhulamong yohle le maamong a motho ka boyena.
 - hlwaya le ho hlalosa ntlha eo mongodi a itshetlehileng ka yona le lehlakore leo mongodi a shebang ditaba ka lona le mefuteng e mengata ya dingolwa
 - manolla ka botebo ka sesosa le ditlamorao, bongoding ba dingolwa le dingolweng kharikhulamong yohle (j.k. ho sheba sesosa ka botebo/ho feta ka nqane ho tse pepeneneng)
 - hlahisa le ho sebedisa ngangisano ka ditsela tse tla:
 - ▶ etsa tatelano e hlake ho mmadi le ho momamedi.
 - ▶ lebella dikarabelo le kganyetso.
 - nehelana ngangisano e hanyetsang le ho fana ka mekgwa e meng e ka sebediswang.
 - sebedisa tlhahiso leseding ya dintlha tsa nnete le ho toloka manane a se itseng ka boitshepo bo holang bakeng sa ho tshehetsa ngangisano.
 - sebedisa boitemohelo ba hae le ho bo fapanya le ba bang ho bontsha/hlakisa ntlhakemo.
 - sebedisa dipotso, dikakanyo le ho manolla bakeng sa ho hlahisa ho nahana ho hlokolosi, le ho rarolla mathata.

Kereiti 7

Sephetho sa ho Ithuta sa 5 (Se tswela pele)

HO NAHANA LE FANA KA MABAKA
Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho batlisisa le ho utulla ka ho:
 - hlwaya tlhahisoleseding e hlokalang ho thusa ho batlisisa bothata.
 - sebedisa mantswe le dikgopolokutlwisiso tsa sehlooho ho kgetha mohlodi wa tlhahisoleseding
 - mamela, ho bala, le ho boha ditema ho tswa mehloding e fapaneng bakeng sa ho bokella le ho kgetha mehopolo.
 - sebedisa mawa le ditlwaelo tse nepahetseng tsa dipatlisiso ha a kopitsa tlhahisoleseding ho tswa mehloding (j.k. direkoto, mongodi, dihlooho, mohla, baphatlalatsi, dinomoro tsa maqephe, website le tse ding).
 - sebetsa ka diporojeke tse hokahantsweng ho kgabahanya le Ditikoloho tse ding tsa ho Ithuta mme a hlahise sehlahiswa se tlamahantsweng.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho batlisisa le ho utulla ka ho:
 - botsa dipotso ka dintlha tsa lefatshe le tse ka hara kharikhulamo yohle (j.k. tshebediso ya thupa, diphehisano tsa tikoloho le tse ding)
 - bapisa le ho sekaseka kgetho ya hae ka ho sheba mekgwa e mengata eo a ka e sebedisang.
 - etsa dipatlisiso ka boyena ka hara kharikhulamo yohle.
 - batla le ho fumana tlhahisoleseding ho tswa mehloding e mengata (j.k. diyalemoya, internete, dingolwa tse ngotsweng tsa mefuta, dilaaborari le tse ding).
 - ntlafatsa le ho matlafatsa tshebediso ya mawa le ditlwaelo tse nepahetseng ha a kopitsa tlhahisoleseding ho tswa mehloding (j.k. direkoto, mongodi, dihlooho, mohla, baphatlalatsi, dinomoro tsa maqephe, website le tse ding).
 - sebetsa ka diporojeke tse rarahaneng ka hara Ditikoloho tse ding tsa ho Ithuta mme a hlahise sehlahiswa se tlamahantsweng.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho batlisisa le ho utulla ka ho:
 - botsa dipotso tse phephetsang ka dintlha tsa lefatshe le tse ka hara kharikhulamo yohle (j.k. HIV/AIDS, ho nyoloha ha diphahello tsa theko).
 - elellwa ha sebui kapa mohlodi o le botemengata, a sebedisa bopaki ho feta tekano kapa a etsa ditaba tse se nang bopaki/motheo o tsitsitseng a bile a botsa dipotso ho fumana tlhahisoleseding e nepahetseng haholo.
 - botsisisa le ho sekaseka kgetho tse teng
 - utulla mekgwa e fapaneng ya ho rala, hlophisa, le ho fana ka dipatlisiso ho sehlooho (bakeng sa Dipuo le Tikoloho tse ding tsa ho Ithuta).
 - ela hloko mahlakore a fapaneng ha a kgetha tlhahisoleseding.
 - atolosa mehlodi le mekgwa ya ho fumana tlhahisoleseding e loketseng (j.k. kgaso ya elektroniki le tse ding tse jwalo ka moo ho bolokilweng dikoranta tsa kgale, le difilimi tse hlophisitsweng, dilaaborari tse ipabolang ka se itseng le tse ding).
 - sebetsa ka diporojeke tse rarahaneng ka hara Ditikoloho tse ding tsa ho Ithuta mme a hlahise sehlahiswa se tlamahantsweng.

Kereiti 7

Sepheho sa ho lthuta sa 5 (Se tswela pele)

HO NAHANA LE FANA KA MABAKA
Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsana le tlhahisoleseding ka ho:
 - rekota tlhahisoleseding ka sebopeho seo ho ka bang bonolo ho e fumana (j.k. manane, mmapa tsa hlalohanyo, dintlha tsa bohlokwa tse qoholotsweng, dikgutsufatso le tse ding).
 - hlophisa tlhahisoleseding ka nepo (j.k. ho ya ka nako, bohlokwa le tse ding)
 - fetola tlhahisoleseding ho tswa ho sebopeho se seng ho ya ho se seng kapa puo ho ya ho e nngwe (j.k. ho fetola mmapa wa kelello ho o isa ho seratswana, lenane o le fetolele ho kgutsufatso).
 - bontsha ka tshekatsheko e hlokolosi ka ho arola le ho phephetsa mehopollo.
 - bapisa ntlhakemo tse fapaneng, le ho hlwaya diphapano le ditshwano.
 - sebedisa puo e nepahetseng ho etsa dipapiso (j.k. 'ha jwalo feela', 'ka nngwe' 'ho seng jwalo')
 - kgetha tlhahisoleseding e maamong a hodimo le e loketseng ka ho fetisisa ho tswa mehloping e fapaneng le bathong, le ho tlamahanya diphehiso le mehopollo ya hae a etse sehlahiswa se tshwarahaneng.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsana le tlhahisoleseding ka ho:
 - etsa diteko ka mefuta e mengata ya ho nka dintlha tsa bohlokwa le ho etsa lenane la dintlha tsa bohlokwa (j.k. ho ngola dintlha tsa bohlokwa maamong a fapaneng a sebedisa dikgutsufatso bakeng sa lebelo leo mmui a buang ka lona);
 - tsepamisa maikutlo ho dintlha tsa ho itsebahatsa
 - qotsa le ho tlamahanya tlhahisoleseding, a sebedisa bokgoni ba ho mamela, ho bala, le ba ho boha;
 - fetola tlhahisoleseding ho tswa ho sebopeho kapa puo e nngwe ho ya ho e nngwe (j.k. ho fetola dikhoutu le ho fetolela puo);
 - kgutsufatsa tlhahisoleseding kapa mohopolo ka ho kgetha, ho akaretsa, ho hlophisa, le ho hlwaya diphoso ho seetswa;
 - bopa mehopolo ka molomo/ho bua le ka ho ngola, ka ditsela tse phahamang ka ho rarahana, a sebedisa tsebo ya puo (j.k. ho tloha ho tshebediso ya dipolelonolo ho ya ho ya dipolelokopane).

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsana le tlhahisoleseding ka ho:
 - hlahisa bokgoni ba ho nka dintlha tsa bohlokwa le ho etsa lenane la dintlha tsa bohlokwa (j.k. ho kgetha tatellano, hlophisa le ho bokella tlhahisoleseding ka ho sebedisa manane, mmapa ya hlalohanyo, dikerafo le tse ding), a bile e kenyeletsa lengolo le biletsang motho kgotla le dintlha tsa ho tsebahatsa;
 - kgetha tlhahisoleseding e maamong a hodimo le e loketseng ka ho fetisisa ho tswa mehloding e fapaneng le bathong, le ho tlamahanya diphehiso le mehopolo ya hae a etse sehlahiswa se tshwarahaneng;
 - fetola tlhahisoleseding ho tswa ho sebopeho se seng ho ya ho se seng kapa puo ho ya ho e nngwe (j.k. ho fetola dikhoutu le ho fetolela puo);
 - hlahloba botshepehi le ho nepahala ha tlhahisoleseding ho tswa ho tse tlantsweng le mehlodi e meng ya kgaso (j.k. ka dintlha tse ntseng di etsahala hona jwale);
 - ngola le ho bua a sebedisa puo e ntseng e rarahana ho ya pele le dibopeho tsa thutapuo bakeng sa hlakisetso le seetswa.

Kereiti 7

Sepetho sa ho Ithuta sa 5 (Se tswela pele)

HO NAHANA LE FANA KA MABAKA
Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Nahana ka boiqapelo ka ho:
 - etsa mohopolo, ho lepa, ho iketsetsa kgopolotaba, le ho totobatsa/ho hatella ho bopa moelelo le ho rarolla mathata;
 - sebedisa ho ngola ho hlahisa mohopolo (j.k. lesedinyana, dipuisano tse tebileng, ho ngolo ka bolokolohi le mmapa wa hlalohanyo);
 - akanya kgonahalo le mekgwa e meng ho hodisa ho nahana (ka kakanyo le ho nahanela);
 - ela hloko diphapano le ho di sebedisa ka katleho (j.k. diphapano ho boitemohelo, setso, ditabatabelo le botho ba motho);
 - sebedisa puo ka hara kharikhulamo yohle ho rarolla mathata (j.k. ho fetohela puong e nngwe ha o ntse o bua);
 - bapisa mokgwa oo dipuo tse fapaneng di sebedisang mareo kateng ditikolohong tse fapaneng tsa ho ithuta, le ho bopa tlamahanyo ho thusa ka kutlwisiso le ho thusa ho rarolla mathata.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Nahana ka boiqapelo ka ho:
 - etsa mohopolopono, ho lepa, ho iketsetsa kgopolotaba, le ho utlwisisa ka kelohloko ho bopa moelelo le ho rarolla mathata;
 - akanya kgonahalo le mekgwa e meng ho hodisa ho nahana (ka kakanyo le ho nahanela);
 - ela hloko diphapano le ho di sebedisa ka katleho le ka nepo (j.k. diphapano ho boitemohelo, setso, ditabatabelo le botho ba motho);
 - ngola ka ho etsa diteko ho batlisisa mohopolo, maikutlo, le boitemohelo bo akantsweng;
 - bapisa mokgwa oo dipuo tse fapaneng di sebedisang mareo kateng ditikolohong tsohle tsa ho ithuta, le ho bopa tlamahanyo ho thusa ka kutlwisiso le ho thusa ho rarolla mathata.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Nahana ka boiqapelo ka ho:
 - etsa mohopolopono, ho lepa, ho iketsetsa kgopolotaba, le ho utlwisisa ka kelohloko e holang ho bopa moelelo le ho rarolla mathata.
 - akanya kgonahalo le mekgwa e meng ho hodisa ho nahana (ka kakanyo le ho nahanela);
 - sebedisa mekgwa e fapaneng ho utulla le ho hodisa mehopolo (j.k. ho ngola, ho taka, ho tantsha, le bonketsisane);
 - ela hloko diphapano le ho tlamahanya hore a di sebedise ka katleho le ka nepo (j.k. diphapano ho boitemohelo, setso, ditabatabelo le botho ba motho);
 - bapisa mokgwa oo dipuo tse fapaneng di sebedisang dikgopolokutlwisiso kateng ditikolohong tsohle tsa ho ithuta, le ho ho bopa tlamahanyo ho thusa ka kutlwisiso le ho thusa ho rarolla mathata.

Kereiti 7

Sephetho sa ho lthuta sa 5 (Se tswela pele)

HO NAHANA LE FANA KA MABAKA
Moithuti o kgona ho sebedisa puo ho nahana, ho fana ka mabaka, ho fumana, ho hlophisa le ho sebedisa tlhahisoleseding ho ithuteng.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho nahana/bontsha se itseng ka ho:
 - nahana ka seo a se utlwileng kapa a se badileng a nto botsa dipotso tse phephetsang;
 - nahana ka ntshetsopele ya bokgoni ba hae jwaloka sebui, momamadi, le mongodi maamong a tlwaelehileng a nto hlwaya dikarolo tseo a lokelang ho di ntlafatsa;
 - nahana ka matla a motho ka mong a ho ba le seabo ho diketsahalo tsa sehlopha a nto hlwaya menyetla ya ntshetsopele.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho nahana/bontsha se itseng ka ho:
 - nahana ka seo a se utlwileng kapa a se badileng a nto botsa dipotso tse hlokolosi le ho phephetsa mehopolo;
 - nahana ka ntshetsopele ya bokgoni ba hae jwaloka sebui, momamadi, le mongodi maamong a mangata a fapaneng a nto hlwaya dikarolo tseo a lokelang ho di ntlafatsa;
 - tlamahanya monahano o itshetlehileng ho matla a motho ka mong a ho ba le seabo ho diketsahalo tsa sehlopha a nto hlwaya menyetla e mengatanyana ya ntshetsopele.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebedisa puo ho nahana/bontsha se itseng ka ho:
 - nahana le ho hlahloba boleng le nepahalo ya tlhahisoleseding mosebetsing wa hae le wa baithutimmoho le yena;
 - lekola botjha ho bala ka hloko ha hae, bokgoni ba ho ngola le ho mamela, ditlwaelo le boitemohelo, a nto bontsha matla le ditikoloho tse hlokang ho ntshetswa pele;
 - nahana le ho botsa dipotso tse hlokolosi le ho phephetsa mehopolo (ho kenyeletsa phephetso ya mehopolo e sekametseng hlakoreng le le leng) ho se bonwang, se mamelwang le se balwang;
 - fetola mehopolo ya hae moo ho hlokaahalang, ka mora ho utlwa kapa ho bala mehopolo ya ba bang.

Kereiti 7

Sepetho sa ho lthuta sa 6

SEBOPEHO SA THUTAPUO LE TSHEBEDISO

Moithuti o kgona ho sebedisa medumo, mantswe, le thutapuo ho toloka/hlalosa ditema/dingolwa.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka mantswe ka ho:
 - sebedisa mawa a fapaneng ho peleta mantswe a sa tlwaelehang;
 - ipopela lenane la hae la mopeleto le bukantswe ka hara kharikhulamo yohle;
 - sebedisa bukantswe le bukantswe ya mahlalasonngwe le malatodi (*thesaurus*) ho phahamisa le ho ntlafatsa mopeleto;
 - sebedisa dikgutsufatso tse tlwaelehileng le mantswe a bopilweng ka ditlhaku tse qalang mabitso a itseng ka nepo;
 - hlwaya le ho sebedisa mantswe a leloko le le leng le mantswe a tswang tikolohong e le nngwe ya ho ithuta maamong a itseng hore a bope tlotlontswe e ka sebediswang moelelong o itseng;
 - hlwaya mefuta ya dihlongwapele le dihlongwanthao ho bontsha moelelo o itseng;
 - manolla kamoo dipuo di adimang mantswe dipuong tse ding, le ka moo mantswe a matjha a botjwang kateng le ho sebedisa mantswe ana ka nepo.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebeta ka mantswe ka ho:
 - Sebedisa mawa a mefuta e fapaneng ho peleta mantswe a sa tlwaelehang;
 - ipopela lenane la hae la mopeleto le bukantswe ka hara kharikhulamo yohle a nto hlalosa hore ke mantswe a feng a mo fang mathata;
 - sebedisa bukantswe le bukantswe ya mahlalosongwe le malatodi ka katleho bakeng sa dipatlisiso tsa tlotlontswe le mopeleto;
 - sebedisa dikgutsufatso tse tlwaelehileng le mantswe a bopilweng ka ditlhaku tse qalang mabitso a itseng ka nepo;
 - sebedisa mantswe a leloko le le leng le mantswe a tswang tikolohong e le nngwe ya ho ithuta maamong a itseng hore a bope tlotlontswe e ka sebediswang moeelong o itseng;
 - sebedisa dihlongwapele le dihlongwanthao ho bontsha moelelo o itseng;
 - hlalosa ka moo dipuo di adimang mantswe dipuong tse ding, le ka moo mantswe a matjha a boptjwang ka teng.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebeta ka mantswe ka ho:
 - sebedisa mawa a mefuta e fapaneng ho peleta mantswe a sa tlwaelehang le ho hlalosa mawa ao a sebedisitsweng;
 - ipopela lenane la hae la mopeleto le bukantswe ka hara kharikhulamo yohle a nto sekaseka/manolla hore ke mantswe a mofuta o feng a fanang ka mathata;
 - sebedisa bukantswe le bukantswe ya mahlalosongwe le malatodi ka katleho le ka boitshepo nako le nako bakeng sa dipatlisiso tsa tlotlontswe, tshimoloho le ntshetsopele ya mantswe;
 - sebedisa dikgutsufatso tse tlwaelehileng le mantswe a bopilweng ka ditlhaku tse qalang mabitso a itseng ka nepo;
 - hlalosa le ho sebedisa mantswe a leloko le le leng le mantswe a tswang tikolohong e le nngwe ya ho ithuta ho hlahisa tlotlontswe e ka sebediswang moeelong o itseng;
 - sebedisa dihlongwapele le dihlongwanthao tse tlwaelehileng ho bontsha moelelo o itseng;
 - buisana ka ka moo dipuo di adimang mantswe dipuong tse ding ka teng, mokgwa oo mantswe a fetolang moelelo ka wona ha nako e ntse e tsamaya le ka moo mantswe a matjha a botjwang ka teng.

Kereiti 7

Sepheho sa ho lthuta sa 6 (Se tswela pele)

SEBOPEHO SA THUTAPUO LE TSHEBEDISO

Moithuti o kgona ho sebedisa medumo, mantswe, le thutapuo ho toloka/hlalosa ditema/dingolwa.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka dipolelo ka ho:
 - hlwaya le ho sebedisa mabitso, maetsi, mathusi, makgethi, maemedi, mahokedi, makopanyi, malahlelwa, makalo, leetsisamodumo, lebadi.
 - hlwaya le ho sebedisa mefuta ya dipolelwana ka nepo le ka tshwanelo (j.k Ha a le lemo tse tharo ke ha mmae a hlokahala).
 - hlwaya le ho sebedisa dipolelwanakgethi le maamanyi (baithuit ba hlotseng papading ke ba haeso).
 - Sebedisa mefuta e fapaneng ya dipolelo tse jwaloka tse behang, tse botsang, tse laelang le tsa makalo.
 - hlwaya le ho sebedisa dikarolwana tsa polelo tse jwaloka moetsi, ketso, moetsuwa, puosebui, dipolelo le dipolelwana.
 - sebedisa mefuta e mengata ya matshwao a ho bala (j.k tlami, feelo).

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka dipolelo ka ho:
 - hlwaya le ho sebedisa mabitso, maetsi, mathusi, makgethi, maemedi, mahokedi, makopanyi, malahlelwa, makalo, leetsisamodumo, lebadi.
 - hlwaya le ho sebedisa mefuta ya dipolelwana ka nepo le ka tshwanelo (j.k. Kaha o ne a se a siilwe ke nako, o ile a lokela ke ho robala moo).
 - hlwaya le ho sebedisa dipolelwanakgethi le maamanyi (batho ba dutseng fatshe ba thabile).
 - sekaseka/manolla phapang ya thutapuo pakeng tsa dipolelo tse behang, tse botsang, tse laelang le tsa makalo.
 - hlwaya le ho sebedisa dikarolwana tsa polelo tse jwaloka moetsi, ketso, moetsuwa, dipolelo le dipolelwana.
 - sebedisa mefuta e mengata ya matshwao a ho bala (j.k. feelwana ho arola lentswe le bulang polelo kapa polelwana ho tswa karolong ya sehlooho ya polelo, le ho arola mantswe le dipolelwana tlhahlanong ya polelong

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka dipolelo ka ho:
 - hlwaya le ho sebedisa mabitso, maetsi, mathusi, makgethi, maemedi, mahokedi, makopanyi, malahlelwa, makalo, leetsisamodumo, le lebadi dipolelong.
 - sebedisa mefuta ya dipolelwana ka nepo le ka tshwanelo (j.k. Ha e ka ya na, ke tla nka sekgele).
 - sebedisa leetswa (passive voice) ho tsepamisa maikutlo ho moetsuwa polelong (j.k. Kgauta e rafshwa Aforika Borwa) le ho tlosa moetsi polelong (j.k. Monna o ne a utlwiswa bohloko)
 - sekaseka/manolla phapang ya thutapuo pakeng tsa dipolelo tse behang, tse botsang, tse laelang le tsa makalo
 - hlwaya le ho sekaseka/manolla dikarolwana tsa polelo tse jwaloka moetsi, ketso, moetsuwa, dipolelo le dipolelwana le ho hlalosa mosebetsi wa polelwana ka nngwe.
 - sebedisa mefuta e mengata ya matshwao a ho bala ka nepo (j.k. feelo, masakana ho bontsha mantswe a kahare ho ona).

Kereiti 7

Sepheho sa ho lthuta sa 6 (Se tswela pele)

SEBOPEHO SA THUTAPUO LE TSHEBEDISO

Moithuti o kgona ho sebedisa medumo, mantswe, le thutapuo ho toloka/hlalosa ditema/dingolwa.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka ditema ka ho:
 - fetola tshebediso ya sehlooho le dipolelo tse tshehetsang (j.k. ho beha sehlooho sa dipolelo qetellong) ho hlalisa temana e tshwarahaneng.
 - sebedisa mantswe a kopanyang jwaloka 'le ha ho le jwalo' ho bopa tatelano ya monahano e nepahetseng ka hara seratswana.
 - hokela dipolelo ho diratswana tse tshwarahanang a sebedisa, mantswe ao hangata a sebediswang a le sehlopha, phetapheto ya mantswe le maemedi.
 - latedisa ditemana ka hlahlamano e nepahetseng ho bopa ditema tse telele.
- Ntshetsapele temoho ya tshebediso le setaele ka ho:
 - sebedisa dipolelo tse fapaneng tse nang le bolele bo fapaneng.
 - hlwaya pakeng tsa puo e hlophisitsweng le e sa hlophiswang.
 - sebedisa maele le dikapolelo tsa puo ka nepo.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka ditema ka ho:
 - fetola tshebediso ya sehlooho le dipolelo tse tshehetsang (j.k. ho beha sehlooho sa dipolelo qetellong) ho hlahisa temana e tshwarahaneng.
 - sebedisa mantswa a kopanyang jwalo ka 'ka hoo' ho bopa tatelano ya monahano e nepahetseng ka hara seratswana.
 - hokela dipolelo ho diratswana tse tshwarahanang a sebedisa, mantswa a hokelang, le mantswa ao hangata a sebediswang ka sehlopha.
 - latedisa ditemana ka hlahlamanano e nepahetseng ho bopa ditema tse telele.
- Ntshetsapele temoho ya tshebediso le setaele ka ho:
 - hlalosa le ho sebedisa dipolelo tse fapaneng tse nang le bolele bo fapaneng.
 - hlwaya pakeng tsa puo e hlophisitsweng le e sa hlophiswang o nto sebedisa setaele se nepahetseng bakeng sa ho ngola le ho bua.
 - sebedisa maele le dikapolelo ka nepo le ka boiqapelo.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Sebetsa ka ditema ka ho:
 - fetola tshebediso ya sehlooho le dipolelo tse tshehetsang (j.k. ho beha sehlooho sa dipolelo qetellong) ho hlahisa temana e tshwarahaneng.
 - sebedisa mantswa a kopanyang jwalo ka 'eitse' ho bopa tatelano ya monahano e nepahetseng ka hara seratswana.
 - hokela dipolelo ho diratswana tse tshwarahanang a sebedisa, mantswa a hokelang a jwalo ka 'le ha ho le jwalo', mahlalosoangwe le malatodi, le ho pheta mantswa.
- Ntshetsapele temoho ya tshebediso le setaele ka ho:
 - sebedisa dipolelo tse nang le bolele bo fapaneng le ho sekaseka/manolla mofuta ya dipolelo tse fapaneng.
 - hlwaya pakeng tsa puo e hlophisitsweng le e sa hlophiswang o nto hlalosa hore ke setaele sefe se nepahetseng le hona se nepahetse ha ho le jwang.
 - kwekwetla polelo tse telele le tse meelelo e mengata
 - sebedisa maele ledikapolelo tsa puo ka nepo le ka boiqapelo.

Kereiti 7

Sepheho sa ho lthuta sa 6 (Se tswela pele)

SEBOPEHO SA THUTAPUO LE TSHEBEDISO

Moithuti o kgona ho sebedisa medumo, mantswe, le thutapuo ho toloka/hlalosa ditema/dingolwa.

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Ntshetsopele ya temoho e hlokolosi ya puo ka ho:
 - hlwaya ditema moo puo e sa faneng ka moelelo wa seo e se buang - ho ela hloko moelelo o potetseng.
 - hlwaya puo e sebedisitsweng ka bohla.
 - hlwaya le ho sebedisa mantswe a bontshang kelohlolo e phahamang ya bong, bomorabe, ticoloho, bophelo bo botle, le dintlha tse ding tsa setso.

Kereiti 8

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Ntshetsapele temoho e hlokolosi ya puo ka ho:
 - hlwaya moelelo o potetseng le meelelo e mengata.
 - hlwaya puo ka bohlae le ho ngola botjha sena ntle le sehalo se amang maikutlo.
 - momahanya ho hlwaya le tshebediso ya mantswe a bontshang kelohloko e phahamang ya bong, bomorabe, tikoloho, bophelo bo botle, le dintlha tse ding tsa setso.

Kereiti 9

Maemo a Tekolo

Re tseba sena ha moithuti a:

- Ntshetsapele temoho e hlokolosi ya puo ka ho:
 - hlwaya moelelo o potetseng, moelelo wa mantlha le meelelo e mengata.
 - manolla puo le dipotso tse sa hlokeng karabo ntle le sehalo se amang maikutlo.
 - sekaseka/manolla tshebediso ya mantswe a kgothatsang a bontshang kelohloko e phahamang ya bong, bomorabe, tikoloho, bophelo bo botle, le dintlha tse ding tsa setso.

KGAOLO YA 5

TEKOLO YA MOITHUTI

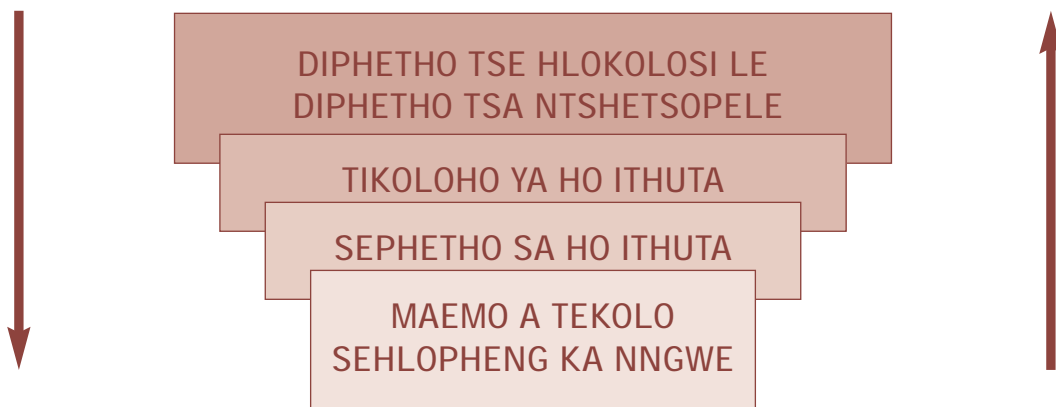
TLHAHISO/SELELEKELA

Moralo wa Tekolo ya Tlaleho ya Kharikhulamo e lekotsweng botjha ya Naha bakeng sa dikereiti tsa R-9 (dikolong) o itshetlehile ho dintlhatheo ya thuto e thehilweng hodima diphetho. Hlahlobo e lokela ho fana ka pontsho ya phihlello ya moithuti ka mokgwa o nang le tshusumetso le katleho, o bileng o netefatsa kgokahano ya tsebo, le bokgoni ba baithuti. Hape hlahlobo e lokela ho thusa baithuti ho etsa kahlolo ya tshebetso ya bona, ba ipehele tseo ba ratang ho di fihlella bakeng sa tswelopele le ho qholotsa ntshetsopele ya ho ithuta.

Ho thusa tseleng ya Tekolo ya moithuti, Tlaleho ya Kharikhulamo e Lekotsweng Botjha ya Naha e:

- Hlalosa Diphetho tsa ho ithuta le Maemo a Tekolo a tsamaelanang le tsona bakeng sa tikoloho e nngwe le e nngwe ya ho ithuta le bakeng sa sehlopha/kereiti ka nngwe ho bente ya Thuto le Thupello e Akaretsang (dihlopha R-9);
- Neha Diphetho tse Hlokolosi le tsa Ntshetsopele moelelo ka hara Diphetho tsa ho Ithuta le Maemo a Tekolo);
- Beha Maemo a Tekolo bohareng ba tsela ya hlahlobo kereiting e nngwe le e nngwe. Maemo a Tekolo a hlalosa boemo boo baithuti ba lokelang ho bontsha phihlello ya bona ya Diphetho tsa ho Ithuta le tsela (botebo le bophara) ya ho bontsha phihlello ya bona.

Setshwantsho se latelang se bontsha ho tshwarahana pakeng tsa matshwao a moralo a Tlaleho ya Kharikhulamo e lekotsweng botjha ya Naha:

DINTLHATHEO TSA TEKOLO TSE SEBEDISWANG HO THUTO E THEHILWENG HODIMA DIPHETHO

Tlhaloso

Tekolo Tlalehong ya Kharikhulamo e Lekotsweng Botjha ya Naha bakeng sa dikereiti tsa R-9 (dikolong) ke a tswelang pele, ke tsela e hlophisitsweng ya ho bokella tlhahisoleseding malebana le tshebetso ya moithuti e lekannwang ho ipapisitswe le Maemo a Tekolo ya Diphetho tsa ho Ithuta. E hloka makgetha a tekolo a hlalositweng hantle le mefuta e fapaneng ya mawa a nepahetseng ho kgontsha matitjhere ho fana ka tlalehopoeletso e ahang ho baithuti le, ho tlaleha ho batswadi le ho batho ba bang ba nang le thahasello.

Matshwao a Sehlooho

Thuto e thehilweng hodima diphetho ke tsela ya ho ruta le ho ithuta e totobatsang hantle seo baithuti ba lokelang ho se fihlella. Ntlhatheo eo e sebetsang ka yona ke ya hore titjhere o hlakisa pele seo baithuti ba lebeleletsweng ho se fihlella. Mosebetsi wa titjhere ke ho ruta hore a tle a thuse baithuti ho kgotsafatsa ditlhoko tsa bona tsa Maemo a Tekolo tsa Kharikhulamo; mosebetsi wa moithuti ke ho ithuta kapa ho etsa seo Maemo a Tekolo a se lebeleletsweng. Tekolo ke ya bohlokwa ho thuto e thehilweng hodima diphetho hobane ho lokela hore ho be le kgonahalo ya ho hlahloba ha moithuti a fihleletse se hlokehang kereiting ka nngwe.

Ho thusa baithuti ho fihlella bokgoni ba bona bo phahameng ka katleho, Tekolo e lokela ho:

- bonaletsa le ho tsepamisa maikutlo hantle.
- e hokahane le ho ruta le ho ithuta.
- e thehwe hodima makgetha kapa maemo a behilweng pele.
- e fapafapane ho latela mekgwa, le maemo.
- nepahala, e tshepahale e hloke leeme e be le sekgahla se lokelang moithuti le ho tenyetseha ho lekaneng ho dumella menyetla e hodisitweng.

Sepheo (morero) sa Tekolo

Sepheo se sehlo sa ho hlahloba baithuti e lokela ho ba ho hodisa le ho ntshetsa pele moithuti ka mong, ho lekola kgatelopele ya baithuti, le ho nolofatsa ho ithuta ha bona. Mosebetsi e meng ya tekolo e kenyeletsa:

Tekolo ya motheo

Hlahlobo ena hangata e sebediswa qalong ya kereiti kapa mophato mme o sebedisetswa ho fumana seo baithuti ba seng ba ntse ba se tseba. E thusa titjhere ho rala/ho hlophisa mananeo a ho ithuta le ketsahalo ya ho ithuta.

Tekolo ya patlisiso ya sesosa

Hlahlobo ena e sebedisetswa ho batlisisa ka mofuta le sesosa sa ditshita tsa ho ithuta tseo baithuti ba itseng ba tobaneng le tsona. E latelwa ke tataiso, tshehetso e nepahetseng le mawa a ho kena dipakeng.

Tekolo e tsebisang

E lebelo le ho tshehetsa mokgwa wa ho ithuta le ho ruta, mme e sebedisetswa ho tsebisa titjhere le baithuti ka tswelopele ya moithuti ka sepheo sa ho ntlafatsa ho ithuta. Tlalehopoeletso e ahang e ya etswa hore baithuti ba tle ba kgone ho tswela pele/hola.

Tekolo e kgutsufatsang

E fana ka setshwantsho se akaretsang tswelopele ya moithuti, ka nako e itseng, ho etsa mohlala mafelong a kotara kapa selemo hape le ha moithuti a tloha sekolong se seng a ya ho se seng.

Hlahlobo e hlophisitsweng

Ke Tekolo ya ho lebelo tshebetso ya tsamaiso ya thuto. Ntlha e nngwe ya hlahlobo ena ke ya ho hlahloba tshebetso ya moithuti e tsamaisana le ditshupisi tsa naha. Hlahlobo ena e hlophisitsweng e etswa qetellong ya mophato o mong le o mong wa bente ya Thuto e Akaretsang le Thupello. Karolwana ya kemedi ya dikolo le baithuti e kgethwa boemong ba porofensi kapa ba naha bakeng sa hlahlobo ena.

TEKOLO E TSWELANG PELE

Matshwao a Tekolo e tswelang pele

Tekolo e tswelang pele ke mokgwa wa sehlooho oo hlahlobo e etswang ka ona ho Tlaleho ya Kharikhulamo e Lekotsweng Botjha ya Naha. E akaretsa dintlhatheo tsohle tsa Tekolo ya thuto e thehilweng hodima diphetho mme di etsa bonnete ba hore hlahlobo e:

- *etsahala ka nako e telele ebile e a tswela pele*: Ho ithuta ho hlahlojwa kgafetsa mme le direkoto tsa tswelopele ya moithuti di kenyeletswa lesedi le letjha/ntjhafatswe ho ya le selemo kaofela.
- *tshehetsa kgolo le tswelopele ya baithuti*: Baithuti e ba banka karolo ba mafolofolo ho ithuteng le ho hlahlobeng, ba utlwisisa makgetha a sebediswang ho hlahloba ketsahalo tsa tshebetso, ba ba le seabo sa ho itlahlaha, ba iphela dipehelo tse itseng tseo ba ratang ho di fihlella, ba ipontshahatse ho ithuteng ha bona mme ba be le boitemohelo ba boitshepo bo phahamisitsweng.
- *fana ka tlalehopoeletso e tswang ho ithuteng le ho rutweng*: Tlalehopoeletso ke letshwao la bohlokwa ho hlahlobo e tsebisang. Mekgwa ya ho fana ka tlalehopoeletso e kenyeletsa mokgwa o nepahetseng wa ho botsa dipotso, ho totobatsa maikutlo a tswang ho titjhere ka molomo kapa a ngotswe fatshe ka se neng se lokela ho fihlellwa ke ketsahalo ya tshebetso ya hlahlobo, le ho kgothaletsa moithuti.
- *dumella kgokahanyo ya hlahlobo ho ruteng le ho ithuteng*: Sena se ka nna sa kenyeletsa ho hlahloba Diphetho tsa ho Ithuta tse mmalwana tse tsamaelanang ka tshebediso ya ketsahalo ya tshebetso e le nngwe ya hlahlobo, le ho kopanya mofuta e mengata ya mekgwa ya ho hlahloba, tsa ho hlahloba Maemo a Tekolo. Boitsebelo ho Diphetho tsa ho Ithuta a ka bontshwa ka mekgwa e mengata, mme ka hoo mofuta e mengata ya mekgwa ya ho hlahloba le menyetla ho tshwanetswe hore ho nehelanwe ka yona moo baithuti ba ka bontshang bokgoni ba bona ka yona.

- *sebedisa mawa a dumellang le ditlhoko tsa baithuti tse fapaneng (tse puo, tsa mmeleng, monahanong, maikutlong le setsong*: Tekolo e tswelang pele e dumella matitjhere ho ba le kelohlolo ho baithuti ba nang le ditlhoko tsa ho ithuta tse ikgethang le ho hlola ditshita tsa ho ithuta ka tsebediso ya mekgwa e tenyetsehang ya ho ruta. Sehlopheng se seng le se seng sa baithuti, ho nale tekatekano le ditaele tse fapaneng tsa ho ithuta. Baithuti ha ba lokela ho hlahlojwa bohle ka nako e le nngwe le ka mokgwa o le mong.
- *dumella tekolo e kgutsufatsang*: Ho bokellana ha dipetho tsa diketsahalo tsa tekolo e tswelang pele ho fana ka setshwantsho se akaretsang sa tswelo pele ya moithuti ka nako e behilweng. Tekolo e akaretsang e lokela ho hlophiswa ka hloko ho tloha qalong ya selemo, ho kenyeletsa mawa a fapaneng a tekolo - ho etsa mohlala, ka dihlakiso, mesebetsi, diporojeke, diteko tsa sekolo le tsa phaposing - tse tla nehelana ka menyetla e mengata ho bontsha seo ba ithutileng sona.

Mawa a Tekolo:

Kgetho ya seo mawa a tekolo a ka sebedisa eng ke e itshetlehileng ho maikutlo a itseng, e ikgethileng ho titjhere e nngwe le e nngwe, kereiti le sekolo se seng le se seng mme e itshetlehile ho kahlolo ya boporofeshene ba titjhere. Boteng ba sebaka le disebediswa di susumetsa qeto ena, mme le ha disebediswa di tshwana, matitjhere a fapana ka mekgwa eo ba etsang dikgetho tsa bona.

Mekgwa, e kgethwang bakeng sa diketsahalo tsa hlahlobo e tshwanetse ho nepahala bakeng sa Maemo a Tekolo a tla hlahlojwa, le sepheo sa tekolo se lokelwa ho utlwisiswa ke baithuti bohle le matitjhere a nang le seabo. Boiphihlelo bo ka bontshwa ka mekgwa e mengatanyana. Kahoo mefuta ya mekgwa e a hlokahala ho neha baithuti monyetla wa ho bontsha bokgoni ba bona ka botlalo.

Mesebetsi e Tlwaelehileng (ya bohle) ya Tekolo

Sepheo sa Mesebetsi e Tlwaelehileng (ya bohle) ya Tekolo:

- Netefatsa ho tshwarella ho kahlolo ya titjhere;
- Ntshetsa pele maemo a nepahetseng a tlwaelehileng;
- Matlafatsa mothamo wa Tekolo e tswelang pele e etswang sekolong;
- Ho phahamisa ho nepahala ha tsela ya ho hlahloba le disebediswa;
- Ho netefatsa hore mesebetsi ya Tekolo ya sekolong e hlahloba ka nepo boiphihlelo le ho fihlella se itseng;
- Ho netefatsa menyetla e hodisitsweng ya baithuti.

Mesebetsi e Tlwaelehileng (ya bohle) ya Tekolo e ka botswa boemong ba Naha, Porofensi, setereke kapa ba dikolo tse kgobokantsweng mmoho. E etswa dikolong mme e behwa boemong bo nepahetseng ke bahlahlobi ba tswang ka ntle.

HO HLOKOMELA TEKOLO

Batho ba hlahlobang

Titjhere le sekolo ba na le boikarabello bo akaretsang tekolong ya baithuti. Matitjhere a lebeletswe ho bopa tsela ya nnete, e tshepahalang, e kgolwehang ya Tekolo. Maano a porofensi a loketse ho netefatsa hore ho nka seabo ha baithuti, sehlopha sa sekolo se hlahlobang, sehlopha sa setereke se tshehetsang, ditshehetso le batswadi e le tse nepahetseng.

Lenaneo la Sekolo la Tekolo

Sekolo se seng le se seng se lokela ho hlahisa lenaneo la tekolo le itshetlehileng ho tataiso ya porofensi le ya naha. Se lokela ho ba le le Moralo wa Sekolo wa ho lekola le sehlopha se tla tsamaisa ho kenngwa tshebetsong ha lenaneo lena. Sehlopha se lokela ho ba le kemedi ho tswa ho mophato o mong le o mong, le ho Tikoloho e nngwe le nngwe.

Ho netefatsa katamelo e nang le boporofeshene ya tekolo, lenaneo la sekolo la tekolo le lokela ho totobatsa ka ho hlaka:

- Tsela eo tekolo e tswelang pele e hlophiswang le ho kenngwa tshebetsong.
- Mokgwa oo dibuka tsa direkoto di tshwarwang ka teng, ka moo di fumanehang ka teng le polokeho ya tsona:
 - dikhoutu tsa tekolo tse behilweng ke Porofensi
 - ho netefatswa ha tekolo ke batho ba hona moo sekolong
 - mokgwa oo ho behwa ha tekolo maemong a nepahetseng ho etswang kateng sekolong
 - makgetlo le mekgwa ya ho repota/tlaleha
 - ho lekolwa ha tsela tsohle tsa tekolo
 - kwetliso ya basebetsi tikolohong tsa tekolo

Ditikoloho tseo ho tsona kwetliso ya sekolong e lokelang ho etsahala di kenyeletsa:

- mokgwa wa ho sebedisa makgetha/diruburiki ho hlahloba;
- fumana tumellano pakeng tsa matitjhere a kereiti e le nngwe ka se nkuwang se hlokahala ho kgotsofatsa

Diphetho tsa ho Ithuta;

- mokgwa wa ho ngola maikutlo bakeng sa tekolo, diphetho le diraporoto le.
- ho fihlella kutlwisiso e tlwaelehileng ya lenaneo la sekolo la ho lekola.

HO BOLOKA DIREKOTO

Dibuka tsa Direkoto

Poloko e nepahetseng ya direkoto e a hlokahala ho tekolo yohle, haholoholo ho tekolo e tswelang pele. Buka ya ho rekota e lokela ho bolokwa e le maemong a nepahetseng ke titjhere e nngwe le e nngwe. E lokela ho ba le:

- lebitso la moithuti;
- letsatsi la tekolo;
- lebitso le tlhaloso ya diketsahalo tsa Tekolo;
- diphetho tsa diketsahalo tsa tekolo, ho ya ka Tikoloho tsa ho Ithuta kapa Mananeo a ho Ithuta;
- moo ho fanweng ka maikutlo hodima mosebetsi wa moithuti bakeng sa ho fana ke tshehetso.

Direkoto tsohle di lokela ho fumanaha ha bonolo, ho be bonolo ho di toloka, di bolokwe di sireletsehile, di bolokwe e le sephiri le ho ba le thuso ho ruteng le ho tsela ya ho tlaleha.

Lenaneo la sekolo la ho lekola le laola dintlhakgolo tsa mokgwa oo dibuka tsa ho rekota di flamehileng ho tlatswa kateng. Dikhoutu tsa hlahlobo di sebediswa ho hlalosa kamoo moithuti a sebetsang kateng kgahlanong le Diphetho tsa ho ithuta. Dikhoutu tse sebedisitsweng di lokela ho hlaka le ho utlwisiswa ke baithuti le batswadi.

Dikhoutu tse tla sebediswa bakeng sa ho Tekolo

Ho na le mekgwa e mengata eo tlalehopoeletso ya Tekolo ho ka fanwang ka yona ho moithuti le ho rekotwa ke titjhere. Ho kgetha mekgwa o motle ka ho fetisisa wa ho etsa sena bakeng sa mosebetsi wa hlahlobo ho tla itshetleha hodima dintlha tse ngatanyana, tse jwaloka:

- Lenane la baithuti ka phaposing le nako eo titjhere e nang le yona;
- Bothata le bolelele ba mosebetsi wa tekolo;
- Dikahare tsa seo ho ithutwang sona kapa bokgoni bo hlahlojwang (j.k. Mmetse kapa mongolo);
- Potlako eo ka yona ho fanwang ka tlalehopoeletso;
- Mokgwa oo tlalehopoeletso e behilweng ka bomong kateng;
- Makgetha kapa rubriki e sebediswang ke titjhere ho hlalosa tshebetso ya moithuti;
- Hore tshebetso ya moithuti e lokela ho bapiswa le ya baithuti mmoho le yena, tshebetso ya hae ya pele kapa ditlhoko ya Maemo a Tekolo ya Diphetho tsa ho Ithuta.

Dikhoutu tse ding di nepahala ho feta tse ding mabakeng a fapaneng. Mohlala, maikutlo e ka ba a nammeng, a qoholehileng bakeng sa moithuti ka mong mme a fana ka ditshitsinyo bakeng sa ntlafatso. Maikutlo ao ho fanwang ka wona a bohlokwa bakeng sa ho repota ka tshebetso ya moithuti kgahlanong le Maemo a Tekolo. Leha ho le jwalo ho ntshuwa ha maikutlo ho nka nako e telele ho ka ngolwa mme ha ho bonolo ho a rekota. Dikhoutu tse kang 'Hantle ho feteletseng', 'Hantle haholo', 'Hantle', 'O nale bokgoni', 'Ha a na bokgoni bo loketseng' di ngoleha ka potlako ebile di dumella tekolo ya ho bontsha tswelopele kgahlanong le mosebetsi o fetileng le kgahlanong le Maemo a Tekolo. Leha ho le jwalo ha di nehelane ka sebaka ka dintlhakgolo tse bang teng ha ho ntshuwa maikutlo. Ka hlakoreng le leng, matshwao a rekoteha ka potlako mme a ka kopanngwa mmoho, a atiswa le ho arolwa. A nale thuso ha ho hlahlojwa tshebetso ya baithuti ho ipapisitswe le ya ba bang ka phaposing, le ho dikereiti tse ding kapa sekolo. Leha ho le jwalo a fana ka tlhahisoleseding e nyane ka tshebetso ya baithuti kgahlanong le Maemo a Tekolo.

Mehlala, e fumanwang hara e meng, ya dikhoutu tsa hlahlobo ke ena:

- ha ba so fihlelle, o se a tla fihlella, o fihlelletse;
- tshebetso e kgotsofatsang, o hloka thuso;
- A, B, C;
- dipolelwana tse radilweng haholoholo bakeng sa diketsahalo tsa hlahlobo kapa tlaleho/raporoto

Khoutung efe kapa efe e sebediswang, tlalehopoeletso e ba le katleho haholo ha e kopanngwa le ho ntshuwa ha maikutlo. Ho nale kgonahalo ya ho ba le ntlafatso ho phihlello ha baithuti ba filwe tlalehopoeletso e ngotsweng fatshe ho feta ha ba filwe matshwao feela. Leha matshwao le porosente di nale thuso e kgolo ha ho rekotwa, jwaloka ha ho le bonolo ho ngola matshwao bukeng ya ho rekoto, hangata ha di na thuso bakeng sa tlalehopoeletso le ho repota. Mathata a mang a hlahiswang ke matshwao ke a hore a ka kopanngwa a etswa letshwao le le leng le leholo leo ho tla sebetsanwa le lona mme sena se pata boholo ba phihlello le tswelopele ya baithuti. Ha baithuti ba qetile mosebetsi wa hlahlobo o fetang bonngwe, ho nale ho lekeha ha ho sebedisa matshwao a dipalo, ho a kopanya le ho fumana matshwao a fumanweng ke baithuti bohle a nto arolwa ka lenane la bona ha sena se etsahala, matshwao a lahlehelwa ke thuso ya wona ya ho fana ka tlalehopoeletso. Matshwao a kopantsweng a nto arolwa ka lenane la baithuti kapa a kopantsweng ho etsa letshwao le le leng a pata ntlha ya hore moithuti e ka nna ya ba o fihlelletse thuto e neng e behilwe hantle ntlheng e itseng, empa e seng ho e nngwe. Matshwao a fana ka boemo ba phihlello e akaretsang empa a pata mabaka a ho lekola

phihlello (kapa ho sa fihlelle phihlello) ho tswa ho moithuti, le ho thibela tsepamiso ya maikutlo ho ho ithuteng se itseng ho tswa ho hlahlobo. Ebile ha a hlalose tswelopele ya moithuti kharikhulamong yohle. Maamong a mangata ho tsitlallela matshwao a le mang (ntle le ha e ba ke a kgotsofatsang), ho nkuwa e le sesupo ya tswelopele e ntle. Matshwao a 70 kgahlanong le Maemo a Tekolo ya Kereiti ya 5 le matshwao a 70 kgahlanong le Maemo a Tekolo ya Kereiti ya 6 a pata ka ho phethahala tswelopele e bang moithuti e ka nna ya ba o bile le yona hara selemo, e hlalosehang hantle ha ho entswe polelo, ho sebedisitswe khoutu kapa ho ntshitswe maikutlo.

Dikhoutu tsa Naha

Ha ho rekotwa kapa ho tlalehwa ka phihlello ya moithuti ho Diphetho tsa ho Ithuta tsa kereiti e itseng, dikhoutu tse latelang di lokela ho sebediswa:

4 = Phihlello ya moithuti *e fetile hole* ditlhoko tsa Sephetho sa ho Ithuta sa kereiti

3 = Phihlello ya moithuti *e fetile* ditlhoko tsa Sephetho sa ho Ithuta sa kereiti

2 = Phihlello ya moithuti *e kgotsofaditse ntlha* e itseng ya ditlhoko tsa Sephetho sa ho Ithuta sa kereiti

1 = Phihlello ya moithuti *ha a ya fihlella ditlhoko* tsa Sephetho sa ho Ithuta sa kereiti

Dipallo tsa tswelopele/kgatelopele

Mafelong a selemo se seng le se seng, pallo ya tswelopele e lokela ho tlatswa, e saenwe ke hlooho ya sekolo le hlooho ya lefapha. Pallo ya tswelopele ke rekoto e nang le tlhahisoleseding e kgutsufaditsweng ka ha tswelopele ya baithuti kereiting, le sekolong.

Pallo ya tswelopele e lokela ho kenyeletsa tlhahisoleseding ena:

- Lebitso la sekolo le setempe sa sekolo;
- Lenane la baithuti kereiting ka nngwe;
- Dikhoutu tsa tswelopele Tikolohong nngwe la ho Ithuta (Tsamaiso ya Khoutu ya Naha);
- Dikhoutu tsa tswelopele kereiting ka nngwe (tswelopele ya ho fetela kereiting e nngwe kapa ho sala kereiting yona eo);
- Ho ntshuwa ha maikutlo hodima ditikoloho tseo a nang le matla ho tsona le tseo a hlokang tshehetso ho tsona Lenaneong le leng le le leng la ho Ithuta;
- Letsatsi/mohla le moo hlooho ya sekolo e saenileng teng, titjhere kapa morutabana e mong le moemedi wa lefapha.

Porofaele ya Moithuti

Porofaele ya moithuti ke rekoto e tswelang pele ya tlhahisoleseding e fanang ka tswelopele ya moithuti e akaretsang, e kenyeletsang ntshetsopele e phethahetseng ya makgabane, maikutlo le tswelopele ya phedisano. E thusa titjhere kereiting e latelang kapa sekolong ho utlwisisa moithuti hantle, mme ka hoo ho ikarabella ka nepo ho baithuti. Porofaele e lokela ho sireletswa bakeng sa moithuti e mong le e mong mme e lokela ho tsamaya le moithuti nakong yohle ya ho ithuta ha hae.

Mofuta o latelang wa tlhahisoleseding o lokela ho kenngwa porofaeleng ya moithuti:

- Tlhahisoleseding ya motho ka boyena;
- Maemo a mmele le nalane ya tsa bophelo bo botle;

- Dikolo tseo a kileng a kena ho tsona le rekoto ya hae ya ho tsamaya sekolo;
- Ho ba le seabo le dipihlrello mesebetsing e ka thoko ho tsa thuto;
- Boitshwaro ba maikutlo le ba phedisano;
- Ho ba le seabo ha batswadi;
- Ditikoloho tse hlokang tshehetso e ekeditsweng
- Tlaleho/raporoto e kgutsufatsang e akaretsang ya ha selemo se fela le;
- Rekoto ya kgutsufatso ya tswelopele ya dilemo tsa ho ithuta;

Ela hloko:

- Porofaele ya moithuti e nka sebaka sa ditokomame tsohle tsa direkoto kaofela tsa tswelo pele tse ileng tsa sebediswa ke sekolo, tse jwaloka dikarete tsa direkoto, dikarete tsa titjhere, le dikarete tsa Edlab. Sepheo sa mantlha sa porofaele ya moithuti ke ho thusa moithuti ka hore a be le bokgoni ba ho fihlella mefuta ya tlhahisoleseding e teng ka hara yona.
- Tlhahisoleseding ya moithuti ka boyena ba hae, e ka hara porofaele ha e a lokela ho sebedisetswa ho kgetholla ka leeme kgahlanong le yena.
- Porofaele ya moithuti e seke ya kopakopangwa le potofolio ya hae. Potofolio ke mokgwa wa ho hlahloba o fang moithuti le titjhere ka bobedi monyetla wa ho sheba mosebetsi o entsweng ka makgetlo a mangata bakeng sa mesebetsi ya hlahlobo. Mosebetsi o kenngwa kahara mokotlana o phuthilweng, faele kapa lebokose. Ka hlakoreng le leng porofaele ya moithuti ke rekoto e nang le tlhahisoleseding ka ha moithuti.

Diraporoto

Tlhahisoleseding e lokelang ho Kenngwa Diraporotong

Matitjhere a lokela ho ikarabella ho baithuti, batswadi, tsamaiso ya thuto, le baahi ba phatlaletseng ho hlahlobeng bana ba bona. Sena se etsahala ka ho repota. Ho tlatselisa ho diraporoto tse ngotsweng fatshe, diketsahalo tsa molomo kapa tsa ho bontsha ka ho etsa, ho pepesa le dipontsho tsa mosebetsi wa bana di ka nna tsa sebediswa.

Raporoto e nngwe le e nngwe ya tswelopele ya moithuti ka kakaretso e lokela ho kenyeletsa tlhahisoleseding ena:

- thuto e fihleletsweng;
- boipabolo ba moithuti;
- tshehetso e hlokalang;
- tlalehopoeletso e ahang, e lokelang ho ba le moo ho ntshuweng maikutlo ka ha tshebetso ya moithuti a bapiswa le baithutimmoho le yena le mosebetsi wa hae wa nako e fetileng o bapiswa le ditlhoko tsa Ditikoloho tsa ho Ithuta.

Ho repota ho batswadi ho lokela ho etswa kgafetsakgafetsa ho kgothaletsa hore ba be le seabo le ho nka karolo. Matitjhere a lokela ho repota qetellong ya kotara e nngwe le e nngwe ba sebedisa dikarete tse hlophisitsweng.

Ha ho tlo kgonahala kamehla ho fana ka tlhahisoleseding ya phihlello sephethong se seng le se seng sa ho Ithuta. Le ha ho le jwalo diraporoto di lokela ho fana ka tlhahisoleseding ka phihlello Tikolohong e nngwe le e nngwe ya ho Ithuta kapa Lenaneong le leng le le leng la ho ithuta. (Ntlheng ya Mophato wa Motheo)

Dikarete tsa ho Tlaleha\Repota

Bonyane ba ditlhoko tse hlokahalang bakeng sa karete ya ho tlaleha ke tsena:

1. Dintlha tsa motheo:

- Lebitso la sekolo;
- Lebitso la ngwana;
- Kereiti ya moithuti;
- Letsatsi la moithuti la tswalo;
- Selemo le kotara;
- Letsatsi le moo motswadi kapa mohlakomedi a saenang;
- Letsatsi le moo titjhere a saenang teng;
- Letsatsi le moo hlooho ya sekolo e saenang teng;
- Letsatsi la ho kwalwa le ho bulwa ha sekolo;
- Setempe sa sekolo;
- Porofaele ya ho tsamaya sekolo ha moithuti;
- Tlhaloso ya dikhoutu tsa Tsamaiso ya Naha ya ho Khouta.

2. Moo a nang le matla le ditlhoko:

- Nehelana ka tlhaloso ya matla, ditlhoko tsa ntshetsopele, kapa tikoloho eo moithuti a hloakang tshehetso ho Tikoloho e nngwe le e nngwe ya ho Ithuta kapa Lenaneo le leng le le leng la ho Ithuta.
- Sebedisa Tsamaiso ya Naha ya ho Khouta ho hlahloba tshebetso kgahlanong le Maemo a Tekolo le Dipheho tsa ho Ithuta tseo ho sebetsanweng le tsona ho fihlela moo - ha ho hlokahale ho fana ka khoutu bakeng sa Sepheho se seng le se seng sa ho Ithuta. Raporotong ya selemo ha se fela tshebetso ya moithuti ka kakaretso Tikolohong tsa ho Ithuta e lokela ho bontshwa.

3. Ho ntshuwa ha maikutlo ka Tikoloho e nngwe le e nngwe ya ho Ithuta kapa Lenaneo le leng le le leng la ho Ithuta:

Nhelana ka maikutlo ka Tikoloho e nngwe le e nngwe ya ho Ithuta kapa Lenaneo la ho Ithuta, o tsepamisitse maikutlo ho baithuti ba fetileng ditlhoko kapa ba hloakang tshehetso. Ho ntshuwa ha maikutlo ho matla a qoholehileng le ditikoloho tse hloakang tshehetso, di lokela ho hokelwa ho Maemo a Tekolo. Ho ntshuwa hona ha maikutlo ho tla fa batswadi, baithuti le matitjhere a mang monyetla wa ho fumana kutlwisiso ya hore ke tshehetso efe e hlokwang ke moithuti.

MANANE A TSHUPISO

LENANE LA MANTSWE LE DITLHALOSO TSA ONA BAKENG SA KHARIKHULAMO LE TEKOLO

Tekolo - Ke mokgwa wa tshebetso, e hlophisitsweng, e tswelang pele ya ho bokella lesedi ka tshebetso ya moithuti mme e bapiswa kgahlano le Maemo a Tekolo

Maemo a Tekolo - Tsebo, bokgoni le makgabane, tseo moithuti a lokelang ho di bontsha, hore a fihlele Diphetho tsa ho Ithuta sehlopheng/kereiting kang

Tekolo ya Motheo - Ke Tekolo ya motheo/ya qalong, e sebedisetswang ho fumana seo moithuti a seng a ntse a se tseba

Tekolo e tswelang pele - Ke mofuta wa hlahlobo o kgothalletsang kgokahanyo ya Tekolo ho ruteng, le ntshetsopele ya baithuti ka tshebediso ya tlalehopoeletso e tswelang/ya nako tsohle

Diphetho tse hlokolosi - Tsona mmoho le Diphetho tsa Ntshetsopele, ke diphetho tsa mantlha tsa Tlaleho ya Kharikhulamo Ya Naha bakeng sa Kereiti ya R - 9 (dikolong), tse kgothalletswang ke Molaotheo - di kenyelletsa bokgoni ba mantlha ba bophelo bakeng sa baithuti bo kang kgokahano, ho nahana ka hloko, taolo ya lesedi/tlhalisoleseding, mosebetsi wa sehlopha le wa setjhaba sa selehae le bokgoni ba ho hlahloba

Kharikhulamo 2005 - Sena se lebisitswe ho phetolelo ya pele ya Tlaleho ya Kharikhulamo Ya Naha ka mora Kgethollo. Tokomane ena ya leano la thuto ya 1997, e fana ka moralo wa popeho bakeng sa Ntshetsopele ya Kgolo ya ngwana ya bongwaneng, Thuto le Thupelo e Akaretsang, Ntshetsopele ya Thuto le Thupelo, Thuto ya Motheo ya Batho ba Baholo, le Thupelo. Tlaleho e lekotsweng botjha ya Kharikhulamo Ya Naha bakeng sa Kereiti ya R - 9 (dikolong), e lebisitswe ho matlafatsweng ha Kharikhulamo 2005

Diphetho tsa Ntshetsopele - Tsona mmoho le Diphetho tse Hlokolosi, ke diphetho tsa bohlokwa/tsa mantlha tsa Tlaleho ya Kharikhulamo Ya Naha bakeng sa Dikereiti tsa R - 9 (dikolong) tse hlohlolleditsweng ke Molaotheo: di kenyelletsa ho fana ka bokgoni ho baithuti hore ba ithute ka katleho, le hore ba fetohle baahi ba nang le boikarabello, ba kelohloko le ba nang le bokgoni ba ho hlahisa dintho

Kgato ya ho tswa mophatong - Ha baithuti ba qeta sehlopha (kereiti) sa 9, ba nehwa setifikeiti sa Thuto le Thupello e Akaretsang

Tekolo e Tsebisang - Mofuta ona wa Tekolo, o hlahloba tswelopele ya moithuti nakong eo thuto e tswelang pele hore e fane ka tlalehopoeletso e tla matlafatsa ho ithuta

Mophato wa Motheo - Ke mophato wa pele wa mokgahlelo (bente) wa Thuto le Thupello e Akaretsang Dihlopha (Dikereiti) tsa 1, 2, 3

Mokgahlelo (Bente) wa Thuto le Thupello e Akaretsang. - Dilemo tse 10 tse tlamang tsa ho tsamaya sekolo, o etswang ke Mophato wa Motheo, o Mahareng le o Phahameng

Setifikeiti sa Thuto le Thupello e Akaretsang - Ke setifikeiti se fumanwang ha ho phethilwe ka katleho mokgahlelo wa Thuto le Thupello e Akaretsang

Kgokahanyo - Ke ntlhatheo ya sehlooho ya ho rala Tlaleho ya Kharikhulamo Ya Naha, e hlohang hore baithuti ba sebedise tsebo le bokgoni ho tswa Tikolohong tse ding tsa ho ithuta kapa ho tswa dikarolong tse fapaneng tsa Tikoloho e le nngwe ya ho ithuta bakeng sa ho ntshetsa pele mesebetsi le diketsahalo

Mophato o Mahareng - Ke mophato wa bobedi wa mokgahlelo (bente) wa Thuto le Thupello e Akaretsang Dikereiti 4, 5, 6

Puo ya ho ithuta le ho ruta - Ke puo e sebediswang haholo tikolohong e itseng ya ho ithuta le ho ruta. Baithuti ba bang ba ithuta le ho rutwa ka puo ya tlatsetso (eo e seng puo ya bona ya lapeng)

Tikoloho tsa ho Ithuta - Ho na le Ditikoloho tse 8 tsa ho ithuta Tlalehong ya Kharikhulamo Ya Naha bakeng sa Dikereiti tsa R - 9 (dikolong): Dipuo, Mmetse, Mahlale a Tlhaho, Thekenoloji, Mahlale a Phedisano, Kamahanyo le tsa Bophelo, Mahlale a Kgwebo le Tsamaiso le Bonono le Botjhaba

Tlaleho ya Tikoloho ya ho Ithuta - Ke Tlaleho ya Tikoloho e nngwe le e nngwe ya ho Ithuta, e hlahisang Diphetho tsa ho Ithuta le Maemo a Tekolo

Diphetho tsa ho Ithuta - Diphetho tsa ho Ithuta di tswa ho Diphetho tse Hlokolosi le tsa Ntshetsopele, mme di hlalosa seo moithuti a lokelang ho se tseba, le ho kgona ho se etsa ha a fihla qetellong ya sehlopha/kereiti, mophato le bente

Porofaele ya Moithuti - Rekoto e akaretsang ya tlhahisoleseding ka tshebetso ya moithuti e kenyeletsang le tlhahisoleseding ka moithuti ka boyena, kgolo ho tsa phedisano, tshehetso e hlokwang ke moithuti eo, le malebela (*sample*) a mosebetsi wa hae le raporoto ya selemo

Mananeo a ho ithuta - Mananeo a diketsahalo tsa ho ithuta a kenyelletsa dikahare (tsa tikoloho ya ho ithuta) le mekgwa ya ho ruta- tsena di tataiswa ke Tlaleho ya Kharikhulamo Ya Naha bakeng sa dikereiti tsa R- 9, empa a etsuwa ke diporofensi, dikolo le matitjhere

Mokgwa wa Naha wa dikhoutu (matshwao) - Mokgwa wa naha o maemong wa dikhoutu tsa tshebetso bakeng sa ho tlaleha (repota) tswelopele ya moithuti

Diphetho - phethelo qetellong ya tshebetso ya ho ithuta, e thehilweng hodima diphetho. Diphetho tsena di thusa ho fana ka sebopelo tshebetsong ya ho ithuta

Thuto e thehilweng hodima Diphetho - Ke tshebetso e thehilweng hodima diphetho, e thehilwe hodima diketsahalo, e bile e shebane le baithuti haholo. Ho latela mokgwa ona wa, Kharikhulamo 2005 le Tlaleho ya

Kharikhulamo Ya Naha, di reretswe ho kgothalletsa ho ithuta ha ka nako tsohle.

Potefolio - Faele ya moithuti ka mong e jereng mosebetsi wa moithuti

Tswelopele/Kgatelopele - Ke ntlhatheo ya mantlha ya moralo wa Tlaleho ya Kharikhulamo Ya Naha, e etsang hore baithuti ba hodise bokgoni le kutlwisiso ya bona ka hanyane, ka botebo, le ka tsebo e phatlalletseng sehlopheng/kereiting e nngwe le e nngwe

Dipallo tsa tswelopele/Kgatelopele - Ke sesebediswa sa ha selemo se fela, seo ho sona ho rekotwang kgatelopele ya baithuti bohle sehlopheng/kereiting. Pallong mona ho kenyeleditswe matshwao bakeng sa kgatelopele Tikolohong ya ho ithuta le sehlopheng (kereiting) se seng le se seng. Hape ho ngolwa le maikutlo kapa keletso ya hore moithuti o hloka thuso karolong efe

Tekolo e Kgutsufatsang - Mofuta ona o fapana le Tekolo e tsebisang, ka hore wona o bua ka ditlaleho (diraporoto) tsa ka mehla tsa tswelopele ya moithuti, ka tlwaelo qetellong ya kotara le ya selemo

Mophato o Phahameng - Ke mophato wa boraro wa mokgahlela wa Thuto le Thupello e Akaretsang Dikereiti 7; 8; 9

LENANE LA MANTSWE LE DITLHALOSO TSA WONA TSA TIKOLOHO YA HO ITHUTA

Ho mamela ka mafolofolo - ha motho a leka ho ipeha boemong ba mmui mme ba mamela le ho bua ka hloko seo mmui a se buang

Puo ya tlatsetso - puo eo ho ithutwang yona eo e seng ya moithuti ya lapeng

Botemengata - ha moithuti a ithuta puo tse ngata tsa tlatsetso ho kenyeletsa le ya hae ya lapeng. Sena ha se nke sebaka sa puo ya lapeng empa ho ithutwa ho ipapisitswe le yona

Makgabane a puo - tshebediso ya puo ho bopa tema e hohelang babadi e bileng e ba natefela

Tema tsa nnete - tema tse sebediswang bophelong ba nnete (j.k dimakasine, dikoranta, direkoto tsa diradio le theleveshene, dipapatso, ho tshwauwa ha dipakete, diboroutjhara, diforomo, mangolo)

Katamelo e lekalekaneng ho phadimeho - katamelo e tshehetsang phadimeho e itlhalang/e ropohang feela e kgothaletsang baithuti ho natefelwa ke dibuka le ho tsepanisa maikutlo ho moelelo, ebile e ba fa mawa a ho sebedisa dikhoutu tsa mantswe a ngotsweng

Leeme - tlwaelo ya ho kgetholla ntho e nngwe ho e nngwe hoo e bang motho e mong ha a kgone ho etsa hlahlobo e nepahetseng

Motapo - tshebediso ya puo kapa mokgabisopuo haholo hona hoo e bang puo eo e lahlehelwa ke moelelo wa yona wa mantlha

Sehlohlo - karolo e hohelang, e thabisang ebile e nale tshusumetso temeng eo hangata e atamelang ho ya pheletsong ya tema

Moelelo o ipatileng - ke tshebediso ya puo moo sebui se sebedisa puo e nngwe ho pata moelelo wa seo a se buang ka nnete

Kgobokanyo ya ditumammoho - ditumammoho tse hlahellang nqa e le nngwe ka tatelano e tsitsitseng puong (mohlala: Sesothong 'tshuo' jwaloka ho 'tshwanelo'; 'tshwele' le 'tshweu')

Puo e itlhalang/ e ropohang - tsebo ya ngwana ya mantswe a ngotsweng. Bana ba bona mongolo tikolohong eo ba phelang ho yona mme ba qala ho utlwisisa sepheo sa wona. Ba ka nna ya ba ba phethetswe dipale kapa ba baletswe tsona mme ba ithuta mokgwa oo dipale di sebetsang ka wona le hore na dipale ke eng. Ka hoo pele ba eya sekolong ba se ba ntse ba tseba ho ho ngata. Ba ka nna ba leka ho ngola mabitso a bona ba sebedisa moelelo wa bona wa ditlhaku le mopeleto (khr mopeleto o ropohang feela), mme ba ka nna ba etsa eka ba bala buka (khr bonketsisane ba ho bala). Sena ke qaleho ya tsebo ya bana ya ho bala le ho ngola

Puo e nang le tshusumetso - puo e tsosolosang maikutlo a matla

Kelohloko - bokgoni ba ho ipeha maemong a motho e mong, ho etsa se itseng ka kutlwelobohloko

Moralo - sebopeho se sebediswang ha ho ngolwa ditema tse fapaneng. Ho etsa mohlala, titjhere a ka fana ka moralo o latelang wa thothokiso:

bokgubedu ke mmala wa kgalefo	_____	ke mmala wa _____
bokgubedu ke mmala wa madi	_____	ke mmala wa _____
bokgubedu ke mmala wa kotsi	_____	ke mmala wa _____
bokgubedi ke mmala wa lerato	_____	ke mmala wa _____

Ho ngola ka bolokolohi - ha baithuti ba fuwa monyetla wa ho ngola seo ba ratang ho se ngola ntle le hore ba tshwenyeha ka ho etsa diphoso. Baithuti ba lokela ho kgothaletswa ho ngola hangata kamoo ba ka kgonang kateng

Dingolwa tse hlophisitsweng ho ya ka maemo - dibuka tse ngolwang ka thutapuo le tlotlontswe maemong a fapaneng (j.k. boemo ba mantswe a 500, le a 1000). Di kgontsha baithuti ho bala boemong bo nepahetseng ba tsebo ya bona ya puo

Sehalo - paterone ya ho phahama le ho nyoloha ha lentswe e nang le seabo moeelong wa polelo (dipotso di buuwa ka sehalo se phahameng)

Ho Ruteha - bokgoni ba ho bala le ho sebedisa tlhahisoleseding le ho ngola bakeng tse fapaneng, Ke karolo ya bokgoni bo akaretsang ho etsa moelelo wa lefatshe la hae

Ho Ruteha ho - ho nale mefuta e mengata ya tsebo:ho bala le ho ngola, phadimeho ho tsa setso (kutlwisiso ya setso; le ya makgabane a phedisano le a mehopollo o bopang ho bala ha rona ha ditema) phadimeho e hlokolosi (bokgoni ba ho ntsha maikutlo ka hloko ho molaetsa o fuperweng ke tema) phadimeho ho tse bohuwang (ho bala/ngola ha ditshwantsho, matshwao le tse ding) phadimeho ya ditema tsa kgaso (ho balwa ha dikoranta, dimakasine, thelevishene ditshwantsho tsa filimi jwaloka melaetsa ya setso

Temoho ya difoniki - bokgoni ba ho hlwaya pakeng tsa modumo e fapaneng ya puo

Foniki - ke kamano pakeng tsa modumo le mopeleto wa wona. Sena se thusa ho elellwa lentswe ha ho balwa mme se thusa motho ho peleta ka nepo

Phetelo - ho pheta/bolela taba kgetlo la bobedi kapa la boraro

Dipotso tsa retoriki - dipotso tse sa hlokgeng dikarabo tseo mongodi a di sebedisetsang bakeng sa ho fana ka tshusumetso e seng hakaalo bakeng sa hore a fumane karabo

Ho sekima - ke ho okola tema ka potlako ho fumana tjhebokakaretso(ho okola dihlooho tsa koranta)

Ho sekena - ke ho sheba ka tema botebo hore o fumane tlhahisoleseding e qoholehileng (ho sheba ka botebo bukana ya mehala ho fumana lebitso le nomoro kapa lenanetafole la dinako tsa bese kapa tsa terene)